

МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

БЄЛИХ Оксана Миколаївна

КАТЕГОРІЯ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ:
СЕМАНТИЧНІ ТА ДИСКУРСНІ АСПЕКТИ

Монографія

Луцьк – 2008

УДК 811.112.2'366.58

ББК 81.432.4-212

Б 43

Рецензенти:

Доктор філологічних наук, проф., завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Запорізького національного університету Зацний Юрій Антонович

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародної інформації факультету міжнародних відносин Волинського національного університету Карпчук Наталія Петрівна.

Анотація:

Монографія присвячена вивченню семантики категорії аспектуальності, її типологічним і функціональним особливостям. Практичне значення роботи полягає у використанні її матеріалів для презентації сучасного стану актуальних морфологічних категорій, їх семантики, валентних зв'язків та функціональних особливостей у спецкурсах із теорії комунікації, у спецкурсах із теоретичної граматики і порівняльної типології української та німецької мов, стилістики, у перекладознавчій практиці, а також у викладанні німецької мови на спеціальних факультетах.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. АСПЕКТУАЛЬНІСТЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
1.1. До проблеми категорії аспектуальності в сучасній німецькій мові	7
1.2. Роль аспектуальних компонентів у визначенні лексичної семантики дієслова	11
1.2.1. Лімітативність в семантичному діапазоні досягнутої / не досягнутої межі дії	13
1.2.2. Способи дії як різновид лексичної семантики дієслова	27
РОЗДІЛ 2. ДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	
2.1. Теорія дискурсу в сучасних лінгвістичних дослідженнях.....	41
2.2. Реалізація аспектуальної семантики в художньому дискурсі	45
2.3. Реалізація аспектуальної семантики в науковому дискурсі	55
2.4. Реалізація аспектуальної семантики в навчальній літературі з економіки ..	64
РОЗДІЛ 3. МОДЕЛЮВАННЯ АСПЕКТУАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ	
3.1. Корелятивні зв'язки : <i>термінативність</i> / <i>атермінативність</i> із досягненням / не досягненням межі дії	77
3.2. Дієслівні форми та акціональні значення	94
3.2.1. Відносні часові форми	95
3.2.3. Абсолютні часові форми	111
ВИСНОВКИ	145
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	150
СПИСОК АНАЛІТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ	168
ГЛОСАРІЙ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ, ВИКОРИСТАНИХ У МОНОГРАФІЇ	169

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

1. **Ат** – лексично атермінативні дієслова
2. **Т** – лексично термінативні дієслова
3. **НРТ** – нейтральні рекціонально-термінативні дієслова
4. **НРАТ** – нейтральні рекціонально-атермінативні дієслова
5. **Н-Ат-Т** – нейтральні рекціонально-атермінативні гермінативні дієслова
6. **Т – Т** – термінативність – термінативність
7. **Т – Ат** – термінативність – атермінативність
8. **Ат – Ат** – атермінативність – атермінативність
9. **Ат – Т** – атермінативність – термінативність
10. **Т – ДМД** – термінативність – досягнення межі дії
11. **Т – НДМД** – термінативність – недосягнення межі дії
12. **Ат – ДМД** – атермінативність – досягнення межі дії
13. **Ат – НДМД** – атермінативність – недосягнення межі дії
14. **WEP** – M. Walser „Ehen in Philipsburg“
15. **WK** – C. Wolf „Kindheitsmuster“
16. **NFO** – E. Neutsch „Der Friede im Osten“
17. **BUG** – Byerisch-Ukrainische Germanistentagung an der Ukrainischen Freien Universität München
18. **GDG** – W. Schmidt „Grundfragen der deutschen Grammatik“
19. **ESW** – G. Schade „Einführung in die deutsche Sprache der Wissenschaften“
20. **GBW** – H. Seidel, R. Temmen „Grundfragen der Betriebswirtschaft“
21. **WSK** – H. Nuding, J. Haller „Wirtschaftskunde“

ПЕРЕДМОВА

Протікання часу та його усвідомлення людиною виражається в мовах по-різному. Мови, в яких основою темпоральної системи є дієслівний вид, використовують в таких цілях позначення доконаних та недоконаних дій. Відсутність граматичної категорії виду компенсується розвинутою системою відносних часів та аспектуально відмічених темпоральних сполучників. Саме таку граматичну організацію спостерігаємо в досліджуваних нами структурах сучасної німецької мови. Сучасний стан розвитку лінгвістичної науки характеризується зміною наукових парадигм у напрямку від вивчення внутрішньої організації мови як ізольованої системи до її функціонально-прагматичних аспектів. У зв'язку з цим особливої ваги набуває дискурсознавча та комунікативні мовні парадигми.

Відповідно до стратегій сучасної лінгвістики виділено два аспекти аналізу фактичного матеріалу: фреймовий і дискурсний [33, 27]. Такий підхід до вивчення граматичних категорій орієнтує транспозицію акценту на дослідження парадигматики категоріальних форм, на дискурсні аспекти семантики та інтердисциплінарні корелятивні зв'язки. З таких позицій досліджується проблема аспектуальності як одна з важливих у сучасних німецьких комунікативних процесах.

Монографію присвячено вивченню семантики категорії аспектуальності, її типологічним і функціональним особливостям. Ця проблема належить до числа суперечливих, складних і ще не достатньо вирішених у сучасній німецькій мові. Незважаючи на те, що проблеми категорії аспектуальності досліджуються досить широко, поза увагою лінгвістів залишається реалізація семантики аспектуальності в художньому та науковому дискурсах, а також у навчальних посібниках з економіки. Увага до відмінних типів дискурсу пов'язана з виявленням не лише диференційних, але й спільних способів вираження аспектуальності. Отже, вважаємо доцільним дослідити категорію аспектуальності у кожному з названих типів дискурсу.

Проблеми мовної реалізації категорії аспектуальності в німецькій вербальній системі привертали увагу лінгвістів багатьох країн та різних поколінь. Категорія аспектуальності є історично змінною і в ході розвитку мови зазнала серйозних трансформацій, у результаті яких її тлумачення в сучасній мові відрізняється від тих, які мали місце раніше. Німецькі лінгвісти XIX - XX ст. по-різному інтерпретували одні й ті ж граматичні явища, то заперечуючи наявність граматичної категорії виду, то визнаючи її аналогічною до вживаного у слов'янських мовах.

Вивчення складної категорії виду простежуємо у працях О.Шахматова, В.Шмідта, Х.Брінкмана, Й.Ербен, В.Юнга. Становлення та розвиток основних категорій дієслова вивчали Я.Грімм, В.Штрайтберг, Н.Науманн, В.Поляк, Г.Гельбіг / Д. Буша, М.Кріфка, П.Айзенберг, Р.Тіроф, Т.Струк.

Дослідження проблематики категорії аспектуальності значним чином залежить від наявності адекватного визначення цієї категорії і пов'язано із значними труднощами, викликаними тим, що категорія аспектуальності притаманна дієслову у будь-якій його формі. Немає дієслова і немає такої його форми, яка б не мала значення аспектуальності. В основу роботи покладено комунікативно-прагматичний принцип дослідження, за яким дискурс є складним мовленнєвим утворенням.

Актуальність представленої монографії визначається важливістю комплексного семантично-прагматичного аналізу категорії аспектуальності у функціонуванні різножанрових німецькомовних текстів. Вибір проблеми аспектуальності в художньому, науковому та економічному дискурсах зумовлений загальною тенденцією сучасної лінгвістики до дослідження функціонального аспекту мови, на дальше вивчення лінгвістичної інтерпретації „категорії виду”. Вибір проблеми зумовлено також загальною тенденцією сучасної лінгвістики до поглибленого дослідження семантичної диференціації та функціональної презентації численних форм перфективної, імперфективної семантики, та прагматики категоріальних форм.

Мета монографії полягає у виявленні семантичних і дискурсних аспектів категорії аспектуальності з позицій сучасних наукових парадигм.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети й розв'язання конкретних завдань дослідження зумовили використання таких методів:

- *методу лінгвістичного спостереження*, який дав змогу описати акціональні опозиції термінативності / атермінативності і, відповідно, досягнення / недосягнення межі дії у формі систематичного представлення акціонального значення на лексичному, рекціональному рівнях та на рівні речення;

- *методу семантичного протиставлення* (опозиції) термінативних / атермінативних дієслів, досягнення / недосягнення межі дії, який відіграв вирішальну роль для ідентифікації (парадигматичного визначення) тих ознак семантичної субстанції, якими ці одиниці відрізняються одна від одної;

- *методу моделювання*, коли зіставлено композиційну структуру виділених моделей співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії;

- *описового і зіставного методів*, які дають змогу співставити засоби вираження категорії аспектуальності в художньому, науковому дискурсі та навчальній літературі з економіки;

- *методу структурного аналізу*, який дав змогу зробити аналіз проблематики з позицій сучасних наукових парадигм на основі вивчення кореляцій мовних структур творів з категоріями екстралінгвального змісту;

- *методу кількісних обстежень* мовного матеріалу, який забезпечив статистичність результатів дослідження та об'єктивність опрацювання фактичного матеріалу.

РОЗДІЛ 1

АСПЕКТУАЛЬНІСТЬ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1.1. До проблеми категорії аспектуальності в сучасній німецькій мові

Одне з центральних місць у сучасній мовознавчій науці належить проблемі значення, яке реалізується моделюванням змісту висловлювання. Із врахуванням того, що значення мовних одиниць виражається не лише їх структурою, а й зв'язками в окремих мовних ярусах та взаємодією лексичної і граматичної систем (лексеми, слова, словоформи, речення, тексту), особливої ваги набуває вивчення категоріальної семантики, яка визначає відношення між мовними одиницями у мовленні, корелюючи взаємодію модально-комунікативних, прагматичних та інших категоріально маркованих компонентів в єдине ціле.

Теоретичні пошуки змісту поняття " категорії виду ", його історії в німецькій лінгвістиці дали нам можливість простежити наступне:

1. У германських мовах знаходили початки видових значень у префіксальних і безпрефіксальних лексемах за аналогією із слов'янськими мовами. Складні дієслова з префіксами –ver-, be-, hin-, durch- – перфективні, а дієслова без префіксів – імперфективні [170, 126]. Ця думка мала значний вплив на розвиток видової проблеми дієслова не лише в галузі германістики, але й в усьому мовознавстві.

2. Прості дієслова, які були імперфективними, набувають ознак перфективних за умови додавання префіксів: du-, aus-, dis-, fair-, bi- та ін. Дієслова диференціюються на:

- імперфективні, які в свою чергу, поділив на дуративні (durative) та ітеративно-імперфективні (iterativ-imperfektiv);
- перфективні, серед яких виділено перфективні в певних ситуаціях (в певний проміжок часу) (momentan-perfektiv) та дуративно-перфективні (durativ-perfektiv).

До дуративних дієслів В.Штрайтберг відносить дієслова, які передають тривалість стану чи події. Далі він поширює цю класифікацію, доповнюючи її інхоативним (inchoativ) видом, і, як підсумок, констатує наявність таких видів: перфективного, імперфективного та інхоативного. При цьому вчений вважає, що безпрефіксальні дієслова і дієслова з префіксами утворюють систему доконаного і недоконаного виду, аналогічно до слов'янських мов [206, 592].

3. Перфективний та імперфективний види вважають основою видового розмежування дієслівної дії. Ці види поділяються на такі, які передають обмежену дієслівну дію, або необмежену. Дієслова, які передають початок дії, є інхоативні, а, дієслова, що передають кінець дії, яка досягла певного результату – результативні [190, 176].

4. Імперфективний вид містить маркер дії в її безперервному плині, а перфективний – пов'язаний із дією, з врахуванням моменту її завершеності [195, 64].

5. Деякі лінгвісти піддали критиці видову теорію В.Штрайтберга і його послідовників, особливо за нав'язування закономірностей слов'янських мов німецькому дієслову. Вони вважали неправомірним ототожнення готської дієслівної префіксації зі слов'янською префіксацією. Перфективація пов'язана не лише з префіксами; вона лежить глибше в самому характері слов'янського дієслова, оскільки дієслова, які стали перфективними через префіксацію, отримують знову імперфективне значення, коли вони функціонують в іншій конструкції. Напр.: *"Ich habe das selbst hingetragen."* [194, 186]. Учений кваліфікує перфективні форми в акціональному стані як результативні, адже вони вже у семантиці префікса містять вказівку (натяк) на результат. Таке поняття результативності він називає термінативністю (die Grenzbezogenheit). Форми імперфективації застосовуються тоді, коли не можна, або не бажано не враховувати семантику префікса [194, 197].

6. Спосіб дії (Aktionsart) визначається як вид і спосіб протікання дії дієслова. Виділено такі способи дії: вибірковий (punktuell), що поділяється на: моментальний (momentan), перфективний (perfektiv), аористичний (aoristisch),

курсивний (*kursiv*). Останній, у свою чергу, поділяється на: дуративний (*durativ*), імперфективний (*imperfektiv*), перфективний (*perfektivisch*), ітеративний (*iterativ*) та термінативний (*terminativ*). Дослідник вважав способом дії як зміст часової основи дієслова (тобто, вид), так і зміст дієслівних лексем (тобто, спосіб дії).

Така дефініція застосовувалася до функціонально-семантичної категорії аспектуальності, яка охоплює обидва явища. Зазначимо, що К.Бругман простежив спосіб дії лише в області дієслівної або часової основи дієслова, в той час як інші лінгвісти брали до уваги дериваційну систему [147, 202].

7. Г.Курме використовував опозицію *perfektiv / imperfektiv* (*grenzbezogen / nichtgrenzbezogen*) при вживанні *Partizip II* та при виборі дієслів *haben* або *sein* для утворення перфекта [153, 145].

8. М.Хервег вбачає функцію імперфективних речень у зображенні ситуації як стану чи процесу [178, 15]. У словотворчій системі перфективна здатність префіксів (*perfektivierende Kraft*) розглядається Т.Карме переважно разом з іншими функціями префіксації [149, 128].

9. Л.Шутерлін розглядає утворення способів дії також в системі словотвору, наводить приклади різних способів дії: інтенсивні (*intensiv*), демінутивні (*deminutiv*), інхоативні (*inchoativ*), ефективні (*effektiv*), ітеративні (*iterativ*), в яких основна роль належить префіксам (*ent-, er- ge-, ver-, auf-*) та суфіксам (*-eln, -ern*) [203, 96].

10. Х.Поляк основний наголос робить на акціональне значення дієслівної форми у реченні [196, 36].

11. І.Мейер визначив дуративний та перфективний способи дії як одночасовість дій, або слідування однієї дії за іншою. Критерієм такого поділу він вважає спосіб, в який здійснюються дії відносно одна до іншої, тобто стан досягнення або недосягнення межі дії, які впливають із контексту [193, 26].

12. Х.Якобсон під терміном "*Aspekt*" розуміє уніфіковане поняття, яке охоплює в дійсності дві різні понятійні пари (*Begriffspaare*), а саме семантичну опозицію дієслів (*die Grenzbezogenheit / Nichtgrenzbezogenheit*) і зміст

граматичної аспектологічної опозиції (*die Erreichung / Nichterreichung einer Grenze der Handlung*) [181, 292]. Дослідник вперше вводить термін "лексично нейтральні дієслова". Згідно його теорії, нейтральне дієслово при прямому додатку виражає дуративну (*durative*) дію, а при непрямому - перфективну (*perfektive*) [181, 299].

13. Результати аналізу деяких дієслів з префіксом *gi-* (*ge-*) дозволили С.Шубик стверджувати, що вони становили не граматичну категорію, а словотвірну конструкцію, яка, однак, служила не лише для завдань словотворення, але також для завдань граматики і прагматики [131, 15].

14. В.Адмоні поділяє дієслова на курсивні / термінативні або перфективні / імперфективні [134, 156]. Цей поділ пов'язаний із способом, в якому протікає певна дія через дієслово (*Aktionsart* або *Aspekt*). Зазначимо, під термінативними дієсловами В.Адмоні називає такі дієслова, які означають процес, і дія яких спрямована на ціль, на досягнення завершеності (досягнення цілі), а саме завершення процесу при цьому не суттєве: *aufblühen*, *erklingen*, *kommen* та ін. Курсивні дієслова – це дієслова, які позначають процес у його рівномірному плині, не звертаючи увагу на будь-яку ціль: *schlafen*, *stehen*, *blühen* та ін.

15. А.Льотшер аналізує форму протікання дії (*Verlaufsform*), яку, на його думку, можна локалізувати як певну аспектуальну форму, на відміну від способів дії [191, 146].

16. С.Андерсон розглядає аспект як акціонально обумовлену опозицію форм усередині дієслівної лексеми, а спосіб дії як акціональний зміст лексеми [137, 39].

17. Й.Афоркін вважає прислівникові частки засобами диференціації дієслів за способами дії [136, 355].

18. Н.Морковіна відносить термінативність / атермінативність до категорій семасіологічного рівня [85, 25].

Отже, проблема видової семантики була і залишається однією із складних проблем морфології сучасної німецької мови. Підводячи підсумок наведеним вище теоретичним думкам стосовно розуміння і тлумачення "категорії виду"

німецького дієслова в працях мовознавців, ми дійшли висновку, що у німецькій мові немає адекватної понятійної категорії, проте це не означає невираженості її загального смислового змісту іншими засобами мови. Немає єдиних думок щодо поділу дієслів за способами дії. Зрозуміло лише те, що вид (Aspekt) і спосіб дії (Aktionsart) – поняття не тотожні, оскільки вид (Aspekt) належить до семантичної класифікації дієслівних форм, а спосіб дії (Aktionsart) – до семантичної класифікації дієслівних парадигм [159, 122]. У зв'язку з цим для вирішення зазначених питань виникає необхідність звернутися до глибшого тлумачення понятійної категорії аспектуальності.

1.2. Роль аспектуальних компонентів у визначенні лексичної семантики дієслова

Аспектологія – галузь науки про граматичну будову та граматичну семантику мови, яка вивчає категорію дієслівного виду і, ширше, всю „сферу аспектуальності”, яка вміщає, крім виду інші явища, які схожі з видом у змістовому та функціонально-семантичному відношенні [80, 5].

Дослідження проблеми аспектуальності в німецькій мові привертало увагу багатьох вітчизняних та західних вчених, зокрема, В.Адмоні [134], С.Андерсон [137], [138], В.Шмідт [201], К.Бругмана [147], У.Закер [198], І.Беліченко [16], Е.Маркус [159]. З погляду комунікативно-прагматичного підходу до аналізу мовних явищ плідні думки і спостереження містять дослідження М.Ратич [105], О.Бондарко [26], [27], [28], [29], А.Вернер [214], [215]. До сучасних робіт українських науковців, присвячених проблемам аспектуальності належать дослідження Т.Струк [118], [207], [208]. Автор цих праць наголошує, що в німецькій мові існують різні способи вираження аспектуальності, які не пов'язані з граматичною категорією [118, 18]. Різні за тематикою є колективні праці про дослідження питань з аспектології у низьці міжвузівських наукових збірниках [9], [34], [43], [66].

Термін "аспектуальність", який введено у дослідженні О.Бондарко стосується семантичних аспектів видових категорій російської мови [27, 183]. Поняття охоплює загальну семантичну зону виду, способу дії та всього того, що стосується якісно-часової і кількісної характеристики явища, позначеного дієсловом. У сучасній лінгвістиці пошук аспектуальних значень відійшов від формального протиставлення видо-часових форм: аспектуальність розглядається не як властивість лише одного дієслова, не як морфологічна категорія, а як складне, багаторівневе мовленнєве явище, яке охоплює все висловлювання (Є.Гулига [42], [43], В.Звєгінцев [54], [56], В.Зор'єва [58], Х.Засе [199], У.Шваль [202], В.Брой [144], [145], Ш.Енгельберг [163]). У.Шваль відносить аспектуальність до семантично-функціональних категорій [202, 153]. За таким підходом аспектуальні значення виокремлюються не лише із значення дієслова, але й із контексту висловлювання.

Проте ця проблема залишається дискусійною, подекуди суперечливо викладеною, потребує подальших дослідницьких зусиль, особливо з позицій сучасних наукових парадигм. Потребує подальшої конкретизації термінологічний інструментарій, особливо термін „аспектуальність”.

У найбільш загальному розумінні семантична сфера аспектуальності визначається як характер протікання і розподілу дії у часі [97, 105]. Будь-яка дія, що триває, містить в собі певну кількість "оперативного часу", який є невід'ємною рисою її природи і становить її "внутрішній час" [36, 6]. Цей "внутрішній час" і складає зміст аспектуальних відносин. Функцію категорії аспектуальності можна визначити із комбінації лексичних і граматичних значень дієслова [198, 80].

Семантичний діапазон аспектуальності широкий. До аспектуальних Т.Булигіна відносить такі різнопланові з семантичної точки зору характеристики дії, як термінативність / атермінативність, включаючи спрямованість / неспрямованість на межу і досягнення / недосягнення межі; процесність / цілісність; тривалість / короткочасність; однократність / неоднократність; інтенсивність; темп; частотність і т.д. [31, 35].

Питання аспектуальності залишаються і далі актуальними, про що свідчать дослідження С.Шубик [131], Е.Башкірцевої [15], Л.Бурмістрової [32], Л.Гаріфуліна [38], Б.Баліна [11], [12], [13], К.Баха [139], А.Кате [150], К.Годче [168].

Загальна аспектуальна ознака прояву дії у функціонально-семантичній категорії отримує статус універсально-інваріантної, "глибинної" або абстрактної ознаки, реалізації якої служать загальні для мови аспектуальні категорії і засоби.

Аспектуальність універсалія, яка крім загальномовних ознак містить також елементи, специфічні для певної мови або групи споріднених мов. У німецькій мові в ролі морфологічного ядра аспектуальності виступає дієслівна лексика, перш за все, тому, що від неї залежить актуалізація аспектуальної семантики граматичних форм і конструкцій. Дієслівна лексика представлена класом слів із значенням дій як процесів, що протікають у часі і мають свого носія (дійсного чи фіктивного, визначеного чи невизначеного і т.д.). Із цієї точки зору, дієслівні дії – це активні дії, спрямовані на об'єкт і замкнуті у суб'єкті (*schreiben, bilden, laufen, tanzen*), процеси, які призводять до будь-яких змін у предметі (*erröten, wachsen, schmelzen*), прояв стану або ознак предмета (*leuchten*), наявності, буття предмета (*sich befinden, haben, bestehen, kennen*), просторового положення (*stehen, hängen, liegen*), відношень (*entsprechen, wiegen*).

1.2.1. Лімітативність в семантичному діапазоні досягнутої / недосягнутої межі дії. Однією з ознак аспектуальності є лімітативність. Лімітативність становить одну із постійних актуалізаційних ознак, оскільки в кожному висловлюванні знаходить вияв те чи інше відношення до межі: наявність межі, або власне лімітативність, або її відсутність – алімітативність. Відношення до межі закріплене вже в лексичній семантиці дієслова (лексична межа).

Німецькі дієслова відповідно до лімітативності традиційно поділяються на дві групи: **термінативні** та **атермінативні**. Інколи виділяється ще третя

група дієслів подвійного характеру, які залежно від умов контексту мають властивість експлікувати термінативне, або атермінативне значення (*lesen, essen, bauen, gehen, schreiben*). Такі дієслова прийнято вважати **нейтральними**. Напр.:

1. *Hans schrieb einundeinhalb Jahre an diesem Buch.*[WEF:117]
2. *Anne schrieb ihm.*[NFO:31]

Дієслово *schreiben* у першому прикладі актуалізує термінативне, а в другому – атермінативне значення. Якщо вважати, що подібні дієслова мають властивість цих двох значень потенційно, то при цьому порушується відома теза про те, що в одній словоформі не можуть бути об'єднані два значення з єдиною категоріальною належністю. Виходячи з таких міркувань, ми дійшли висновку, що у випадку подвійного характеру дієслів може іти мова про **аспектуальні антоніми**, тобто про різні словоформи, які поруч з іншими дієсловами не виходять за рамки дихотомії "термінативність / атермінативність".

Значення термінативності / атермінативності (Н.Добжанська називає таке явище *граничність / неграничність* [49, 138]), властиве більшості дієслівних основ і синкретично представлене в аспектуальних антонімах, та у висловлюванні зосереджене в самій видочасовій формі ("**внутрішня межа**"), або ускладнене іншими засобами делімітації дії і виступає як "**зовнішня межа**" [111, 46]. У процесі актуалізації значень внутрішньої і зовнішньої межі враховується взаємодія мовленнєвих засобів: характер дієслівної лексеми (лексичне значення дієслова і його співвіднесеність з категорією термінативності / атермінативності), видочасова форма, лексичні делімітатори дії:

1. *Von nun an liebte er sie.*[WEF:79]
2. *Anne holte was zum Essen, holte Wein und blieb, bis er die Reportage beendet hatte.*[NFO:264]

У першому прикладі маркером лімітативності є обставина *von nun an*, яка обмежує дію в головній предикативній одиниці. У другому висловлюванні

лімітатором дії в головній предикативній функції виступає конектор *bis*. У цих випадках межа є зовнішньо позначеною.

Внутрішня межа може бути виражена не лише термінативним дієсловом у формі претерита, але й атермінативним дієсловом у перфекті, котра, модифікуючи вихідну сему алімітативності в атермінативному дієслові (наприклад, *gehen* „йти” - *ist gegangen* „пішов”), може експлікувати позитивне значення межі:

Wenn Hans gegangen ist, setzte Anne sich an seinem Schreibtisch.[WEF:104]

Während er die letzte Wörter niederschrieb, klopfte jemand an die Tür.[WK:211]

Другорядна предикативна одиниця з конектором *während* обмежує часовий інтервал дії, вираженої дієсловом *klopfte*. Однак у даному випадку мова може йти не про "реальну" (явну, здійснену) межу, а про "потенційну" (можливу, але недосягнуту) [119, 47-51], реалізація якої виходить за рамки ситуації. У зв'язку з тим, що вона залишається "поза увагою", потенційна межа семантично близька до алімітативності.

Реальна межа, на відміну від потенційної, визначається як досягнення дією межі (внутрішньої чи зовнішньої). Реальна межа може бути **абсолютною**, якщо дія реалізована у всій її повноті, або **відносною**, якщо у висловлюванні фіксується повнота будь-якої із фаз дії, тобто має місце її часткова реалізація [119, 50-51].

Зіставивши зазначені відтінки лімітативності, виділено три основні семантичні межі: 1) реальна абсолютна межа, 2) реальна відносна межа, 3) потенційна межа. Простежимо ці варіанти межі у конкретних висловлюваннях.

Er lief, bis er die Grenze erreicht hat.[WK:91]

Обидва предикатори у висловлюванні виражають реальну абсолютну межу, однак у головній предикативній одиниці вона радше є зовнішньою, оскільки виходить за рамки предикатора (обмежена конектором *bis* у складі допоміжної предикативної одиниці), а у другому – внутрішньою, яка виражена перфектом *erreicht hat*.

Абсолютна межа може реалізуватись також претеритним предикатором з префіксами *heraus-*, *herein-*, *auf-*, *an-* та ін., які вказують на завершеність дії. Такі приклади ми зафіксували лише в художньому дискурсі:

Er nahm den Blick aus dem Rückspiegel, sah im Bruchteil einer Sekunde noch das Licht, das auf ihn zuschoß, dann folgten zwei metallische Schläge und Cecile schrie auf. [WK:153]

У наведеному прикладі, присудок, виражений дієсловом у минулому часі із префіксом *auf-* (*schrie auf*) виявляє завершеність дії і є абсолютною межею. Значення абсолютної межі може посилюватися в комбінації з завершеністю, яка виражається перфектом фазового дієслова:

Wenn Anne ein Lied gesungen hat, erntete er einen stürmischen Beifall. [WEF:48]

Altersrente wird gewährt, wenn der Versicherte ein bestimmtes Lebensalter erreicht hat, wobei unterschiedliche Altersgrenzen gelten [WK: 39].

Завершеність дії, вираженої предикатором у перфекті, є ще одним доказом абсолютної межі дії.

На відміну від абсолютної межі, яка вказує на завершеність дії, відносна межа, обмежуючи одну із фаз (моментів) у розвитку дії передбачає її подальше продовження. Відносна межа часто поєднується із значенням початковості або результативності:

Sie begannen die Regelmäßigkeit der Besuche zu fördern, wußten einem Bedürfnisse der verschiedensten Art unaufdringlich mitzuteilen, und das kostete mehr Geld als der Junge für diesen Bereich seines Lebens ausgeben wollte. [NFO:316]

У предикаторі *begannen* відносна межа лімітує лише початкову фазу дії, продовження якої імпліцитне. У головній предикативній одиниці предикатори *wußten*, *kostete* є лексичними результатами, тому межею тут позначена лише акціональна частина дії, а наступний стан суб'єкта імпліцитний (не виражений у поверхневій структурі). Мають місце також випадки **комбінованої** межі, коли в одному дієслівному предикаторі поєднані абсолютна та відносна межі:

Darauf verneigte sich der Dichter ganz kurz nach der Seite, auf der der Beifall sich erhoben hatte, dann fuhr er fort, stolz und verächtlich.[WK:285]

Фактично в допоміжній предикативній одиниці передано дві різні дії: 1) *verneigte sich* "поклонився"; 2) *fuhr fort* "поїхав геть". Перша містить семантику абсолютної межі, а друга – відносної.

Реальна межа "як самостійне значення, яке чітко виділяється" протиставляється потенційній межі - "дифузному елементу, який супроводжує в деяких випадках значення процесуальності" [119, 48]. Потенційна межа – це комплексне значення, що складається із двох сем: 1) спрямованість на межу; 2) недосяжність межі.

Відмінність між реальною та віртуальною межею особливо чітко простежується при зіставленні висловлювань, в яких актуалізуються ці різновиди лімітативних кореляцій:

Hans schlief ein, Anne sah ihn an, lächelte, legte seine Hand auf ihre große Brust und zeigte ihm, daß schon Milch kam.[WEF:46]

Jedes Mal, wenn ich komme, sieht sie mich dankbar an.[NFO:214]

У наведених прикладах претерит *sah* і презенс *sehen* реалізують реальну абсолютну і потенційну межу, причому префікс *an* як в першому, так і в другому реченнях є значимим семантичним лімітатором.

Семантичний діапазон досягнутої / недосягнутої межі дії.

Важливим компонентом аспектуальності є категорія досягнутої / недосягнутої межі дії. У загальному розумінні "межа дії" – це її часова межа, конкретизація у часі, це значення рівня повноти та вичерпності зафіксованим дієсловом виявом дії у часі.

Багатство засобів вираження аспектуальності в німецькій мові дає можливість передати якісні сторони дієслівної дії - незавершеність, процесуальність, тривалість, нецілісність, нерезультативність, необмеженість дії в межі „повторюваність”, що експлікує недосягнуту межу дії. “Процесуальність”, “незавершеність”, “незакінченість” - поняття близькі, але не

тотожні. Процесуальність експлікує семантику розвитку дії, спосіб її протікання. Незавершеність дії як одна із важливих аспектуальних ознак акцентує увагу на недосягненні дією певної внутрішньої межі.

Досягнену межу дії складають такі характеристики дієслівної дії: нетривалість, завершеність, закінченість, обмеженість дії, перфективність, результативність, цілісність. Важливо також розмежувати поняття “завершеність” (Vollzug) та „закінченість“ (Vollendung), оскільки дія може бути закінченою (vollendet), але не завершеною (nicht vollzogen). Результативність (Resultativität) розуміється у двох планах. Дія може бути результативною (resultativ), але незавершеною. Завершеність дії (Vollzug) передбачає, на відміну від нетривалості, обмеженості та результативності, обов’язкове досягнення дією межі. Таким чином, засобами вираження досягнутої / недосягнутої межі дією в німецькій мові передаються значення, які є еквівалентними видовим в українській мові: *blühen* : *verblühen* (*цвісти* : *відцвісти*).

Значення досягнутої / недосягнутої межі дії можуть формуватися, уточнюватися та конкретизуватися також лексичними індикаторами (словами та словосполученнями, які виступають у функції обставини). Щоб дійти методологічно та теоретично адекватно обґрунтованого висновку щодо питання про акціональне значення поняття “межа дії” у німецькій мові, доцільно розглянути теоретичні аспекти. Мета підрозділу дослідження – виявити акціональне значення поняття “межа дії” німецького дієслова на лексичному рівні, на рекціональному рівні I, на рекціональному рівні II та на рівні речення.

Лексична лімітативність

На лексичному рівні дієслова поділяються на три не чітко розмежовані один від одного семантичні групи, а саме (1.2.1.):

термінативні дієслова (*die grenzbezogenen Verben*)

атермінативні дієслова (*die nichtgrenzbezogenen Verben*)

нейтральні дієслова (*die neutralen Verben*).

Для такого поділу дієслів визначаємо провідну синтагматичну модель

підмет + присудок + додаток

Subjekt + Prädikat + eine Ergänzung

S + P + Erg.

Ця модель є плідною для визначення основного значення дієслова або для встановлення необхідного значення полісемантичного дієслова.

Дієслова, які в рамках такої контекстуальної схеми справляють враження межі дії є **лексично термінативними**. Напр.: *Jmd. bringt etw.; jmd. fand etw.; jmd. / etw. trat ein irgendwo / irgendwohin.*

У функції межі виступають різні фактори, зокрема, створення чогось, досягнення певного результату чи певного місця, перехід у новий стан та ін.

Дієслова, які в рамках аналогічної контекстуальної схеми не створюють враження про межу дії, є **лексично атермінативними**. Напр.: *Jmd. trägt etw.; jmd. besitzt etw.; jmd. schläft irgendwo.*

Дієслова, які в рамках вищеназваної конструкції мають значення термінативності або атермінативності, є **лексично нейтральними**. Ми користуємось широко вживаним терміном „нейтральна” лексика, розуміючи його певну обмеженість. Напр.: *Jmd. geht irgendwo / irgendwohin; jmd./etw. zieht etw. irgendwo / irgendwohin.*

Рекціональна лімітативність I

Термін „рекціональний рівень” вперше ввів С.-Г.Андерсон [138, 127], продовжила його дослідження Н.Дебова [45, 12]. Рекціональна обмеженість дієслів стосується в основному лексично нейтральних дієслів, термінативність / атермінативність яких залежить від синтагматичної конструкції “**дієслово + додаток**” (Verb + eine Ergänzung). На такому рівні С.-Г.Андерсон розрізняє опозицію *рекціонально-термінативні I* (*reaktionell I grenzbezogen*) (*PT I*) та *рекціонально-атермінативні I* (*reaktionell I nichtgrenzbezogen*) (*PAT I*). У поєднанні із акціональним значенням на лексичному рівні є два види:

нейтральні рекціонально-термінативні I (НРТ I) та нейтральні рекціонально-атермінативні I (НРАТ I) [138, 128].

Більшість лексично нейтральних дієслів мають як перехідне, так і неперехідне значення. У перехідному вживанні із прямим додатком дієслова є нейтральні, рекціонально-термінативні I (НРТ I) у таких випадках:

а) коли завершення дії із самим об'єктом є межею дії, напр.: *Ein Haus bauen; eine Grenze ziehen; Suppe kochen;*

б) коли очікувана або бажана зміна додатка становить межу, напр.: *Eier kochen, gekochte Eier;*

в) коли підмет абсорбує додаток через дієслівну дію в прямому або переносному значенні, напр.: *Ein Buch lesen, einen Apfel essen, ein Glass Wasser trinken;*

г) коли межа сама собою зрозуміла із екстралінгвіальної ситуації, напр.: *Ein Los ziehen (= aus der Urne ziehen), die Pistole ziehen (= aus dem Halfter ziehen).*

В абсолютному вживанні відсутнє керування дієслів, і такі дієслова є нейтральні рекціонально-атермінативні I (НРАТ I), напр.: *der Tee zog; das Wasser kochte.*

У неперехідному вживанні із прийменниковим додатком дієслова є нейтральні рекціонально-атермінативні I (НРАТ I). Напр.: *Er baute an dem Haus; er las in einem Roman.*

Особливою групою нейтральних дієслів є дієслова руху та дієслова *bleiben* (залишатися), *stehenbleiben* (зупинятися). Такі дієслова можуть бути як нейтральними рекціонально-термінативними I (НРТ I), так і нейтральними рекціонально-атермінативними I (НРАТ I).

НРТ I:

а) коли називається висхідна точка руху, або її мета, напр.: *Der Mann ging auf die Straße; der auf die Straße gegangene Mann*

б) коли є ситуативно обумовлена межа дії, напр.: *der Zug ging (= der Zug ging ab)*

er blieb stehen (= er ging nicht mehr weiter)

er ging weiter (= er war stehengeblieben, jetzt ging er wieder)

Такі дієслова є **HPAT I**:

а) без ситуативно обумовленої межі дії, напр.:

er lief

er blieb stehen (= er stand da und blieb weiter stehen)

er ging weiter (= er blieb nicht stehen, er ging immer weiter)

б) із додатком, але без вказівки на напрямок, напр.: *er ging die Strasse entlang*

Ті самі дієслова руху, які утворюють Perfekt із допоміжним дієсловом *haben*, а також із допоміжним дієсловом *sein*, відносяться до нейтральних рекціонально-термінативних I (НРТ I), так і до нейтральних рекціонально-атермінативних I (HPAT I). Дієслова, які утворюють Perfekt із дієсловом *sein*, є НРТ I. Це, зокрема, дієслово *tanzen*, напр.: *sie sind ins Zimmer getanzt*.

Те саме дієслово, що утворює Perfekt і з *haben*, є HPAT I, напр.: *sie haben (im Zimmer) getanzt*.

Er hat (den Wagen) gefahren. Er ist (im Wagen) gefahren.

Er hat das Flugzeug geflogen. Er ist nach Moskau geflogen.

Er hat drei Stunden gesehelt. Er ist nach Rügen gesehelt.

Розглянемо конкретний текстовий приклад:

*Und was war das für ein lächerlicher Held gewesen, den man so lange durch die Straßen **gefahren hat**, ohne daß er ein Lied aus einer der bekannten Opern sang? Man war umsonst mitgegangen.*

Тут, термінативна дія *jmdn. durch die Straßen fahren* поруч з атермінативною дією *Opern singen* функціонує як означення, а також паралельно спостерігається акт недосягненої межі дії.

Деякі лексично атермінативні дієслова виконують функцію рекціонально-термінативних I. Напр.:

haben у значенні “отримувати”: *der gehabte Schaden; das Buch ist hier nicht zu haben.*

tragen у значенні “приносити плоди”: *dieser Baum trug gute Birnen; der Acker trug Hafer; dieser Baum trug gut.*

arbeiten у значенні “виготовляти, робити”: *ein Model arbeiten, ein Kleid arbeiten; der Schrank ist gut gearbeitet.*

Лексично термінативні дієслова у певному значенні стають рекціонально-атермінативними I, напр.:

Finden у значенні “мати на увазі, думати”: *er fand, dass dies unwichtig sei.*

Рекціональна лімітативність II

Для цієї рекціональної обмеженості обираємо синтагматичну конструкцію

нідмет + дієслово + більш як один додаток

Subjekt + Verb + mehr als eine Ergänzung

Вона стосується лексично атермінативних дієслів або також рекціонально-атермінативних нейтральних I дієслів, які завдяки кільком додаткам виражають значення межі дії. Тут існує також дві опозиції, а саме: **нейтральні рекціонально-термінативні II (НРТ II)** та **нейтральні рекціонально-атермінативні II (НРАТ II)**.

НРАТ II дієслова завдяки вказівці на висхідний пункт або ціль дії належать до “зовнішньої” межі, яка не залежить безпосередньо від самого дієслова, а від синтагми *дієслово + додаток*. Напр.:

Den Koffer zur Gepäckaufnahme tragen

Den Wagen auf den Hof ziehen

НРТ II. У рекціональній термінативності неперехідні дієслова виражають межу дії завдяки:

а) певному виду трансформації, коли за додатком слідує обов’язкове доповнення, яке може виступати в ролі присудка, напр.:

Sich müde arbeiten; sich die Füße wund laufen

б) або завдяки вказівці на напрямок, напр.:

Sich in den Schlaf weinen.

Перехідне дієслово *'überlegen'* є лексично атермінативним. Однак, завдяки додатку воно стає рекціонально-термінативним II. Напр.:

Es sich anders überlegen.

Перехідне дієслово *'umgeben'* завжди має основне значення „оточувати” („*sich rund um etw. befinden*“), отже є семантично атермінативним:

Eine Mauer umgab die Stadt.

Die von einer Mauer umgebene Stadt = die Stadt, die eine Mauer umgab.

Але трапляються випадки, коли це дієслово в межах контекстуальної схеми *дієслово + більш як один додаток* стає рекціонально-термінативним II:

Der Kaiser umgab die Stadt mit einer Mauer.

Die vom Kaiser mit einer Mauer umgebene Stadt. = die Stadt, die der Kaiser mit einer Mauer umgeben hat.

Або ж у словосполученні *den Wagen auf den Hof ziehen* дієслово *'ziehen'* є лексично нейтральним, рекціонально I атермінативним (*den Wagen ziehen*). А у синтагмі *eine Grenze ziehen* дієслово *'ziehen'* є лексично нейтральним та рекціонально I термінативним.

Поняття “межа дії” на предикативному рівні

На рівні речення привертає увагу опозиція акціонального значення **досягнення межі дії / недосягнення межі дії**. Розглянемо такі випадки: *термінативність – досягнення межі дії, термінативність – недосягнення межі дії; атермінативність – досягнення межі дії, атермінативність – недосягнення межі дії*.

Обмеження дії, пов’язане із присудком

Часове призначення речення подекуди виконує роль засобу зв’язку двох дій. Завдяки застосуванню нового дієслова в контексті, де вже є один присудок, дієслово може набути значення межі дії. Наприклад, термінативне дієслово *zurückkehren* може виражати:

а) досягнення межі у діях, які слідують одна за одною (випадок термінативність – досягнення межі дії)

Da er nichts mehr ausrichten konnte, began er neues Buch zu lesen. [WK:26]

(він розпочав нову дію: дія як початок)

Als er zurückkehrte, fand er ein Telegramm vor, das ihm eine unangenehme Überraschung bereitete. [NFO:122]

(він знову повернувся на попереднє місце: висхідна дія).

б) **недосягнення межі дії** при паралельно здійснюваних діях (випадок термінативності – **недосягнення межі дії**)

Schmidt, der auf dem gewohnten Weg von seinem Büro zurückkehrte, merkte nicht, dass er die ganze Zeit gegen den Menschenstrom ging. [WK:111]

(щось відбувалося на шляху повернення назад: дія як тривалий процес).

У наведених прикладах спостерігаємо певну інтеграцію понять **настання** та **протікання** із поняттями **досягнення / недосягнення (межі дії)**.

С.-Г.Андерсон вводить у зв'язку з цим термін „**когерентна схема**”, в якій дії, згідно контексту, мають значення **початку** або **тривалості** по відношенню одна до одної [138, 191-198].

Когерентна структура може бути простою або ускладненою. Складна когерентна структура складається із простих. Вони є такого вигляду:

а) **початок – початок** (*Eintritt – Eintritt*) (досягнення межі дії – досягнення межі дії) = слідування однієї дії за іншою:

Als er dies erfuhr, freute er sich. [NFO:263] (випадок термінативності – досягнення межі дії ‘*erfahren*’ та атермінативності – недосягнення межі дії ‘*sich freuen*’).

Er setzte sich hin und las. [WEP:62] (випадок термінативності – досягнення межі дії ‘*sich setzen*’ та атермінативності – недосягнення межі дії ‘*lesen*’).

б) **тривалість – тривалість** (*Währen – Währen*) (недосягнення межі дії – недосягнення межі дії) = паралельність дій:

Dem mittelständischen Unternehmen blieb früher der Zugang zur Börse („Eigenkapitalmarkt“) verwehrt, zu dem die AG den alleinigen Zugang hatte. [GDG:222] (випадок термінативності – недосягнення межі дії ‘*verwehrt bleiben*’ та атермінативності – недосягнення межі дії ‘*haben*’);

в) **тривалість – початок** (*Währen- Eintritt*) (недосягнення межі дії – досягнення межі дії) = задній план – подія (*Hintergrund – Ereignis*):

Als er schon den Brief zur Post trug, fiel ihm ein, was er noch hätte schreiben müssen. [WK:158] (випадок термінативності – недосягнення межі дії '*tragen*' та термінативності – досягнення межі дії '*éinfallen*');)

г) **початок – тривалість** (*Eintritt – Währen*) (досягнення межі дії – недосягнення межі дії) = подія – задній план:

Ihm fiel ein, was er noch hätte schreiben müssen, als er schon den Brief zur Post trug. [NFO:316] (випадок термінативності – досягнення межі дії '*éinfallen*' та термінативності – недосягнення межі дії '*tragen*').

Лексичні засоби як маркери межі дії

Досягнення межі дії може виявлятися завдяки іншим засобам, особливо прислівникам. Для прикладу:

1. *jetzt, gerade, heute*

Такі прислівники виконують функцію часового стимулювання та сприяють характеру протікання дії, напр.:

*R. hatte sich auf sie verlassen, und **jetzt** **verlor** er kostbare Zeit in diesem engen, muffigen, schmutzigen Krankensaal.* [WK:169]

*Dieser Kranke **sprach gerade** mit heiserer Stimme zu den anderen, die ihm von ihren Betten aus zuhörten.* [WK:201]

*Er **tappte heute** den Gang entlang.* [NFO:131]

У наведених текстових фрагментах спостерігаємо випадок досягнення межі дії.

2. *immer, niemals, jeweils, oft*

Ця група прислівників позначає повторювану дію, напр.:

*Mein seliger Erzeuger, dieser Spaßvogel, Gott hab' ihn selig, der **sagte immer** betreffs unserer Abstammung.* [NFO:98]

*Sie **verlor niemals** den Kopf, sie wusste immer für alles vorzusagen.* [WEP:183]

Wir versammelten uns jeweils bei einem von uns, und dort bekamen wir außer unseren Uniformen nichts zu sehen. [WK:51]

Як показують приклади, така група прислівників презентує недосягнення межі дії.

3. *plötzlich, da, schon, jetzt*

Така група прислівників виконує функцію позначення раптового початку дії, випадок досягнення межі дії, напр.:

***Plötzlich** vernahm er eine angenehme Frauenstimme im Krankensaal. [WER:39]*

*Er biß sich auf die Lippen, denn **jetzt erst erinnerte er sich**, dass man der alten Gräfin den Tod ihrer Altersgenossinnen verheimlichte. [NFO:218]*

4. *dann, endgültig*

Прислівники, що належать до цієї групи, мають значення миттєвого продовження дії, випадок недосягнення межі дії, напр.:

*Er blickte finster auf das Buch und **erklärte dann** rücksichtslos laut dem gesamten Krankensaal. [NFO:42]*

*Und voriges Jahr, als wir wegen der Schulden das Landhaus verkauft hatten, fuhr ich nach Paris, und dort **raubte** er mich **endgültig** aus, ... [WK:183]*

Одним із способів визначення досягнення / недосягнення межі дії – є також **перекладання**. Спроба перекладати речення у складнопідрядне часу з сполучником *ehe* чи *nachdem* містить сему досягнення межі дії. Сполучник *während* є маркером недосягнення межі дії. Якщо дієслівна фраза розширюється за допомогою експресії, що сигналізує межу дії (*beginnen*), або через вислів, який призводить до зміни стану (*er kam zurück* → *er war wieder da*), у таких випадках спостерігаємо досягнення межі дії. При недосягненні межі дії дієслівна фраза трансформується так, що виступає як процес (*er kam zurück* → *er war unterwegs*).

Отже, за допомогою когерентної схеми, лексичних засобів та перефразування у більшості випадків можна простежити рівень досягнення / недосягнення межі дії.

1.2.2. Способи дії як різновид лексичної семантики дієслова. Мета підрозділу – простежити розвиток дослідження питання „способів дії”, показати диференціацію дієслів за способами дії та представити граматичну релевантність акціонального значення.

С.Агрель [135, 17] пропонував чітко розмежувати вид (Aspekt) і так званий спосіб дії (Aktionsart), який А.Зайдель [205, 89] охарактеризував як ознаку дієслівної лексики, Т. Карстен називає такий підхід новим у філологічному поділі [183, 154]. У сучасній аспектології існує дві точки зору щодо терміну „способи дії”, тлумачення яких залежить від загального розуміння функціонально-семантичної категорії аспектуальності.

Якщо категорію виду інтерпретувати як відображення адвербіальних відмінностей у типах протікання та розподілу дієслівної дії у часі, без подальшої конкретизації, то способи дії повинні визначатися як особливості лексичного значення дієслів, які відносяться до протікання та розподілу у часі дієслівної дії. Подібне визначення способів дії свідчить про те, що до них належать формально виражені модифікації висхідного дієслова (*співати – поспівати, проспівати, розспіватися, заспівати, наспівувати* та ін.), оскільки такі дієслова, як *любити, відчувати, бачити*, які не мають модифікуючих префіксів або суфіксів, не виявляють, як протікає дія, який спосіб виконання їй властивий. Так виникла точка зору на способи дії як на лише морфемно характеризовані, або словотвірні значення в синхронній системі відношень між висхідними та похідними дієсловами. Такої ж точки зору дотримуються А. алізняк [53], М.Кріфка [185], [186], А.Вернер [215], [216], В.Нефьодов [91], [92]. Р.Лекрерк досліджує способи дії у контрастивному зіставленні двох мов – нідерландської та німецької [187, 188]; [188, 170].

Дещо інший погляд на способи дії обґрунтовано Ю.Масловим, особливо, коли функціонально-семантична категорія аспектуальності враховує дієвість у ній лексико-семантичної категорії термінативності / атермінативності, а також взаємозв'язку та взаємодії різних аспектуальних значень. Він наголошував, що під способами дії слід розуміти деякі загальні (часто, але не обов'язково виражені словотвірними засобами) особливості лексичного значення тих чи інших дієслів, які беруть участь у дії, у часі, що виявляється в загальних особливостях їх функціонування в мові, а саме по лінії словотвірної активності, виду і синтаксичного вживання [81, 191]. Враховуючи ці думки, ми дотримуємося погляду на спосіб дії, як на семантичну зону аспектуальності. У німецькій мові немає однотипних формальних засобів вираження категорії термінативності / атермінативності, тому вона не є ні граматичною, ні словотворчою категорією.

Х.Брінкман розглядає акціональне значення як змістову цінність дієслова (Inhaltswert des Verbums). Що стосується граматичної релевантності способів дії, то дослідник має на увазі утворення перфекту, не згадуючи терміну „спосіб дії”, йдеться про вибір *sein* чи *haben* при неперехідних дієсловах. Оскільки обґрунтування такого поділу неперехідних дієслів за їхньою семантикою завжди було проблематичним, Х.Брінкман поділив дієслова на континуативні (Kontinuativa) та дисконтинуативні (Diskontinuativa) [146, 219]. Континуативні дієслова охоплюють дієслівний процес як тривалий, а дисконтинуативні означають перерву такого процесу. Він пояснює, що недостатньо поділяти дієслова лише на перфективні / імперфективні, щоб зробити правильний вибір допоміжного дієслова при утворенні перфекту при неперехідних дієсловах. Після того Х.Брінкман встановив 5 семантичних груп дієслів із префіксами та складних дієслів (з кількох основ), які мають справу з акціональністю: 1. Початок; 2. Зміна; 3. Тривалість; 4. Цілісність; 5. Вигода.

Е.Маркус стверджує, що інгресивність є невід'ємною частиною класифікації способів дії [159, 69]. П.Йоль погоджується із класифікацією способів дії, запропонованою В.Еріх [221, 2], яка розрізняє між нейтральними

у часі властивостями та пов'язаними із часом ситуаціями [160, 74]. У.Шваль розрізняє способи дії із фазовим, кількісним, ітеративним, дистрибутивним і спеціально результативним значеннями [202, 28]. У граматиці Duden Г.Дроздовський кваліфікує спосіб дій як манеру протікання дії [158, с. 93]. Він вважає, що спосіб дії часто виражається через допоміжні слова або через певні закінчення, конструкції. Дещо іншої думки дотримується Й.Ербен. Він дотримується думки, що спосіб дії – це одна з можливостей, коли дієслово у своїй основній функції характеризує стан або процес [164, 69].

Е.Гайдольф, В.Флеміг та В.Моч розглядають спосіб дії як категоріальну ознаку. Граматичну релевантність способів дії вбачають вони не лише в утворенні перфекту з *sein* чи *haben* та в здатності Partizip II вживатися в ролі означення, але й у здатності утворювати пасив [173, 501]. Крім цього ці автори відносять акціональну опозицію *протікання* і *завершення дії* до темпоральної системи німецької мови. Узагальнюючим є розуміння поняття „спосіб дії” у праці В.Юнга. Автор вважає „спосіб дії” понятійною категорією семантики, можливості якої поширюються від дієслів до часових форм [182, 252].

Іншою є позиція у В.Адмоні щодо розуміння цієї категорії. Він відкидає категорії „спосіб дії” й „аспект” у німецькій дієслівній системі [5, 172], і розглядає чотири типи іншої прагматики:

1. Дієслова самі по собі є акціональні.
2. Деякі дієслівні форми є акціональні, наприклад Partizip II.
3. Утворення або вживання деяких дієслівних форм залежить від акціонального змісту певного дієслова (Partizip II, Perfekt, Präteritum, допоміжні дієслова *haben*, *sein*).
4. Вплив префіксів та деяких синтаксичних сполучень.

Г.Гельбіг / Й.Буша інтерпретують спосіб дії дієслова як семантичну ознаку дієслів, яка знаходить своє вираження через будову слів та лексичні і синтаксичні засоби. Згідно із теоретичними концепціями В.Юнга [182, 252], вони диференціюють події у діапазоні певного хронотопу (часу і змісту).

Відповідно до дії часового протікання автори поділяють дієслова на перфективні та імперфективні [174, 69].

Отже, підсумовуючи теоретичні пошуки основних граматик німецької мови щодо терміну „спосіб дії”, робимо висновок, що:

1. Термін „спосіб дії” (Aktionsart) функціонує в авторів граматики Дудена, також у працях Й.Ербена, В.Юнга, Е.Гайдольфа, Г.Гельбіг / Й.Буша в основному як семантична ознака дієслів. Г.Брінкман вживає термін „Inhaltswert des Verbs”. В.Адмоні акцентує акціональний зміст дієслова, оскільки відхиляє терміни „спосіб дії” та „аспект”.

2. За теорією Й.Ербена, В.Юнга, Е.Гайдольфа / В.Флеміг / В.Моч і Г.Гельбіг / Й.Буша способи дії є не лише семантичною категорією дієслів. Цей термін застосовується також до можливих дієслівних висловів, які також мають акціональне значення. Це призводить до необхідності вживання терміну **аспектуальність** щодо понятійної категорії, яка охоплює всі акціональні явища, чи то спосіб дії дієслова, чи акціональні можливості вираження лексичного чи синтаксичного змісту. Е.Шендельс відкидає „спосіб дії”, на користь терміну „акціональність” [200, 115].

3. Значна частина германістів відхиляє поняття „вид” (Aspekt) у німецькій мові, вважаючи, що у німецькій мові немає схожої на слов'янську мову дієслівної аспектологічної пари доконаний / недоконаний вид.

Акціональна опозиція виконаний / невиконаний при завершеній / незавершеній формі німецьких дієслів застосовується дослідниками В.Юнг і Гайдольф / Флеміг / Моч, але вони розглядають її лише як темпоральну форму.

Гельбіг / Буша застосовують „*спосіб дії*” не лише як семантичну категоріальну ознаку, але як і ознаку, яка застосовується, перш за все, у системі функціональних дієслів.

Щодо питання класифікації способів дії спостерігаємо різні точки зору у представників досліджуваної проблематики, а саме:

1) Х.Брінкман представляє п'ять семантичних груп дієслів, які позначають '*початок*', '*зміну*', '*тривалість*', '*цілісність*', '*завершеність*'.

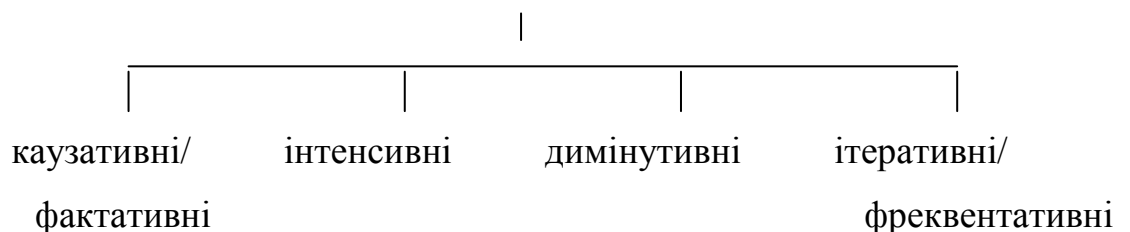
2) Й.Ербен, В.Юнг, Г.Гельбіг / Й.Буша розділяють способи дії спершу на дві групи, які відповідно обумовлені *часовими* чи *змістовими* (модальними за В.Юнг) критеріями. Це можна представити наступним чином:

Рис. 1.1

Рис. 1.2

Класифікація способів дії
(відповідно із змістовою / модальною диференціацією)

Отже, згідно класифікації способів дії, представленої на рисунках вище, спостерігаємо, що Г.Дроздовський розглядає *перфективний та термінативний* способи дії як рівноцінні. *Мутативний* спосіб дії у нього відсутній. В.Юнг та Г.Гельбіг / Й.Буша додатково зазначають, що *інтенсивний, димінутивний та ітеративний* способи дії за їхнім часовим діапазоном належать до *дуративного* способу дії. Акціонально обумовлені граматичні явища Г.Гельбіг / Й.Буша пояснюють через акціональну опозицію: *дуративні:перфективні*. Такі явища В.

Адмоні намагається пояснити через різні акціональні опозиції. Опозиція *термінативні : курсивні*, на його думку повинна виступати основою для здатності Partizip II виступати в ролі означення [5, 173]. Вживання *haben* чи *sein* при утворенні перфекту обумовлює іншу опозицію *мутативні : іммутативні*.

3) Гайдольф / Флеміг / Моч розглядають *термінативні, перфективні, мутативні, результативні* способи дії.

Оскільки категорія термінативності / атермінативності диференціює дієслівну лексику на дві групи, то і способи дії, властиві дієслівній лексиці незалежно від особливостей вираження, поділяються на ряд підкласів. У.Шваль пропонує нову класифікацію способів дії: способи дії, які позначають фазу; способи дії, які мають кількісне значення; способи дії, які мають ітеративне значення; способи дії з ітеративним значенням; способи дії з спеціальним результативним значенням [202, 7].

Погоджуючись із поділом дієслів за способами дії у граматиці “Duden” [158, 93], а також враховуючи думки щодо цього В.Юнга, Г.Гельбіг / Й.Буша та у працях інших дослідників, на основі аналізу фактичного текстового матеріалу вважаємо доцільною і перспективною таку диференціацію дієслів за способами дії:

I. **Імперфективні (imperfektiv)** або **дуративні (durativ)** означають переважно спосіб протікання дії, не називаючи початку або кінця цієї дії, її обмеження чи ступеня; напр.: *arbeiten, blühen, essen, laufen, schlafen*;

II. **Перфективні (perfektiv)** або **недуративні (nicht durativ)** реалізує часове протікання дії, або передає перехід від однієї події до іншої. *Такі дієслова в свою чергу поділяються на:*

- **інхоативні (inchoative)** або **інгресивні (ingressiv)** (від лат. *inchoare* ‘починати’, *ingredi* ‘братися за щось, до чогось’) означають початок дії; напр.: *aufblühen, einschlafen, entflammen, erblicken, loslaufen*. До цієї групи інколи зараховують також і **трансформативні дієслова (transformative Verben)** (від лат. *transformare* ‘перетворювати’), які утворюються від прикметників; напр. *erröten, reifen, altern*. Інхоативний спосіб дії належить до найпродуктивніших.

До нього відносять дієслова, у значенні яких присутній маркер початку. Інхоативні дієслова ніби виділяють початковий відрізок ситуації, згідно якого можна ідентифікувати всю ситуацію. Тому дієслова, від яких утворюється інхоативний спосіб дії, описують “прості” ситуації – такі, які можна ідентифікувати на цьому невеликому відрізку протікання дії. Наприклад: *Es hat geklingelt.* але *Sie hat ihn angerufen.* Дія “дзвонити по телефону” на відміну від просто “дзвонити”, не є гомогенною: вона складається із послідовності різноманітних дій, об’єднаних метою. Дієслово, що припускає утворення інхоативного способу дії, означає процес, який є аналогом рівномірного руху: без мети чи об’єкта, котрий передбачає існування кінцевої фази, без перехідної початкової фази;

– **егресивні (egressiv)** (від лат. *egredi* ‘припиняти’), які означають кінець дії; напр.: *erjagen, platzen, verblühen, verklingen, zerschneiden.* Такий спосіб дії інколи називають також **finitiv** (від лат. *finire* ‘закінчувати’), або **terminativ** (від лат. ‘*terminare*’ обмежувати, закінчувати; крім того існують також означення **resultativ** або **effektiv** (від лат. *efficere* ‘доводити до кінця’), які вживаються як синоніми. У зв’язку з цим зазначимо відмінність між цими термінами: у першому випадку має місце кінець дії (*egressiv, finitiv*), у другому - результат, підсумок (*resultativ, effektiv*). Ці визначення, звичайно, не тотожні;

– **мутативні (mutative)** означають перехід від одного стану до іншого; напр.: *reifen, rosten, sich erkälten*;

– **ітеративні (iterativ)** (від лат. *iterare* ‘повторювати’) інколи також як **frequentativ** (від лат. *frequentare* ‘часто робити’) або **multiplikativ** (від лат. *multiplikare* ‘розмножувати’) характеризують повторювану дію; напр. *sticheln* (= *wiederholt stechen*), *flattern, gackern, plätschern, streicheln*;

– **демінітивні (diminutive)** або **(deminutiv)** (від лат. *deminuere* ‘зменшувати’) також **attenuativ** (від лат *attenuare* ‘послаблювати’) – дієслова, які характеризують знижену силу дії; напр.: *hüsteln, lächeln, tänzeln*;

– **інтенсивні (intensiv)** дієслова, які характеризують значну силу дії; напр.: *brüllen, saufen, sausen*;

– **каузативні (kausativ)** або (**faktiv**) означають причину, або спонування чи перехід у новий стан; напр.: *beugen, öffnen, senken, sprengen, schwenken, verschwenden, schwärzen*.

Отже, до способів дії ми відносимо особливості лексичних значень усіх дієслів, які так чи інакше стикаються із загальною зоною аспектуальності і не обов'язково виражені спеціальними модифікуючими морфемами. За нашими спостереженнями, спосіб дії, по-перше, властивий всій дієслівній лексиці, незалежно від формального вираження, по-друге, не обов'язково є модифікуючим і, по-третє, належить до граматичної системи, а не до словотворень. Під **способами дії** розуміємо ті структури дієслів або дієслівні лексеми, які містять семантику обмеженості, початку, багаторазовості, або результативності дії. Способи дії - це не поділ дієслів на термінативні / атермінативні, а передусім семантичний поділ. Вони можуть виділятися в лінгвістичному описі в більшій чи меншій ступені деталізації, причому їх вичленування відбувається на основі не якогось єдиного принципу поділу, а ряду досить різноманітних рис схожості та відмінності між дієсловами в їх лексичних значеннях, у відомих особливостях їх уживання, їх словотворчої активності, взаємодії з видом тощо.

Услід за Т.Струк вважаємо категорію аспектуальності прикладом взаємодії лексичних рядів з граматичними формами [118, 14]. **Граматичну релевантність акціонального значення** представляємо в чотирьох вимірах, що становить певний інтерес під кутом зору мовнокорелятивних зв'язків:

1. Утворення перфекту з *haben* чи *sein*.

Мова йде, перш за все, про неперехідні дієслова, крім дієслів руху. Перфективну форму з *haben* утворюють імперфективні дієслова (дуративні за Г.Гельбіг / Й.Буша, імперфективно-дуративні в граматиці Е.Гайдольф / В.Флеміг / В.Моч), які означають протікання або стан дії: *arbeiten, schlafen, horchen, brennen, glänzen*.

Із дієсловом *sein* перфективну форму утворюють перфективні (перфективно-мутативні, за Е.Гайдольф / В.Флеміг / В.Моч) дієслова, які

означають закінчення процесу, або завершений стан: *einschlafen, aufwachen, erkranken, verblühen, aufstehen, abbrennen, erglänzen*.

Така особливість знаходить вияв також у деяких дієслів, які утворюють минулий час в одних випадках із допоміжним дієсловом *haben*, в інших із *sein*:

Sie haben früher viel getanzt. (дуративне; без зміни локалізації)

Sie ist durch den Saal getanzt. (перфективне; із зміною локалізації)

Є дієслова руху, які утворюють минулий час в одних випадках із допоміжним дієсловом *haben*, якщо вони означають закінчений стан, а в інших із *sein*, якщо – протікання дії (*tanzen, altern, trocknen, frieren*).

Деякі неперехідні дієслова, які зазвичай утворюють перфект із *sein*, вживаються із *haben*, якщо вони стають перехідними (*segeln, fliegen*). Є також винятки. Це стосується функції дієслів в художньому дискурсі, які утворюють перфект із допоміжним дієсловом *haben*, а в офіційному чи науковому із *sein*: *Der Versuch hat geklappt*. Але:

Der Versuch ist gelungen.

Der Versuch ist mißlungen.

Дієслова *sein* та *bleiben*, які є неперехідними та дуративними, належать також до винятків, оскільки утворюють перфект із допоміжним дієсловом *sein*. Інколи різниця між дуративними та перфективними дієсловами не є достатньою для вибору між допоміжними дієсловами *haben* та *sein* при утворенні перфекту, тому доцільно розглянути наступний вид синтаксичної ознаки способів дії.

2. Здатність дієприкметників II вживатися у функції означення.

При перехідних, лексично термінативних дієсловах дієприкметник II є пасивним відображенням теперішнього часу активного стану. У пасивному стані це також теперішній час, наприклад: *Das beliebte Buch; das Buch ist beliebt*. = *jmd. liebt das Buch*.

При перехідних, лексично атермінативних дієсловах, дієприкметник II виражає результат завершеної дії, що відповідає перфекту дійсного способу. У пасивному стані це результативна теперішня форма, наприклад: *Das gefundene Buch; das Buch ist gefunden*. = *imd. hat das Buch gefunden*.

При неперехідних, лексично атермінативних дієсловах дієприкметник II не виступає в ролі означення, наприклад: *Die Paare haben im Zimmer getanzt; *die im Zimmer getanzten Paare.*

Лише від неперехідних дієслів перфективного способу дії утворюються дієприкметники II, які вживаються у ролі означення, що має місце у наступних прикладах: *das eingeschlafene Kind; das aufgewachte Kind.*

Неперехідні дієслова, які означають зміну місця, є атрибутивно можливими, коли вони стають перфективними завдяки встановленню мети або висхідного пункту: *der aus dem Zimmer ausgelaufene Junge;*

Утворення перфекту дієслів, які означають зміну місця, із допоміжним дієсловом *sein* обумовлено гіпотезою, що ці дієслова розглядаються як трансформативно-мутативні і тим самим мають перфективний характер. Це дієслова *laufen – gelaufen sein, gehen – gegangen sein, weglaufen – weggelaufen sein.* Демаркація атрибутивності виявляє, що дієслова, які означають зміну місця, поділяються на дуративні (*laufen, gehen*) та перфективні (*weglaufen*). Отже, дуративні дієслова повинні, перш за все, набути перфективності, лише після цього вони стають функціонально атрибутивно здатними.

3. Здатність утворення пасивного стану.

Утворення пасивного стану (Zustandspassiv) за допомогою дієслова *sein* можливе від перехідних дієслів перфективного способу дії:

Die Arbeit ist vollendet.

Die Tür ist geöffnet.

Das Haus ist gebaut.

Утворення пасивного стану від дієслів дуративного способу дії не можливе. Це такі дієслова: *aufwenden, ausüben, befragen, beglückwünschen, bewundern, bitten, erinnern, necken, streicheln.*

4. Четверта синтаксична ознака виявляється при диференціації дієслів на прості та на дієслова із префіксом.

Der Arzt kommt in die Stadt.

Der Arzt kommt in der Stadt an.

Der Nachbar hängt das Bild an die Wand.

Der Nachbar hängt das Bild an der Wand auf.

Як видно із прикладів, одні і ті ж прийменники при простих дієсловах вимагають після себе знахідного відмінка, а при дієсловах із префіксом – давального. Акціональна відмінність полягає, як бачимо, між дією, яка спрямована на ціль (*in die Stadt kommen*) та результативною дією (*in der Stadt ankommen*).

Отже, способи реалізації дії дають їй якісну та кількісну характеристику. Тобто дієслова, які належать до різних способів дії, означають дії, які відрізняються одна від одної тривалістю (наприклад, дії результативні та нерезультативні, тривалі та нетривалі). Способи дії можуть бути багаточисельні та різноманітні. Діапазон тих значень, які звичайно охоплюються поняттям способів дії, великий: від часткових характеристик до більш-менш граматизованих засобів, якими особливо є суфікси. Способи дії залишаються в рамках лексичних відмінностей між дієсловами. Способи дії формують категорію термінативності / атермінативності, і виражають конкретну, деталізовану семантику. Вони розрізняються між собою за специфікою вираження і за вказівкою на той конкретний характер термінативності / атермінативності дії, що визначається типом її протікання (результативність / нерезультативність, тимчасова межа, необмежена повторюваність і т.п.).

Термін „**аспектуальність**” застосовано як понятійну категорію, яка охоплює численні акціональні явища: спосіб дії дієслів, акціональні можливості вираження лексичного чи синтаксичного змісту.

Термін „**спосіб дії**” застосовано лише для акціонального значення дієслів. У дослідженні, крім дієслів, проаналізовано також можливі лексичні та синтаксичні засоби вираження акціональності. Способи дії – це ті структури дієслів або дієслівні лексеми, які містять семантику обмеженості (*öffnen*), початку (*einschlafen*), багаторазовості (*sticheln*) або результативності (*platzen*), здатні також виражати протікання термінативних / атермінативних дій. Різні

відтінки протікання дії передаються системою засобів вираження аспектуальності: семантикою дієслова, його часовими формами у взаємодії з лексичними елементами контексту, процесуальними та результативними конструкціями тощо. Семантичну опозицію акціональності слід сприймати не як семантичний клас дієслів, а як семантичне значення дієслів.

Акціональна опозиція пояснює більшість лексично релевантних синтаксичних явищ і їх різницю в значенні, а також вживання допоміжних дієслів *haben* чи *sein* при утворенні перфекта для більшості неперехідних дієслів. Перехідні та зворотні дієслова завжди утворюють перфект за допомогою *haben* не залежно від термінативності / атермінативності дієслів.

Акціональні опозиційні структури в німецькій мові реалізують різне лексично-семантичне значення і стосуються, передусім, дієслів та інших лексичних засобів. Оскільки способи дії німецьких дієслів – це основні носії акціональності: прості і складні дієслова та різні види похідних слів, ми вважали доцільним розглянути також інші лексичні засоби вираження акціональності, а саме такі лексичні засоби, як прислівники, допоміжні дієслова, функціональні дієслівні форми.

Аналіз акціонального значення дієслів на лексичному, рекціональному, та на предикативному рівнях показав, що *акціональне значення* відіграє значну роль в дієслівній системі німецької мови. Ознака “межа” є “внутрішньою межею” на лексичному рівні, а на акціональному та на предикативному рівнях – “зовнішньою межею”.

Аспектуальні категорії беруть на себе функцію представлення результативних дієслівних дій. Більшість простих дієслів є акціонально нейтральними, які, у залежності від контексту, або мовленнєвої ситуації набувають термінативного, або атермінативного значення, та можуть без обмеження вживатись у тій чи іншій формі. Конструкція “нейтральне дієслово + додаток” отримує результативне значення, тобто значення завершеної межі дії. Однією з ознак наявності категорії аспектуальності є префікси та суфікси. Префікси звужують семантичний діапазон висхідного дієслова й актуалізують

ту чи іншу термінативність у розвитку дії: префікси *an-, ab-, ein-, aus-, auf-, im-* мають інхоативне значення, а суфікс *-eln* ітеративне або демінутивне. Префіксовані дієслова виявляють значення термінативності, при цьому помічена тенденція до реалізації початкової дієслівної дії. Кожний префікс і суфікс виявляють полісемантичний характер термінативності / атермінативності. Явище префіксації не лише надає сему термінативності семантичній структурі, але й одночасно створює нову лексичну одиницю. Це говорить про те, що категорія термінативності в німецькій мові носить лексичний характер, а відмінність термінативних та атермінативних дієслів відноситься не до парадигматики дієслова, а до його семантичної класифікації.

За умови врахування аспектологічної активності лексичних індикаторів, нами виділено три групи слів в ролі обставини, які обумовлюють значення тривалості, процесуальності та тривалої повторюваності дії.

Перша група – це лексичні індикатори із значенням процесуальності: *andauernd* (тривало), *sehr lange* (дуже довго), *ununterbrochen* (безперервно). До цієї групи відносимо індикатори, які означають обмежену та необмежену тривалість – *ewig, das ganze Jahr, ganze Nächte hindurch (lang)*.

Друга група – це лексичні індикатори із значенням зростаючого або спадаючого процесу: *immer stärker* (все сильніше), *immer höher und höher* (все вище і вище), *immer seltener* (все рідше).

Третя група – лексичні індикатори із значенням необмеженої та обмеженої повторюваності: *unaufhörlich* (безперервно), *ständig* (постійно), *ab und zu* (час від часу).

До лексичних індикаторів, які містять значення закінченості, результативності також належать наступні семантико-стилістичні групи:

1. Слова і словосполучення із значенням раптового початку дії: раптом, несподівано – *plötzlich, unerwartet*.
2. Слова і словосполучення із значенням миттєвості: миттєво, моментально, відразу, зараз же – *blitzartig, augenblicklich, kurz, kurzerhand*.

3. Слова і словосполучення із значенням результативності, вичерпності дії: вже, накінець, повністю, остаточно, досхочу – *schon, endlich, voll, endgültig, völlig, satt*.

Демаркація зазначених груп індикаторів пов'язана із певними труднощами, оскільки в німецькій мові індикатори із значенням результативності залежно від контексту можуть реалізовувати значення недосягнутої межі. Індикатори ж тривалості, процесуальності у більшості випадків вживаються з дієсловами необмеженої семантики.

Отже, значення досягнутої / недосягнутої межі дії здійснюється в тісній взаємодії засобів лексичного та морфологічного рівнів мови. Значну роль у позначенні аспектуальних значень відіграє семантика дієслівного слова, лексичні індикатори та маркери фрагментів різножанрових дискурсів.

РОЗДІЛ 2

ДИСКУРСИВНІ ПАРАМЕТРИ АСПЕКТУАЛЬНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Теорія дискурсу в сучасних лінгвістичних дослідженнях

Становлення та розвиток аспектуальності як філологічної галузі науки відбулись у 20-30 роки ХХ ст., тобто, після того, як уже були досить добре вивчені важливі питання лексикології, граматики і синтаксису. Основні аспекти таких досліджень висвітлено у працях таких мовознавців, як Л.Зіндер [57], М.Раєвський [106], Л.Медведева [84], Р.Смеречанський [112], О.Москальська [87], В.Храковський [123], Г.Гайдер [171], В.Штернефельд [205], Г.Гревендорф [169], Д.Вундерліх [217], [217], [218], В.Еріх [160], Е. Хенчель [177], П.Браун [143], А.Кравченко [67], К.Рахіліна [107], Г.Хелбіг [175], [176]. Із позицій їхньої діяльності особливого значення набуває *дискурсна лінгвістика*. Терміном *дискурсна лінгвістика* К.Кузько називає науку, яка досліджує дискурс комунікативних актів (текстових і усних), наявність у них когезійних зв'язків, а також зв'язків мовних структур із категоріями екстрамовного дискурсного змісту (соціально-культурологічного, психологічного, етнічного, ментального та ін.). Саме в такий спосіб, шляхом взаємодії лінгвіальних та екстралінгвіальних компонентів, експлікується дискурс, а дискурсний процес набуває ознак логічності, послідовності, аргументованості, тобто, адекватної прагматичної репрезентації [71, 28].

Отже, дискурс – це переважно текст, його уривок, схема, фрагмент чи парадигма, письмова або усна; <...> об'єднані послідовною логічною будовою і мовними зв'язками локального та глобального змісту з метою реалізації певної авторської інформативної, людинознавчої чи суспільнознавчої проблематики [71, 29].

Г.Почепцов вважає, що дискурс як одиниця становить собою поєднання вимог мовних і соціальних. Це вже не суто лінгвістична структура, а соціолінгвістична [102, 75]. Дослідник розглядає приклади різних дискурсів із

таких головних позицій: особливості мовлення в контексті цього дискурсу, особливості знакового (символічного) відображення реальної ситуації цим дискурсом та особливості комунікативної ситуації (у зіставленні з базовою комунікативною ситуацією – звичайним спілкуванням двох осіб у ситуації безпосереднього контакту).

Ю.Степанов інтерпретує дискурс як першопочаткове використання мови для вираження ментальності, а також певної ідеології. Специфічне використання веде за собою актуалізацію деяких мовних рис і, в кінцевому результаті, сприяє творенню дискурсної граматики і правил лексичної її будови [116, 138]. Дискурс при цьому визначається як фіксований тип текстів плюс внутрішньо властива цьому типу текстів лексична система та граматика [75, 20].

Крім того, дискурс розглядається як форма мовленнєвого спілкування, що передбачає взаємозв'язок між мовцем та слухачем, як міжособистісна діяльність [148, 24]. Дискурс – це здатність будь-якого тексту бути побудованим так, щоб провокувати в адресата запитання до адресанта і власні відповіді на них [65, 86].

Для сучасного гуманітарного мислення характерна підвищена увага до ролі мови у формуванні культурно-семіотичного компоненту суспільної думки і в міжкультурній соціальній взаємодії, що веде за собою розширення сфери відповідних лінгвістичних досліджень, інтереси яких за останні роки суттєво змістились із структурного опису мови на дослідження історичного, гуманітарного і ментального контексту, в якому мова, її фрагменти і складові розвиваються і прагматично функціонують. Проте, в якому б аспекті не проводилося дослідження, в руслі лінгвофілософії, семіотики, риторики, поетики, інтерпретації тексту тощо, скрізь об'єднуючим початком є дискурс, який існує як процес організації спілкування та наукового дослідження, як політична промова і як художній твір.

Форма та зміст дискурсу залежать від соціального та індивідуального образу мислення. Але і дискурс своєю формою та змістом впливає на суспільну

свідомість. Навіть не будучи зафіксованими у вигляді тексту, дискурси як цілі твори передаються із вуст в уста, від покоління до покоління.

Проблеми дискурсної структури різножанрових текстів привертали увагу інших дослідників, зокрема, М.Полюжина [99], С.Рибачок [108], Л.Бабійчук [10] та ін. Потребує глибшого вивчення, у тому числі з конкретних аналітичних і теоретичних позицій, усний іноземний дискурс, особливо під кутом зору певних дидактичних трансформацій, які відбуваються у викладанні іноземних мов.

Отже, **дискурс** нами розуміється як форма мовленнєвого спілкування, коли адресат провокує запитання у адресанта і має власні відповіді на них.

Серед питань, пов'язаних із функціональною прагматикою дискурсу та механізмів його структурного становлення і семантики, потребують глибшого вивчення питання його *фреймової* репрезентації. Термін *фрейм* вживається у специфічно конкретизованому розумінні, виходячи при цьому з його основної семантики: *фрейм* (англ. frame) – лексична композиція, рамка, схема, структура, також ситуація, сценарій, спосіб поєднання лексем. Термін *фрейм*, запозичений із сфери когнітивної психології - це своєрідна сітка чи схема понятійних структур, “сміслових опор” [71, 26]. Фрейм є системою тематично пов'язаних між собою складових частин, серед яких треба виділити два комплекси: *фундаментальний* (загальний), який є постійним у змістовій структурі будь-якої ситуації та *оказіональний* (частковий), компоненти якого рідко повторюються в інших фреймах [65, 91]. Структурною базою і категоріальним маркером фреймів є наявність і вияв у ньому численних логічних зв'язків – *фреймових зв'язків*. Фреймами називають системну організацію зв'язків, компонентів схеми, рамки, композиції мовної експлікації чи екстраполяції. Під терміном *фрейм* треба розуміти широкий контекст, ситуацію, фонові знання, тобто набір типових, клішованих висловів, які складають певний фрагмент соціального буття [65, 90].

Розмаїття комунікативних ситуацій, у яких відбувається дискурсивна діяльність, породжує і видове розмаїття дискурсів. Предметна сфера, яку

охоплює поняття дискурс, є надзвичайно широкою і включає практично будь-які вияви мовленнєвої діяльності людини. Це спричинило як різноманітність матеріалу окремих присвячених дискурсу досліджень, так і різноманітність підходів до його аналізу. Тому нині не існує єдиної загальновизнаної типології дискурсу. Так, у сучасній лінгвістичній літературі дискурс класифікують згідно з функціональним підходом, за комунікативною спрямованістю, з точки зору запланованості / незапланованості і наявності оцінного компонента. Можливий поділ дискурсів згідно з функціонально-прагматичним підходом, тобто відповідно до сфери їх функціонування і запланованого прагматичного впливу на адресата, тобто на офіційні на неофіційні.

У монографії ми розглядаємо у зіставному плані функціонування та вживання категорії аспектуальності в різних жанрових стилях під кутом зору фреймової організації, зокрема, в художньому, науковому, а також в навчально-методичних працях з економіки. Це зумовлено тим, що суттєвою ознакою чи маркером фреймів є проаналізовані в першому розділі аспектуальні дієслівні структури. Термін *фрейм* ми застосовуємо у дослідженні стосовно термінативних, атермінативних, нейтральних дієслів, а зв'язки між цими дієсловами ми називаємо *фреймовими*. Обрані три різні типи дискурсів дають можливість у зіставному плані простежити як відмінні, так і спільні риси вживання категорії аспектуальності. Засоби реалізації аспектуальності простежуємо за трьома ознаками:

- поділ дієслів на термінативні, атермінативні та нейтральні дієслова на лексичному рівні;
- досягнення/недосягнення межі дії на рекціональному рівні;
- досягнення/недосягнення межі дії на рівні речення.

Мета цього розділу – презентувати результати аналізу аспектуальності в різних жанрових стилях сучасної німецької мови, виявити спільні та відмінні риси цього феномену в досліджуваних стилях.

2.2. Реалізація аспектуальної семантики у художньому дискурсі

Своєрідною та переважно індивідуально-авторською є дискурсна організація художніх творів, зумовлена посиленою дією у художній творчості різних специфічних чинників: історичних, соціальних, психологічних, етнографічних та інших, а також маркерів локального чи глобального змісту.

Дискурс художнього твору – це послідовна і різнобічна презентація головного персонажа та в дещо меншому діапазоні – оточуючого кола осіб. Дискурсна конструкція здійснюється відповідною сегментацією твору, системою ланцюжкових діалого-монологічних форм, взаємодією прямої та непрямої мов.

Згідно критеріїв поділу дискурсів на офіційні та неофіційні, запропонованих у працях Г.Почепцова [102, 93], а також О.Пушкаревої [104, 35]), художній дискурс відносимо до неофіційних, тому що це тексти, які функціонують за межами офіційної сфери.

Під кутом зору дискурсної конструкції дієслівної фактури та реалізації категорії аспектуальності розглянуто твори німецької художньої прози. Це романи М. Walser „Ehen in Philippsburg“, С. Wolf „Kindheitsmuster“, Е. Neutsch „Der Friede im Osten“. Вибір для аналізу саме цих авторів обумовлено широким функціонально-вагомим дискурсом аспектуальних у них структур. Аналіз дискурсних характеристик здійснено з теоретичних позицій, розроблених у першому розділі, зокрема, щодо моделювання термінативних та атермінативних вербальних форм з огляду їхньої семантики, стилістичної функції та прагматики під кутом зору реалізації типології, семантики і прагматики темпоральних форм.

Термінативні дієслова.

З метою актуалізації проблематики цього розділу, нами простежено семантику та функціонування групи лексично - термінативних дієслів. Тому здійснено аналіз акціонального значення експлікованої дії в межах дієслівної

синтагми, зведеної до двох основних типів: термінативність – термінативність (Т-Т) і термінативність – атермінативність (Т-Ат). Показовими є також дані щодо співвідношення між функціонуванням термінативності / атермінативності та досягненням / недосягненням межі дії. Кожну модель і кожний приклад розглядатимемо з різних точок зору.

1. Модель Т-Т означає, що термінативне дієслово в межах певної синтагми, до якої воно належить, виражає термінативну дію. Із 420-ти проаналізованих прикладів 418 належать до цієї категорії:

*So **schlief** er **ein**.* [WK:254]

*Er **legte** die Pfeife **hin** und **stand auf**.* [NFO:167]

Неперехідні дієслова '*einschlafen*' (засинати), '*aufstehen*' (вставати) є термінативними та інхоативними дієсловами, які виражають дії термінативної семантики, тим самим досягаючи її межі. Така межа є реальною, абсолютною. Аналогічну дію виражають дієслова '*gewinnen*' (вигравати) та '*einbringen*' (вносити) які є термінативними та егресивними у наступних реченнях:

*Aber wie es im Sprichwort heißt: „Der Alte vom Fort verlor sein Pferd. Weiß man, ob es ein Unglück ist.“ Einmal **hatte** sie unglücklicherweise **gewonnen**, und das **hätte** ihm beinahe eine Niederlage **eingebracht**.* [NFO:32]

*Als der Bakkalaureus in der Stadt Anzeige erstatten wollte, **wurde** ihm nicht nur von bösen Revolutionären der Zopf **abgeschnitten**, sondern er mußte obendrein für die zwanzigtausend Käsche **aufkommen**, die als Belohnung ausgesetzt worden waren.* [WK:178]

Термінативне (егресивне) дієслово '*abschneiden*' (відрізати) виражає термінативну дію, яка має значення досягнутої реальної межі дії. Фрагменти текстів, в яких функціонують ці термінативні структури, орієнтують на актуалізацію когезії в межах тексту та його складових, про що свідчать наведені вище приклади. У контексті твору це є одним із засобів мовної характеристики персонажів.

2. Модель Т-Ат означає, що термінативне дієслово в межах словосполучення, до якого воно належить, виражає атермінативну дію і при

цьому його лексичне та акціональне значення на рекціональному рівні II змінюється. Такий випадок ми кваліфікуємо як особливий, оскільки із 420 проаналізованих прикладів нами зафіксовано лише 2 випадки:

1. *Der Kreisbeamte Anwärter Rainer hatte daran gedacht, die bei ihm abgestellten Koffer zum Vorwand zu **nehmen** und seiner Ehren dem Provinzbeamten-Anwärter einen Besuch abzustatten, hatte es jedoch überlegt, weil schließlich sein Zopf Gefahr lief, abgeschnitten zu werden.* [WK:47]

2. *Schon **begegneten** ihm **mehrere** seiner Zuhörer voll Ehrfurcht.* [WEP:76]

Тут окремо взяте перехідне, термінативне, каузативне дієслово '*nehmen*' (*брати*) та неперехідне, термінативне, ітеративне '*begegnen*' (*зустрічати*) експлікують термінативне значення. А на рекціональному рівні II вони відхиляються від свого головного значення і виражають атермінативну дію. У синтагмі *etw. zum Vorwand nehmen* дієслово '*nehmen*' (*брати*) має особливе значення '*benutzen*' (*використовувати*). Замість *jmdn. treffen* (*когось зустрічати*), дієслово '*begegnen*' у синтагмі *jmdm. voll Ehrfurcht begegnen* означає *jmdn. ehrenvoll behandeln* (*ставитися з повагою до когось*) та експлікує значення атермінативної дії. Отже, у фрагментах тексту ці дієслова відіграють дієконкретизуючу роль.

Атермінативні дієслова.

У 122 проаналізованих прикладах із атермінативним дієсловом процес актуалізації акціонального значення спостерігаємо у двох випадках:

1. Атермінативність – атермінативність (Ат-Ат), коли атермінативне дієслово виражає атермінативну дію в межах синтагми, до якої воно належить. Із 122 прикладів 117 ілюструють саме таке семантичне навантаження:

1. *Als er noch **lebte**, riefen ihn alle Leute Matros, aber nach seinem Tode sprach kein einziger mehr von Matros.* [NFO:264]

2. *Das wollte er herausfinden und näherte sich zu diesem Zweck dem Nachtwächter Ben, erblickte aber plötzlich seiner Ehren ältesten Sohn, der auf ihn*

zustürzte und, was schlimmer war, den dicken Bambusknüttel in der Hand hielt.
[WK:49]

3. *Er duckte sich und **stand** mit eingezogenen Schultern **da**.* [WK:176]

4. *Sie, die vor der Wand **kniete**, war ebenfalls verdattert.* [NFO:52]

5. *Er **überlegte** kurz, dann ging er auf das Tor zu und klopfte. Drinnen bellte ein Hund.* [WEP:91]

У прикладі 1 атермінативне дієслово '*leben*' (*жити*) означає атермінативний стан та виражає значення недосягнутої потенційної межі дії. У прикладі 2 рекціональне I атермінативне дієслово '*halten*' (*тримати*) виражає у виділеній схемі недосягнення межі дії, яка є лише потенційною. Проаналізувавши приклади 3, 4, ми дійшли висновку, що неперехідні дієслова '*dastehen*' (*стояти*) та '*knien*' (*стояти навколішки*) виражають значення атермінативної дії, або атермінативного стану. Це стосується також як перехідних так і неперехідних атермінативних дієслів: дієслово '*überlegen*' (*обдумувати*) у п'ятому реченні. У цьому прикладі прислівник *kurz* (*коротко*) виражає часову межу, але не акціональну, яка є певним маркером Ат-Ат.

2. Атермінативність – термінативність (Ат-Т). Ця модель означає, що атермінативне дієслово в межах синтагми виражає термінативну дію. Серед проаналізованих речень ми зафіксували лише 5 таких випадків:

1. *Er **habe** es ängstlich bis jetzt **vermieden**, Menschen eines gewissen Alters die Hand zu geben.* [WK:403]

2. *Seine Mutter **weinte** sich die Augen aus dem Kopf, seine Frau versuchte nicht weniger als dreimal, sich in den Brunnen zu stürzen.* [WK:32]

3. *Selbst die schon fast fünfzigjährige siebente Schwägerin wurde von der Aufregung der anderen angesteckt, und was das Sonderbarste war, sie **rief** sogar ihre elfjährige Tochter ins Haus.* [WEP:84]

4. *Der Hund bellte den leeren Baum an, die Nonne **rief** den Vater zu Hilfe.*
[NFO:324]

У першому прикладі атермінативне дієслово *'vermeiden'* (уникати) у контексті в поєднанні з маркером *bis jetzt* (до цих пір) набуває значення досягнення відносної межі дії, означаючи *bis jetzt vermieden* – уникав до цих пір.

У другому прикладі атермінативне неперехідне дієслово *'weinen'* (плакати) на рекціональному рівні II в межах синтагми *sich die Augen aus dem Kopf weinen* стає перехідним. У третьому і четвертому прикладах атермінативне дієслово *'rufen'* (кликати) на рекціональному рівні II має значення досягнутої межі (*ins Haus*) або (*zu Hilfe*) та виражає термінативну дію. Додатковий компонент приховує предикативне вираження результату дії, яка позначається дієсловом *'rufen'*: *Sie rief die Tochter, die Tochter soll ins Haus kommen. Sie rief den Vater, er soll zu Hilfe kommen.*

Наведемо ще один приклад моделі Ат - Т, який можна вважати особливим, оскільки мова йде про певне відхилення від інваріантного значення дієслова. Тобто, атермінативне дієслово в межах певної синтагми виражає термінативну дію, але його лексичне та акціональне значення на рекціональному рівні змінюється. Нами зафіксовано один приклад такої семантичної трансформації:

*Sonst **hätten** wir schon längst einen Erfolg **gehabt**.* [NFO:57]

Атермінативне дієслово *'haben'* (*hätten*) (мати) у цьому контексті набуває значення *'erhalten'* (отримувати).

Нейтральні дієслова.

За результатами аналізу цієї категорії дієслів, нами зафіксовано 158 прикладів дієслів нейтральної семантики. Оскільки нейтральні дієслова у контексті можуть набувати термінативності або атермінативності, у поєднанні з акціональним значенням вони трансформуються в нейтральні. Проаналізовано 5 випадків вияву акціонального значення дії таких дієслів:

1. Нейтральні рекціонально–термінативні (НРТІ). Це означає що, рекціонально – термінативне I нейтральне дієслово виражає термінативну дію.

Із розглянутих 158 прикладів 98 належать саме до цієї групи. Розглянемо деякі з них:

1. *Kinsky, der ihr nachlief, streckte plötzlich seine Hand aus und **fuhr** ihr über den frisch rasierten Kopf. Dabei lachte und höhnte er...* [WK:437]

2. *Wenn Feinde aufeinander treffen, blitzen ihre Augen. Der kleine Raymond **blieb stehen**, als sie auf ihn zutrat.* [NFO:143]

3. *Die Sachen gehörten meinem Freund, und es war nicht viel da. Die Leute **haben** manches **gekauft**.* [WK:68]

4. *Von den Männern der Stadt hätte eigentlich gut die Hälfte Heilige und Weise werden können, aber leider **wurden** sie alle von Frauen zugrunde **gerichtet**.* [WEP:49]

У першому прикладі лексично нейтральне дієслово 'fahren' (їхати), яке виражає ситуативно обумовлену межу дії, експлікує термінативну дію, 'провів рукою по голові', тим самим кваліфікує дієслово за способом дії як егресивне, образно характеризуює дію персонажа. Аналогічну семантику термінативності, егресивності експлікує неперехідне нейтральне слово 'stehenbleiben' (зупинятися) у другому прикладі. У проаналізованому контексті воно має значення 'anhalten'.

У третьому прикладі рекціонально-термінативне і нейтральне дієслово 'kaufen' (купувати) виражає термінативну, егресивну дію, таку, що має певний результат і значення відносної досягнутої межі. Перфективна форма не є обов'язковою для вираження досягнення межі дії.

Четвертий приклад ілюструє подію, яка охоплює багато окремих дій. Нейтрально-термінативна синтагма 'wurden ... gerichtet' означає термінативну, егресивну дію із значенням досягнутої межі. Дія щойно відбулася, межу досягнуто.

Іншу прагматику простежуємо в наступних прикладах, коли можливі два значення:

*Das ging so weit, dass sogar Schwester Holly , die beinahe fünfzig Jahre alt war, sich mit den übrigen versteckte und ihre elfjährige Tochter ins Haus **rief**.* [NFO:68]

*Wenn die Arbeit länger dauerte, wohnte er manchmal im Haus seines einstweiligen Herrn, aber sobald sie beendet war, **ging** er wieder.* [WEP:47]

Коли речення реалізує одноразову, егресивну дію, це означає, що дія щойно виконана. Коли це речення розглядається як повторна, ітеративна дія, тоді це означає, що сестра Холлі за певних обставин почала кликати дочку в будинок (*angefangen hat, die Tochter ins Haus zu rufen*). У двох випадках реалізується досягнення відносної межі дії. Нейтральне дієслово 'gehen' (йти) у контексті отримує значення термінативності, ітеративності.

2. Нейтральні рекціонально–атермінативні (НРАТ І) дієслівні форми означають що, рекціонально-атермінативне І нейтральне дієслово виражає атермінативну дію. До цієї категорії належать 49 проаналізованих прикладів, зокрема, такі:

1. *Der ungewohnte Luxus gab ihm das Gefühl des Reichtums und machte ihn unsäglich glücklich. Die Kerzenflamme flackerte wie beim Laternenfest, und ihre Gedanken **tanzten** mit ihr.* [NFO:53]

2. *Felix **blieb** unschlüssig **stehen**.* [WK:14]

3. *Stefan **blieb** eine Weile **stehen** und sagte sich: “Als ob ich von meinem Sohn geschlagen worden bin. Was ist das für eine Welt heutzutage..”. Dann ging auch er, befriedigt über seinen Sieg, davon.* [WEP:78]

4. *Unglücklicherweise **trug** der “glatzköpfige Esel” einen gelblackierten Stock – Karin nannte ihn den Begräbnisstock – und stürzte sich damit gleich auf Richard.* [NFO:213]

Нейтральне дієслово 'tanzen' (танцювати) у першому прикладі реалізує атермінативну дію (уявну фізичну діяльність), а у фактурі дискурсу актуалізує окремі компоненти психологізації. У другому прикладі альтернативне значення нейтрального дієслова 'stehenbleiben' (*er bleibt im Stehen und bewegt sich nicht*) (зупинятися) легко визначити із контексту. У наведеному вище реченні воно

передає атермінативну дію, пов'язану з репрезентацією фізичного стану персонажа. Рекціонально-атермінативне I нейтральне дієслово *'tragen'* (нести) виражає у досліджуваному контексті (приклад 4) атермінативну дію.

3. Нейтральні рекціонально-термінативні II (НРТ II). До випадку, коли нейтральним рекціонально-термінативним II дієсловом виражають термінативну дію, належать 5 прикладів.

1. *Später erzählte seine Mutter überall: "Sein Zopf ist ihm von einem schlechten Menschen abgeschnitten worden, der ihn betrunken gemacht hätte."* [WK:243]

2. *Von den Männern der Stadt hätte eigentlich gut die Hälfte Heilige und Weise werden können, aber leider **wurden** sie alle von Frauen zugrunde gerichtet.* [WEP:54]

3. *Ein paar Tage später lief ihm der kleine Henricki vor der Geistermauer des Hauses Rüdiger über den Weg.* [NFO:107]

4. *Das Ansehen des ehrwürdigen Herrn Königsgarten stieg daraufhin ins Unermeßliche und war nicht mehr zu vergleichen mit früher, als sein Sohn Bakkalaureus geworden war. Stolz und erhaben sah er auf alle herab, und Richard hätte er am liebsten wie Luft behandelt, wenn er ihm über den Weg lief.* [WK:216]

5. *Bei diesem Teil der Geschichte liefen den Zuhörern Schauer über den Rücken.* [WK:174]

У першому прикладі нейтральне дієслово *'machen'* (робити) вживається у словосполученні дієслово + більш як один додаток, яке виражає термінативну дію. Аналогічно до синтагми *jmdn. zugrunde richten* у прикладі 2 словосполучення *jmdn. betrunken machen* із прикладу 1 ілюструє такий же випадок передачі термінативної дії. Нейтральне дієслово *'laufen'* (приклад 3, 4) у термінативному застосуванні *jmdm. über den Weg laufen*, яке означає термінативну, ітеративну дію, вживається у своєму основному значенні. Вислів *etw. läuft jmdm. über den Rücken* у прикладі 5 позначає стан відчуття. Оскільки це відчуття має миттєве значення, його зміст передає термінативну дію, як

коротку зміну нормального стану, диференціюючи дієслово за способом дії як каузативне, мутативне.

4. До нейтральних рекціонально–атермінативних II (НРАТ II) дієслів відносимо рекціонально – атермінативні II нейтральні дієслова, що виражають атермінативну дію. Ми зафіксували 3 таких приклади.

1. *War es wirklich so, wie man sich auf dem Markt erzählte, daß der Kaiser die Beamtenprüfungen abgeschafft habe und keine Bakkalaurei und Doktoren mehr brauche? Folglich mußte die Familie Königsgarten ihr Ansehen eingebüßt haben, und deshalb **behandelte** man wohl auch ihn so geringschätzig?* [WK:68]

2. *Sollte etwas Wahres an dem Gerücht sein, das auf dem Markt umging: Der Kaiser hat die Staatsexamina abgeschafft, so daß nach Gelehrten keine Nachfrage mehr herrscht? Infolgedessen mußte die Familie Bartolini an Ansehen verloren haben. War es deshalb, daß die Leute ihn so unverschämt **behandelten**?* [WK:206]

3. *Jedermann wollte die Erfolgsgeschichte dieses Herrn hören, der eine neue gefütterte Jacke hatte und dem das Geld so locker in der Tasche saß. In der Schenke, im Teehaus und am Tempeltor wurde jede Einzelheit besprochen, bis man schließlich Eva mit neuer Ehrerbietung zu **behandeln** begann.* [NFO:53]

У трьох наведених вище прикладах дієслово 'behandeln' (поводитися, обмірковувати) виражає атермінативну дію на рекціональному рівні II, а саме передає точку зору людини.

5. Нейтральні рекціонально-атермінативно-термінативні дієслова (Н-АТ-Т) – це модель, до якої ми відносимо лексично нейтральні дієслова, які в контексті змінюють семантику термінативності / атермінативності. Таких прикладів ми зафіксували у художньому дискурсі лише 3.

1. *Manchmal **blieb** er **stehen**, aber man vergaß ihn nicht, man **wartete** darauf, daß er seinen Gang wieder **aufnahm**.* [NFO:37]

2. *Die junge Herrin **zog** gerade die Hausmeisterin aus dem Zimmer und tröstete sie: „Komm heraus, du brauchst dich nicht in deinem Zimmer zu verkriechen und zu grämen...“* [WEP:86]

Нейтральне рекціонально-атермінативне дієслово *'stehenbleiben'* у першому прикладі значення термінативності набуває лише завдяки прислівнику *'інколи'* (*'manchmal'*). Для нейтрального рекціонально-атермінативного дієслова *'warten'* (*чекати*) межа дії наступає завдяки прийменнику *auf* та синтагмі *den Gang wieder aufnehmen*, коли воно набуває семантики термінативності, каузативності. У синтагмі *jmd. ziehen* (*когось тягнути*) (приклад 2), побудованої із рекціонально-атермінативного дієслова, спостерігаємо обмеження в напрямку, отже, термінативну, егресивну дію.

Таким чином, у досліджуваних джерелах художнього дискурсу ми зафіксували

- випадки вираження термінативної дієслівної дії;
- випадки вираження атермінативної дії;
- випадки нейтральних дієслівних дій.

Аналіз прикладів виявив:

Таблиця 2.1

Кількісна репрезентація функціонування термінативних, атермінативних та нейтральних дієслів у художньому дискурсі.

Фрейми	Фреймові зв'язки	Результати аналізу	
Термінативні	T – T	418	420
	T – Ат	2	
Атермінативні	Ат – Ат	117	122
	Ат – T	5	
Нейтральні	НРТ I	98	158
	НРАТ I	49	
	НРТ II	5	
	НРАТ II	3	
	Н-АТ-T	3	

Розглянуті приклади з художнього дискурсу дають підстави стверджувати, що він потребує окремої методики аналізу, оскільки змістове наповнення художнього образу завжди індивідуальне. Аналізуючи способи дії дієслів художнього дискурсу, нами простежено, що термінативні дієслова експлікують семантику термінативності набагато продуктивніше, ніж атермінативні дієслова семантику атермінативності. Серед 542 проаналізованих прикладів таке співвідношення становить 420 : 122. Із таблиці видно, що співвідношення між моделями, коли семантично термінативне / атермінативне дієслово експлікує іншу семантику, становить 2 : 5, тобто, атермінативні дієслова стають термінативними у 2 рази частіше, ніж термінативні атермінативними. Лексично нейтральні дієслова значно частіше експлікують семантику термінативності, ніж атермінативності.

2.3. Реалізація аспектуальної семантики у науковому дискурсі

Фрейми в науковому викладі функціонують у різнофахових текстах, пов'язаних із прагматикою його відповідної лексичної організації, тобто, терміни загальнонаукового про шарку функціонально обмежені певною фреймовою рамкою чи ситуацією, діапазоном загальнонаукового дискурсного аргументаційного тлумачення тексту, його сегменту чи парадигми [71, 34]. Аргументаційна семантика наукового дискурсу посилюється послідовністю і логічністю у викладі авторами теоретичних позицій, зверненні до контрастивних зіставлень граматичних форм, когезійних засобів, тощо.

Засоби реалізації аспектуальності в науковому дискурсі нами розглянуто на фактурі переважно лінгвістичних текстів, зокрема, збірника наукових праць міжнародної конференції „Byerisch-Ukrainische Germanistentagung an der Ukrainischen Frieien Universität“, а також праць В. Шмідт (W. Schmidt) „Grundfragen der deutschen Grammatik“ та Г. Шаде (G. Schade) „Einführung in die deutsche Sprache der Wissenschaften“.

Термінативні дієслова.

Термінативні дієслова із текстів наукового дискурсу ми досліджували з точки зору двох моделей: термінативність–термінативність (Т-Т) і термінативність-атермінативність (Т-Ат). Принцип визначення цих дієслів аналогічний тому, що використовувався при розгляді аспектуальності в художньому дискурсі.

1. Із зафіксованих нами 517 прикладів термінативних дієслів 510 належить до моделі Т-Т. Розглянемо деякі з них:

*Zur grammatischen Form **gehören** nicht nur Wörter und grammatische Morpheme, wie Konjunktionen und Präpositionen, Kasus- und Personalendungen, sondern auch die Formen und die Art und Weise der Verteilung und des Aufeinander-Bezogeneins der Lautformen (im weitesten Sinn), also zum Beispiel die formalen Merkmale, in denen sich die grammatische Kongruenz realisiert.* [GDG:93]

*Der Name Atom **stammt** aus der griechischen Naturphilosophie und bedeutet etwas Unteilbares.* [ESW:102]

Лексично термінативні дієслова ‘*gehören*’, ‘*stammen*’, вжиті в теперішньому часі (Präsens) переконливо демонструють семантику термінативності.

*Bei diesen unterschiedlichen Leistungen **kommt** es nicht in erster Linie auf den Kasus **an**, die der bestimmende Faktor ist.* [GDG:121]

Як бачимо із прикладу, лексично термінативне дієслово ‘*kommen*’ (приходити) у конструкції *ankommen auf* Akk. експлікує значення термінативності, егресивності, залежності від певних факторів.

Минулі часи Imperfekt, Perfekt підкреслюють семантику термінативності лексично термінативного дієслова. Таких прикладів ми зафіксували обмежену кількість. Це пояснюється особливостями стилю наукових праць, які відзначаються наявністю складних розгорнутих речень з інфінітивними зворотами, поширеними означеннями та ввідними конструкціями:

*Mit der Unterzeichnung der Partnerschaftsurkunden **bekannte sich** der Bezirk Schwaben zum Geist der Freundschaft und Toleranz im Dienste Europas.* [BUG:133]

Wir **haben** bei unseren Betrachtungen des Kasussystems schon einige Veränderungen **festgestellt**, so im Hinblick auf das Zurücktreten des Objektsgenitivs in der neuhochdeutschen Sprachperiode gegenüber dem Althochdeutschen oder auf das Verschwinden des Instrumentals seit althochdeutscher Zeit. [GDG:124]

Приклади засвідчують, що у часовій категорії Imperferkt дієслово 'sich bekennen' експлікує семантику термінативності, інхоативності, у Perfekt 'feststellen' (визначати) має також значення термінативності, але й егресивності. Аналогічну семантику простежуємо в наступному реченні:

In der linguistischen Forschung besonders des letzten Jahrzehnts **wurden** grundlegende Unterschiede zwischen den kommunikativen Mustern in der deutschen Sprache und in anderen Sprachen **festgestellt**. [BUG:24]

Як і в попередніх прикладах, термінативне дієслово 'feststellen' у контексті реалізує значення термінативності, егресивності. У конкретному прикладі це відбувається за допомогою пасивного стану.

2. Інша модель Т-Ат, за якою ми кваліфікували термінативні дієслова, функціонує обмежено в науковому дискурсі. Таких прикладів нами зафіксовано лише 7. Розглянемо деякі з них:

1. Oft **kommt** eine bestimmte Leistung nur durch das Zusammenwirken mehrerer sprachlicher Formen Zustande. [GDG:16]

2. Der Darstellung eines für ungewiß oder unreal gehaltenen Geschehens oder Seins dienen oft auch Möglichkeitsformen in Vergleichssätzen, die einen vorsichtig formulierten Eindruck des Sprechers **wiedergeben**. [BUG:24]

3. Er **findet sich** besonders häufig in den Stilbereichen der sachlichen Darstellung. [ESW:65]

Лексично термінативне дієслово 'kommen' (приходити) завдяки прислівнику oft (часто) у контексті має значення атермінативності, дії, яка повторюється час від часу. У другому прикладі завдяки префіксу wieder (знову) термінативне дієслово набуває семантики атермінативності ('wiedergeben', давати знову). Прислівник häufig (часто) у проаналізованому контексті

(приклад 3) є причиною трансформації термінативного дієслова *'sich finden'* в атермінативне із семантикою частої повторюваності.

Атермінативні дієслова.

За аналогією до термінативних дієслів, атермінативні дієслова ми аналізували за двома моделями: Ат-Ат, Ат-Т.

1. Модель Ат-Ат, коли лексично атермінативне дієслово у контексті експлікує семантику атермінативності, є типовою для цих дієслів. Таких прикладів зафіксовано 93.

1. *Der Gelehrte verfolgt die Genese von Frankos Bestrebungen zu Goethes „Faust“, auch in den romanischen Jugenderlebnissen des Dichters, z.B. im gemeinsamen Lesen des Werkes mit Olha Roschkewiĉ.* [BUG:55]

2. *Es handelt sich bei der Kategorie des Kasus um morphologische Ausdrucksmittel für die syntaktische Einordnung einer Einzelvorstellung bzw. ihrer Bezeichnung in den Sinnverhalt der Gesamtäußerung oder um die sinnverhältnismäßige Zuordnung einer Vorstellung zu zweiten Vorstellung.* [GDG:126]

3. *Das sinnwichtigste Wort steht in der Regel als ‚Schwerpunkt‘ der Aussage am Satzende, durch ‚Eindrucksstellung‘ dynamisch (durch Nachdruck, Akzent) und melodisch hervorgehoben.* [GDG:241]

Атермінативні дієслова *'verfolgen'* (*переслідувати*), *'handeln'* (*мати темою*) у прикладах 1, 2 характеризуються відсутністю реалізації семантики атермінативності, потенційної межі цих дієслів у контексті. У третьому прикладі лексично атермінативне дієслово *'stehen'* (*стояти*) реалізує семантику атермінативності.

Прислівники підсилюють значення атермінативності лексично атермінативних дієслів:

Das Sprachgefühl veranlaßt uns immer wieder, auf die allgemein übliche Konstruktion mit Akkusativ- und Dativobjekt auszuweichen oder den einen Akkusativ durch eine präpositionale Fügung zu ersetzen. [GDG:144]

В останньому прикладі спостерігаємо яскраве вираження атермінативності дієслова *'veranlassen'* (спонукати) за допомогою прислівників *immer, wieder*. У такий спосіб дієслово експлікує семантику повторюваності „знову і знову”.

За нашими спостереженнями, атермінативні дієслова, вжиті у часовій формі Imperfekt, у контексті зберігають свою семантику атермінативності.

*Er **kannte** gut die deutsche Sprache, **war** künstlerisch begabt, geistig und intellektuell reich. I.Franko **propagierte** in seinem Schaffen und in seiner Tätigkeit Goethes hohe menschliche Ideale.* [BUG:56]

Лексично атермінативні дієслова *'kennen'* (знати), *'sein'* (бути), *'propagieren'* (пропагувати), вжиті у Imperfekt, експлікують значення атермінативності.

Аналіз прикладів показав, що Präsens Passiv не впливає на зміну значення атермінативності дієслова у контексті.

*Auch als Prädikatsnomen **wird** das Nennwort gemeinhin nicht durch besondere flexivische Funktionskennzeichen **charakterisiert**.* [ESW:143]

Завдяки пасивному стану лексично атермінативне дієслово *'charakterisieren'* (характеризувати) не змінює своєї семантики і тим самим експлікує атермінативність.

2. Інша модель Ат-Т, коли атермінативне дієслово виражає семантику термінативності, є не менш типовою для наукового дискурсу. Із проаналізованих прикладів ми зафіксували 11. Розглянемо деякі з них:

1. *Die beiwörtlichgebrauchten Formwörter, besonders die häufigen Substantivbegleiter ,der' und ,ein', **helfen** auch **mit**, Genusklasse und Funktion (Kasus, Numerus) des Substantivs zu kennzeichnen.* [GDG:157]

2. *Sprache **ist** ein im Zusammenhang mit der Geschichte des Sprachträgers entstandenes und sich entwickelndes System lautlicher Zeichen, das als Mittel der gegenseitigen Verständigung innerhalb der Gesellschaft sowie als Medium der verallgemeinernden Denktätigkeit, der Widerspiegelung der Gegenstände und*

Erscheinung der objektiven Realität im menschlichen Bewußtsein, fungiert und es ermöglicht, Intentionen und Emotionen auszudrücken. [BUG:101]

*3. Damit **weisen** wir einmal darauf **hin**, daß kleinere Einheiten, zum Beispiel Wortgruppen oder Wörter, in der Rede nicht selbständig auftreten. [ESW:12]*

*4. Aus den Beiträgen von W.Doroschenko, L.Rudnytzkyj, W.Shyla u.a. folgt, daß der große ukrainische Dichter Goethes Werke (Gedichte, Balladen, Poeme und andere Dichtungen) tief **begriffen** und **erlebt hatte**. [BUG:101]*

Лексично атермінативне дієслово *'helfen'* (*допомагати*) у прикладі 1 за допомогою прийменника *mit* набуває семантики термінативності, *'допомагати в чомусь'*. Лексично атермінативне дієслово *'sein'* (приклад 2) у контексті виражає значення термінативності. У прикладі 3 прислівник *einmal* (*якось, одного разу*) перетворює лексично атермінативне дієслово *'hinweisen'* (*вказувати*) у дієслово з термінативною, егресивною семантикою, позначає дію, яка відбувається лише один раз. Аналіз 4 приклада показує, що лексично атермінативні дієслова, вжиті у минулому часі Perfekt, реалізують значення термінативності. Атермінативні дієслова *'begreifen'* (*розуміти, збагнути*), *'erleben'* (*пізнавати на власному досвіді*) виражають термінативне, інтенсивне значення.

Нейтральні дієслова.

Усі лексично нейтральні дієслова наукового дискурсу проаналізовано, як і в художньому дискурсі, за п'ятьма моделями: НРТ I, НРАТ I, НРТ II, НРАТ II, Н-АТ-Т. Ці моделі у конкретних прикладах дали наступні результати:

1. НРТ I. Велику роль відіграють префікси та прийменники у визначенні термінативності / атермінативності лексично нейтральних дієслів.

*1. Er **geht** von der verbalen Valenz **aus**, indem er die Kopula als selbständiges Satzglied, d.h. als Prädikat mit eigener klassifizierender Funktion aussondert. [BUG:114]*

2. Ich **gehe** dabei von dem Grundgedanken der Kasusdefinition **aus**, daß nämlich die Kasus die Funktionen des Nomens im Satz kennzeichnen und daß diese Funktionen Denkbeziehungen wiedergeben. [GDG:121]

3. Das FLI nimmt Untersuchungen an verendeten Vögeln vor und **wertet** Gewebeproben **aus**. [ESW:64]

У прикладах 1, 2 рекціонально-термінативне І нейтральне дієслово 'ausgehen' (виходити) завдяки відокремлюючому префіксові *aus-* та прийменникові *von* експлікує семантику термінативності, а також каузативності. Рекціонально-термінативне І нейтральне дієслово 'werten' (приклад 3) завдяки префіксу *aus-* передає семантику термінативності, 'оцінювати'.

2. HPAT I. Die Partizipialgruppen **stehen** aus rhythmischen Gründen meist am Satzanfang oder am Satzende; die Stellung am Ende des Satzes **erhalten** sie oft auch wegen ihres besonderen Mitteilungswertes... [GDG:238]

В останньому текстовому фрагменті ми бачимо, що рекціонально-атермінативні дієслова 'stehen' (стояти), 'erhalten' (отримувати) завдяки прислівникам *meist*, *oft* експлікують значення атермінативності.

Der Wirkungsbereich eines Stilzuges ist also wesentlich als der eines Stilmerkmals. Hier **liegt** der erste terminologische Unterschied zur traditionellen Stilistik. [BUG:115]

Неперехідне рекціонально-атермінативне І дієслово 'liegen' (лежати) у контексті підтверджує семантику атермінативності.

3. HPT II. Die Einbindung der Kategorie 'Stilzug' in die Funktionalstilistik **hat** sich als ein zweckmäßiges Instrument vor allem zur Beschreibung und Erklärung der stilistischen Unterschiede von verschiedenen Funktionalstilen **erwiesen**. Unter 'Stilzügen' **wurden** nach G.Michel „die auf Frequenz, Distribution und Kombination der Stilelemente beruhenden charakteristischen Besonderheiten des Stils“ **verstanden**. [BUG:115]

Словосполучення 'sich erweisen als Akk.' є прикладом вираження термінативної, каузативної дії. Лексично нейтральне дієслово 'verstehen' вжито

у словосполученні дієслово+ більш як один додаток і експлікує термінативну, егресивну дію.

1. *Im Beitrag **wurde** auch die kontrastive Analyse der „Faust“-Übersetzungen von verschiedenen Dichtern **durchgeführt**, insbesondere von D.Sahul und I.Franko.* [BUG:51]

2. *Der Umlaut als Funktionskennzeichen des Plurals **wurde** aufgefaßt und auch auf Wörter **ausgedehnt**.* [GDG:111]

Рекціонально-термінативне дієслово *'durchführen' (проводити)* у літературознавчому дискурсі із пасивною конструкцією актуалізує семантику термінативності, егресивності. Аналогічний приклад 2 свідчить про те, що рекціонально-термінативне II нейтральне дієслово *'ausdehnen' (розтягати)* у пасивній конструкції *'wurde ... ausgedehnt'* завдяки прийменнику *auf* експлікує термінативність, каузативність, отже, має значення 'екстраполяція на щось'.

4. З моделлю НРАТ II зафіксовано лише 2 приклади вживання рекціонально-атермінативного дієслова II із атермінативною семантикою у науковому дискурсі. Розглянемо їх:

*Die Sicherheit spielt im Automobilbau eine wichtige Rolle und **wird** vorrangig **behandelt**.* [ESW:275]

*Wir **fassen** zunächst eine große Gruppe von Wörtern ins Auge, die offensichtlich eine besonders zentrale Funktion im Rahmen des Satzes erfüllen.* [BUG:94]

Наведені вище приклади дають підстави узагальнити тезу про те, що рекціонально-атермінативне II нейтральне дієслово *'behandeln' (поводитися)* у пасивній конструкції *wird ... behandelt* є атермінативним. На рекціональному рівні II (приклад 2) у словосполученні *'etwas ins Auge fassen'* виявляємо атермінативну дію, пов'язану з фізичним спостереженням за чимось.

5. У моделі Н-АТ-Т особливої уваги заслуговують пасивні конструкції з модальним значенням. Із трьох типів проаналізованих нами дискурсів лише в науковому ми зафіксували подібне вживання:

Die Geschichte der Wortartenfrage ist vor allem deshalb so interessant, weil es sich zeigt, dass sehr unterschiedliche Einteilungsgesichtspunkte möglich und auch angewandt worden sind. [GDG:309]

Рекціонально-атермінативне II нейтральне дієслово ‘*anwenden*’ (застосовувати) у граматичній конструкції *angewandt worden sind* вживається як дієприкметник у пасивному стані, тим самим виражає значення термінативності, інхоативності.

Отже, у досліджуваних джерелах наукового дискурсу нами виділено 527 випадків вираження термінативної дієслівної дії, 106 випадків вираження атермінативної дії та 89 випадків нейтральних дієслівних дій. Результати аналізу подамо у таблиці:

Таблиця 2.2

Кількісна репрезентація функціонування термінативних, атермінативних та нейтральних дієслів у науковому дискурсі.

Фрейми	Фреймові зв'язки	Результати аналізу	
Термінативні	T – T	510	517
	T – AT	7	
Атермінативні	AT – AT	93	104
	AT – T	11	
Нейтральні	HPT I	42	79
	HPAT I	29	
	HPT II	4	
	HPAT II	2	
	H-AT-T	2	

Таким чином, у способах дії дієслів в наукових текстах, ми спостерігаємо, що термінативні дієслова характеризуються термінативністю набагато частіше, ніж атермінативні дієслова семантикою атермінативності. Це зумовлено тим, що німецька мова науково-технічних текстів відзначається наявністю складних

речень з інфінітивними зворотами, поширеними означеннями та ввідними структурами. Тут, у розгляді способів дії дієслів простежено, що термінативні дієслова реалізують семантику термінативності набагато продуктивніше, ніж атермінативні семантику атермінативності. Серед 621 проаналізованих одиниць таке співвідношення становить 517 : 104. Із таблиці видно, що співвідношення між моделями, коли семантично термінативне / атермінативне дієслово експлікує іншу семантику становить, 7 : 11, тобто, атермінативні дієслова стають термінативними частіше, ніж термінативні атермінативними. Лексично нейтральні дієслова значно частіше експлікують семантику термінативності, ніж атермінативності.

2.3. Реалізація аспектуальної семантики у навчальній літературі з економіки

Певну жанрову і лінгвістичну своєрідність спостерігаємо у функціонуванні фреймових комплексів у економічному дискурсі, який Н.Карпчук відносить до офіційного [62, 20]. Послідовність викладу інформативного матеріалу, прозорість синтаксичного стилю навчально-методичних праць, а також якісне поліграфічне виконання та візуальність синтаксичної будови – важливі компоненти дискурсних стратегій аналізованих праць. У статтях простежуємо наявність і взаємодію різних лексичних пластів: економічної, загальнонаукової, загальновживаної. За основу аналізу аргументативного дискурсу взято праці німецьких економістів: Х. Нудінг, Й. Халлер (H. Nuding, J. Haller) „Wirtschaftskunde“ [WSK] та Х. Зайдель, Р. Теммен (H. Seidel, R. Temmen) „Grundlagen der Betriebswirtschaftslehre“ [GBW].

Термінативні дієслова.

Проаналізовано дві моделі акціонального значення цих дієслів: термінативність-термінативність і термінативність-атермінативність. У

навчально-методичних працях з економіки зафіксовано 511 прикладів термінативних дієслів, зокрема:

1. Фрагменти текстів, в яких лексично термінативне дієслово експлікує значення термінативності (модель Т-Т), що підтверджуються вживанням цих дієслів у теперішньому часі:

1. *Die Personenversicherung **versichert** Personen gegen Krankheit, Unfall und auf ihr Leben.* [GBW:351]

2. *Kapitalbedarf **umfasst** Finanzierung der Grundausrüstung und Finanzierung der laufenden Betriebstätigkeit.* [WSK:285]

У прикладі 1 лексично термінативне дієслово *'versichern'* (страхувати) підтверджує семантику термінативності та за способами дії визначає дієслово як ітеративне. Дієслово *'umfassen'* (охоплювати) у контексті (приклад 2) також експлікує семантику термінативності та є інтенсивним.

Наші спостереження підтверджують припущення, що префікси забарвлюють семантику термінативності / атермінативності дієслів, але не змінюють її:

1. *In diesem Zusammenhang **fallen** folgende Arbeitsvorgänge **an**: Kapitalbedarf ermitteln, eigenes oder fremdes Kapital beschaffen, voraussichtliche Einnahmen oder Ausgaben ermitteln und einen Finanzplan aufstellen.* [WSK:285]

2. *Die Handwerksbetriebe produzieren im Allgemeinen auf Bestellung und **setzen** ihre Produkte überwiegend unmittelbar an den Verbraucher **ab**.* [GBW:22]

3. *Unter anderem **handelt** Arbeitnehmer mit der Unternehmensleitung so genannte Betriebsvereinbarungen **aus**.* [GBW:25]

Отже, термінативні дієслова *'anfallen'* (накопичуватись), *'absetzen'* (відставляти), *'aushandeln'* (добиватися) мають значення термінативності, причому відокремлювальні префікси підсилюють це значення. Але згідно нашої класифікації дієслів за способами дії, за прагматикою та семантичним змістом, *anfallen* є ітеративним, *absetzen* – каузативним, і *aushandeln* – егресивним.

Продуктивним у досліджуваному дискурсі є термінативне дієслово *'abhängen'* (залежати). Простежимо його семантику в наступних прикладах:

*Die kaufmännische Einrichtung nach Art und Umgang **hängt ab**, z. B. von der Art der Geschäftstätigkeit, der Zahl der Beschäftigten, vom Umsatzvolumen, Kapital, von der kaufmännischen Organisation und Buchführung. [WSK:213]*

*Ihre Zahl **hängt** von der Breite des Produktionsprogrammes des Betriebes **ab** und von der Zahl seiner Absatzwege. [GBW:29]*

Лексично термінативне дієслово 'abhängen', супроводжуване прийменником *von*, не змінює семантики термінативності, інхоативності.

Особливу увагу привертає дієслово 'stellen' (*ставити*), яке є продуктивним в аналізованому дискурсі, та, залежно від префікса, модифікує лише свою лексичну семантику:

1. ***Wird** einer Unternehmung Kapital auf unbestimmte Zeit zur Verfügung gestellt, das am Gewinn und Verlust tielnimmt, handelt es sich um Eigenkapital. [GBW:296]*

2. *Gruppenfertigung **stellt** eine Übergangsform von der Werkstattfertigung zur Fließfertigung **dar**. [WSK:184]*

3. *Nach Anweisungen des Franchise-Gebers **stellt** der Nehmer eine bestimmte Ware selbst **her**. [GBW:53]*

4. *Es **werden** verschiedene Sorten aus einem gleichen Grunstoff oder Grunderzeugnis in einem nahezu gleichartigen Produktionsprozess in relativ großen Mengen **hergestellt**. [WSK:206]*

У синтагмі *wird gestellt* прикладу 1 лексично термінативне дієслово 'stellen' експлікує семантику термінативності, інхоативності. Завдяки відокремлюваному префіксу *dar-* термінативне дієслово 'stellen' змінює своє лексичне значення на 'представляти, зображати' (приклад 2), але семантика термінативності зберігається. У прикладах 3, 4, незважаючи на відокремлюваний префікс *her-* та пасивний стан, дієслово 'stellen' значення термінативності не змінює.

Термінативні дієслова набувають значення термінативності також за допомогою імперфекта:

*Als Selbsthilfeorganisation **gründete** 1847 F.Raiffeisen die erste landwirtschaftliche Genossenschaft, deren Zweck der gemeinsame Rohstoffeinkauf für Tischler und Schuster war.* [GBW:33]

За допомогою цього прикладу, виявлено термінативність дієслова 'gründen' (засновувати) в імперфекті, яке за способами дії є егресивним.

Вживання термінативних дієслів у часовій формі Perfekt особливо чітко підкреслює семантику термінативності:

*Wachsende Umweltverschmutzung **hat** das Verbraucherverhalten sehr verändert.* [WSK:301]

*Man unterscheidet den Nominallohn als den Betrag, den jemand netto **verdient hat**.* [WSK:200]

Часові форми *hat...verändert*, *verdient hat* виражають значення термінативності, каузативності дієслів.

2. Модель Т-Ат, в якій лексично термінативне дієслово мало б значення атермінативності не є часто вживаною у навчально-методичних працях з економіки. Ми зафіксували лише один такий випадок:

*Kreditinstitute **verleihen** Spareinlagen von Kunden in Form von Krediten an andere Kunden.* [GBW:213]

Із прикладу видно, що лексично термінативне дієслово 'verleihen' (позичати) у поєднанні з теперішнім часом характеризуються семою постійності, і, одночасно невизначеності, а, отже, атермінативності.

Атермінативні дієслова.

Атермінативні дієслівні дії, простежено на прикладі двох типів акціонального значення: атермінативність-атермінативність (АТ-АТ), атермінативність-термінативність (АТ-Т).

1. Модель Ат-Ат є типовою для атермінативних дієслів у презенсі. Зафіксовано 48 таких випадків:

*Durch die Geschäftstätigkeit **fließen** laufend Geldmittel **ab**, die durch die Zahlungen der Kunden wieder hereinkommen.* [WSK:292]

*Die Abwicklung des Geschäftsverkehrs in einer arbeitsteiligen Wirtschaft **erfordert** neben dem Transport von Gütern den Austausch von Nachrichten. [GBW:157]*

*Er **beginnt** mit der Festlegung der Werbeziele, z. B. Neueinführung eines Erzeugnisses oder Absatzsteigerung. [WSK:298]*

*Neben der persönlichen Zuverlässigkeit des Kreditnehmers **verlangen** die Kreditinstitute deshalb meist zusätzliche Sicherheiten. [GBW:326]*

Тут, усі атермінативні дієслова, які вживаються у презенсі, реалізують значення атермінативності.

Лексично атермінативні дієслова, вжиті у пасивному стані обумовлюють значення тривалості процесу, тим самим експлікуючи семантику атермінативності:

*Die EG-Kennzeichnung (Europäische Gemeinschaften) **wird** seit 1995 für Konsumgüter und technische Produkte **eingeführt**. [WSK:134]*

*Durch ein prozessorientiertes Denken **werden** alle Mitarbeiter zu einem ständigen Bemühen zur Verbesserung der betrieblichen Zustände und Verhaltensweisen **motiviert**. [GBW:336]*

Стани *wird ... eingeführt, werden ... motiviert* набувають семантики тривалого атермінативного процесу, що пояснюється поєднанням процесуальності пасиву та атермінативності дієслова.

Інфінітивні конструкції не впливають на зміну семантики термінативності / атермінативності дієслів.

*Unter dem Begriff „Humanisierung der Arbeitswelt“ **versucht** man durch unterschiedliche Maßnahmen Stress **zu vermindern** und die Arbeitsleistung **zu steigern**. [WSK:178]*

*Durch das Mutterschutzgesetz **versucht** der Staat diesen besonderen Schutzanspruch **zu berücksichtigen**. [GBW:336]*

*Der Kommissionär **hat** die Geschäfte mit der Sorgfalt eines ordentlichen Kaufmanns **auszuführen**. [GBW:241]*

Лексично атермінативне дієслово *'versuchen'* (намагатися) та дієслово *'haben'* (мати) із модальним значенням повинності в інфінітивних конструкціях експлікують семантику атермінативності.

2. Модель, коли атермінативне дієслово виражає термінативність (Ат-Т), є також часто вживаною в німецьких текстах з економіки. Очевидно, це пояснюється особливостями стилю подібних текстів.

1. *Elektrogeräte mit diesem Prüfzeichen **entsprechen** den Anforderungen im Bereich der Funktionsfähigkeit und elektrischen Sicherheit.* [GBW:63]

2. *Gleichzeitig **führt** diese Form der Arbeitsorganisation dazu, dass Millionen von Arbeitnehmern unter erheblichem Stress arbeiten, der sich gesundheitsschädigend auswirken kann. Deshalb **gehen** viele Unternehmen zu anderen Formen der Arbeitsorganisation **über**.* [WSK:175]

3. *Juristische Organisationen **existieren** von der Gründung bis zur Auflösung.* [GBW:247]

Атермінативне дієслово *'entsprechen'* (відповідати) у прикладі 1 із семантикою *'passen'*, *'genügen'*, *'ähneln'* виражає термінативність і за способами дії є егресивним. У наведених реченнях прикладу 2 лексично атермінативне дієслово *'führen'* (вести, призводити) у контексті експлікує семантику термінативності. Це відбувається завдяки прислівникові *gleichzeitig* та прийменнику *zu*, які синтезують термінативність. Таке дієслово можна кваліфікувати за способами дії як каузативне. В іншому реченні відокремлювальний префікс *über-* впливає на семантику лексично атермінативного дієслова *'gehen'*, яке стає термінативним, але спосіб дії залишається незмінним.

Завдяки часовим маркерам початку-кінця дії *'von ... bis'* лексично атермінативне дієслово *'existieren'* (приклад 3) реалізує семантику термінативності. За способом дії ми кваліфікуємо такий випадок як інхоативно-егресивний.

Особливо яскраво простежується значення термінативності атермінативних дієслів, які вживаються у перфектній дієслівній формі:

*Die Produktionsteilung **hat** dazu **geführt**, dass sich jeweils eine Reihe von Betrieben auf eine bestimmte Aufgabe **spezialisiert haben**.* [GBW:49]

*Den größten Beitrag leistet der Dienstleistungsbereich, dessen Anteil in den letzten Jahren immer mehr **zugenommen hat**.* [GBW:83]

Атермінативні дієслова 'führen', 'spezialisieren', 'zunehmen' завдяки минулому часові набувають термінативного, егресивного значення.

Нейтральні дієслова.

Як і в попередніх прикладах нейтральні дієслова проаналізовано за такими моделями: НРТ I, НРАТ I, НРТ II, НРАТ II, Н-Ат.-Т.

1. НРТ I. *Zu den juristischen Personen **zählen** juristische Personen des privaten Rechts und juristische Personen des öffentlichen Rechts.* [WSK:62]

У наведеному прикладі функціонує рекціонально-термінативне I нейтральне дієслово 'zählen' (відносити), яке завдяки прийменнику *zu* експлікує семантику термінативності, егресивності.

2. НРАТ I. *Nach dem Gesetz über den Ladenschluss **gelten** für Geschäfte folgende Öffnungszeiten...* . [WSK:105]

*Besondere Regelungen **gelten** z.B. für Bäckereien, Konditoreien, Apotheken, Zeitschriftenkioske oder Tankstellen.* [WSK:105]

*Warenmakler **vermitteln** den Ein- und Verkauf von Waren, Effektenmakler sind meist an der Börse und **vermitteln** den An- und Verkauf von Wertpapieren.* [GBW:157]

*Für die Form der Rechtsgeschäfte **besteht** meistens Formfreiheit. Für einzelne Rechtsgeschäfte **bestehen** zum Schutz vor Missbrauch der Vertragsfreiheit und zur leichteren Beweiskraft Formvorschriften.* [WSK:91]

Рекціонально-атермінативне дієслово 'gelten' (коштувати, цінитися) виражає атермінативну дію. У наведеному вище прикладі рекціонально-атермінативне дієслово 'vermitteln' (сприяти) реалізує атермінативність.

Нейтральне рекціонально - атермінативне дієслово 'bestehen' із семантикою 'existieren' містить значення атермінативності.

3. У моделі НРТ II, як показали спостереження, всі нейтральні рекціонально-термінативні II дієслова, вжиті у часовій формі Perfekt, зі значенням термінативності.

*Dem Lebenslauf kann der Arbeitgeber entnehmen, ob ein Bewerber zielstrebig seine Berufsziele **verfolgt hat**, ob er es lange in anderen Firmen **ausgehalten hat** oder bei nächster Gelegenheit auch den neuen Betrieb wieder verlassen wird.* [WSK:173]

*Der Staat **hat** durch Gesetze und Verordnungen die Vertragsfreiheit beim Arbeitsvertrag stark **eingeschränkt**.* [WSK:179]

*Die Kaufkraft der Deutschen Mark **hat sich** seit ihrer Einführung im Rahmen der Währungsreform von 1948 stark **verringert**.* [GBW:318]

Конструкції *verfolgt hat, ausgehalten hat, eingeschränkt hat, hat sich verringert* є термінативними. Згідно диференціації дієслів за способами дії ці дієслова кваліфікуємо так: *verfolgen, aushandeln* – егресивні, *einschränken, verringern* – демінутивні, ітеративні.

За результатами прикладів Imperfekt Passiv експлікує семантику термінативності рекціонально-атермінативних дієслів:

*Die Verjährungsfristen **wurden** im Zuge der Schuldrechtsmodernisierung 2002 an EG-Richtlinien **angepasst**.* [WSK:138]

Згідно нашої класифікації дієслів за способами дії '*anpassen*' (*пристосовувати*) ми відносимо до егресивних, каузативних.

*Ab 1. Januar 1999 **wurde** der große Teil der geldpolitischen Aufgaben von der Europäischen Zentralbank in Frankfurt am Main **wahrgenommen**, nicht mehr von der Deutschen Bundesbank und den anderen nationalen Notenbanken.* [WSK:135]

Лексему '*wahrnehmen*' (*помічати, використовувати*) кваліфікуємо як егресивну.

4. НРАТ II. За результатами нашого дослідження нейтральні рекціонально-атермінативні II дієслова у Präsens Passiv у всіх досліджуваних нами дискурсних фрагментах набувають значення атермінативності.

*Nach Berechnung von Marktkennern **werden** die operativen (laufenden) Kosten in der gesamten Kette zwischen Handel und Industrie erheblich **reduziert**.*
[GBW:258]

Пасивна конструкція *werden reduziert* у контексті експлікує семантику атермінативності нейтрального рекціонально-атермінативного дієслова 'reduzieren'.

5. НАТ-Т. Наведемо зразок моделі, в якій нейтрально-атермінативне дієслово реалізує семантику термінативності:

1. *Kosten und Risiko **gehen** hier auf den Gläubiger **über**.* [WSK:66]

2. *Alle Menschen sind als natürliche Personen rechtsfähig. Ihre Rechtsfähigkeit **beginnt** mit der Vollendung der Geburt und **endet** mit dem Tod.*
[WSK:54]

3. *Durch ein neues Logistikkonzept aus Amerika **kommen** sich Hersteller und Handel **näher**, indem sie Hand in Hand arbeiten.* [GBW:97]

У першому прикладі рекціонально-атермінативне дієслово 'gehen' (йти) завдяки відокремлюваному префіксу *über-* стає термінативним та змінює семантичне значення на 'переходити'. Термінативність рекціонально-атермінативного дієслова 'beginnen' (починатися) (приклад 2), яке є інхоативним та термінативність рекціонально-атермінативного дієслова 'enden' (закінчувати), яке є егресивним, зумовлена певними обставинами (*mit der Vollendung der Geburt, mit dem Tod*). У третьому прикладі альтернативне значення рекціонально-атермінативного дієслова 'näherkommen' (зближатися) мотивує контекст. Воно виражає термінативну, егресивну дію, пов'язану з фізичним станом 'виробників' завдяки прийменникам *durch, indem*.

Отже, розглядаючи аспектуальні дієслівні структури дискурсу навчально-методичних праць з економіки, ми проаналізували 700 прикладів. У досліджуваних джерелах зафіксовано випадки вираження термінативної дієслівної дії, атермінативної дії та використання нейтральних дієслівних дій. При аналізі категорії аспектуальності досліджуваного дискурсу ми не зупинялися на специфіці Infinitiv II з модальними дієсловами:

*Eine Strafverfolgung **kann** durch die Strafanzeige eines geschädigten Verbrauchers oder durch eine Behörde (z.B. Eichamt, Ordnungsamt) **veranlasst werden**.* [WSK:91]

*Der Liquidationsbeschluss **muss** ins Handelsregister **eingetragen werden**, damit die Gläubiger von der Liquidation Kenntnis erhalten.* [GBW:248]

*Durch eine Sanierung **sollen** die Ursachen einer kranken Unternehmung **aufgedeckt und beseitigt werden**.* [GBW:254]

Це пояснюється тим, що у всіх таких випадках реалізується семантика вищої модальної футуральності, що може слугувати темою для наступних досліджень.

Аналіз прикладів виявив такі результати, представлені у таблиці:

Таблиця 2.3

Кількісна репрезентація функціонування термінативних, атермінативних та нейтральних дієслів в навчально-методичних працях з економіки

Фрейми	Фреймові зв'язки	Результати аналізу	
Термінативні	T – T	510	511
	T – Ат	1	
Атермінативні	Ат – Ат	48	84
	Ат – T	36	
Нейтральні	НРТ I	12	105
	НРАТ I	39	
	НРТ II	37	
	НРАТ II	17	

У способах дії дієслів навчально-методичних праць з економіки, виявлено, що термінативні дієслова характеризують термінативність набагато частіше, ніж атермінативні дієслова семантику атермінативності. Серед 595 проаналізованих прикладів таке співвідношення має вигляд 511 : 84. Із таблиці видно, що співвідношення між моделями, коли семантично термінативне /

атермінативне дієслово реалізує іншу семантику становить 1 : 36, тобто, атермінативні дієслова стають термінативними у 36 разів частіше, ніж термінативні атермінативними. Лексично нейтральні дієслова майже однаково експлікують семантику термінативності й атермінативності. Таке співвідношення має вигляд 49 : 56.

Аналіз засобів передачі термінативності / атермінативності дієслів цього дискурсу дає змогу експлікувати і побудувати модель аспектуальності німецького дієслова, яка характеризується логічністю, точністю, безособистістю і об'єктивністю.

Аспектуальність різних типологій дискурсу, представлених акціонально фреймовою опозицією термінативність / атермінативність дієслів, передбачає системну актуалізацію значень – від лексичного (семантичного) через рекціональний до рівня речення.

Аспектуальність художнього та наукового дискурсів, а також текстів навчально-методичних праць з економіки містять певні фреймові структури (термінативні, атермінативні, нейтральні). Це дає змогу провести зіставний аналіз. У кожному типі дискурсу проаналізовано 700 прикладів. Результати дослідження представимо у такій таблиці:

Таблиця 2.4

Частотність функціонування категорій аспектуальності в текстах німецькомовної різножанрової проблематики.

	Художній дискурс	Науковий дискурс	Дискурс навчально- методичних праць з економіки
Термінативні	420	517	511

дієслова			
Атермінативні	122	104	84
дієслова			
Нейтральні	158	79	105
дієслова			

Таблиця засвідчує, що у всіх аналізованих дискурсах дієслова реалізують семантику як термінативності, так і атермінативності. У кожному дискурсі простежується наявність нейтральних дієслів, які проаналізовано за п'ятьма моделями. Виявлено, що термінативні дієслова стають семантично термінативними значно частіше, ніж атермінативні дієслова в реалізації семантики атермінативності. Серед 2100 прикладів таке співвідношення має вигляд 1448 : 310 мовних структур.

Термінативні структури в текстах сприяють його когезії, активізації та актуалізації потенціалу мовних структур. Наявна в текстах атермінативна семантична межа відіграє переважно певну деконкретизуючу роль.

В аналізі фактичного матеріалу привертає увагу та обставина, що в структурі тексту фреймові конструкції визначаються семантикою атермінативного змісту і здійснюють при цьому деконкретизуючий смисл.

У художньому дискурсі виявлено обмежене вживання відхилень від інваріантного значення дієслова, що пояснюється, передусім, особливостями часового змісту, темпоральними процесами дискурсної вербалізації. Спостереження дозволили встановити, що точна передача всіх відтінків термінативних / атермінативних дієслів можлива лише в контексті, так як саме контекст є експлікатором тих значень, які містить семантику того чи іншого дієслова.

Фрагменти художнього дискурсу, в яких функціонують термінативні структури, орієнтують на актуалізацію когезії тексту та його складових. У творах це є одним із засобів мовної характеристики персонажів.

У структурі дискурсу та його фреймової конструкції дієслова в межах певної синтагми виражають термінативну дію і відіграють дієконкретизуючу роль.

Дієслова з перфіксами виявляють значення термінативності. При цьому помічена тенденція до реалізації початкової двієслівної дії.

Пасивні конструкції з модальним значенням, у яких лексично атермінативні дієслова є термінативними, експлікують семантику інхоативності, каузативності та досягнення відносної межі дії.

В німецькій мові передача значення термінативності / атермінативності дієслів досягається шляхом використання засобів різних рівнів, які у визначених контекстах формують еквівалентні акціональні значення.

Отже, аспектуальність художнього дискурсу суттєво відрізняється від інших дискурсів, тому що художнє висловлювання потребує окремої методики перекладу, спеціально для цього оригіналу розробленої, оскільки змістове наповнення художнього образу завжди індивідуальне. В науковому дискурсі специфічні функції можуть виконувати прийменники, сполучники, артиклі, модальні дієслова для вираження суб'єктивної оцінки. Дискурс навчально-методичних праць з економіки, як і науковий дискурс характеризується великою кількістю пасивних конструкцій, а також пасивних конструкцій з модальними дієсловами, інфінітивними зворотами, які роблять навчальні тексти точними, логічними, безособистісними.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ АСПЕКТУАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ

3.1. Корелятивні зв'язки: термінативність / атермінативність із досягненням / недосягненням межі дії

Комунікативно-прагматичний підхід до мовних явищ при розгляді традиційних граматичних категорій у цілому спрямований на контекстуальні аспекти семантики, що дає можливість розглянути прагматичне значення категоріальних форм. Комунікативний підхід до мови передбачає дослідження співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії у різних формах дієслова.

Цей розділ монографії присвячено вивченню зв'язку часових форм дієслів, дієприкметників, інфінітива і категорії стану з функціонально-семантичною категорією аспектуальності, що викликано суперечливим розумінням актуальної в аспектології термінативної / атермінативної проблематики.

Нами проаналізовано 693 приклади із семантикою досягнення / недосягнення межі дії, серед яких 578 мають значення досягнення своєї межі, 106 – межі дії не досягають. У 6 прикладах спостерігаємо ускладнені випадки акціонального значення дієслів. Мова йде про 520 термінативних дій і 172 – атермінативних.

Співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії розглядаємо в 4 моделях:

- 1) **Т – ДМД** (термінативність - досягнення межі дії) – 495 прикладів;
- 2) **Ат – НДМД** (атермінативність – недосягнення межі дії) – 88 прикладів;
- 3) **Ат – ДМД** (атермінативність – досягнення межі дії) – 83 приклади;
- 4) **Т – НДМД** (термінативність – недосягнення межі дії) – 18 прикладів.

Першу і другу моделі ми відносимо до звичайних, немаркованих, в яких лексично термінативні / атермінативні дієслова не потребують для досягнення чи недосягнення межі дії інших лексичних засобів. Третю і четверту моделі

розглядаємо як марковані, оскільки в цих випадках для встановлення досягнення / недосягнення межі дії потрібні додаткові ознаки.

Немаркована модель „термінативність – досягнення межі дії” (Т – ДМД).

Модель Т-ДМД означає, що лексично термінативне дієслово в межах певної схеми експлікує досягнення межі дії:

*Als der Bakkalaureus in der Stadt Anzeige erstatten wollte, **wurde** ihr nicht nur von bösen Leuten der Zopf **abgeschnitten**, sondern sie musste obendrein für die zwanzigtausend Käsch aufkommen, die als Belohnung ausgesagt worden waren.*[WK:201]

Лексично термінативне, егресивне дієслово *'abschneiden'* (відпізати) експлікує завершену дію. У когерентній схемі тривалість – початок – початок фраза *der Zopf wurde abgeschnitten* є другим членом і виражає досягнення межі дії додатково.

1. *„Die Sachen gehören meinem Freund, und es war nicht viel da. Die Leute **haben** manches **gekauft**.”* [WEF:116]

2. *Wann immer diese Verbote mißachtet wurden, gleichgültig ob mit oder ohne Absicht, bekam Peter einen Wutanfall, und seine Grindarben vervärbten sich violett: er **maß** den Beleidiger mit einem Blick vom Scheitel bis zur Sohle, und handelte es sich um einen Stottorer, dann beschimpfte und verfluchte er ihn; war es ein körperlicher Schwächling, dann verabreichte er ihm sogar eine Tracht Prügel.* [KW:417]

3. *Von den Männern des Dorfes hätte eigentlich gut die Hälfte Heilige und Weise werden können, aber leider **wurden** sie alle von Frauen zugrunde gerichtet.* [NFO:25]

У першому прикладі нейтральне рекціонально-термінативне дієслово *'kaufen'* (купувати) експлікує досягнуту термінативну дію. Перфективна форма не є обов'язковою, що спостерігається у такій заміні: *„... Die Leute **kauften** manches.”* У другому прикладі нейтральна рекціонально - термінативна

синтагма експлікує термінативну дію із досягненням межі дії. Хоча, дія виражає ітеративний спосіб через сполучникове вираження *Wann immer*, ця термінативна синтагма виступає як одноразова для можливого повторення досягнення межі дії. У третьому прикладі нейтральна рекціонально-термінативна синтагма *'wurden ... zugrunde gerichtet'* виражає також термінативну дію. Така дія конкретизує явище, яке охоплює багато окремих дій, але й також позначає те, котре щойно відбулося і досягнуло межі.

*Die Arbeitnehmer **hätten** das Gefühl ungerecht **behandelt**.* [WSK:172]

Можна припустити, що в наведеному вище прикладі досягнення межі дії потенційно може відбутися віртуально.

Немаркована модель „атермінативність – недосягнення межі дії”
(*Am* – НДМД).

Модель Ат-НДМД є продуктивною, коли лексично атермінативне дієслово у межах конкретної схеми експлікує недосягнення межі дії:

1. *Als er noch **lebte**, riefen ihn alle Leute Samurei, aber nach seinem Tode sprach kein einziger mehr von Samurei.* [NFO:65]

2. *Im Haus wurde man allmählich unruhig und **gähnte**.* [WEP:32]

У першому прикладі лексично атермінативне дієслово *'leben'* (*жити*) експлікує атермінативний стан і в когерентній схемі *'тривалість - тривалість'* (*Währen – Währen*) виражає недосягнення межі дії. Така когерентна схема виконує додаткові функції як при Ат – НДМД, так і при Т – ДМД. Без контексту дієслово *'leben'* також не досягає межі, як у прикладі: *Er lebte im Dorf*. У вислові 2 лексично атермінативне дієслово *'gähnen'* (*нозихати*) у когерентній схемі *'початок – тривалість'* (*Eintritt – Währen*) експлікує атермінативну дію і недосягнення межі дії.

*Das wollte er herausfinden und näherte sich zu diesem Zweck dem Nachtwächter, erblickte aber plötzlich ältesten Sohn, der auf ihn zustürzte und, was schlimmer war, den dicken Bambusknüttel in der Hand **hielt**.* [NFO:164]

Нейтральне рекціонально атермінативне І дієслово *'halten'* у когерентній схемі *'початок – тривалість'* (*Eintritt – Währen*) виступає другим членом і не досягає межі дії.

Маркована модель „атермінативність – досягнення межі дії” (At – ДМД).

Модель Ат-ДМД є продуктивною, коли лексично атермінативне дієслово у межах конкретної схеми експлікує досягнення межі дії. У маркованих моделях при визначенні досягнення / недосягнення межі дії важливу роль відіграє когерентна схема та часові делімитатори. Приклади моделі атермінативність – досягнення межі дії представлені в таблиці, поданій нижче. Вона складається із 8 частин.

Пояснення до таблиці:

частина 1: загальна кількість випадків вживання певного дієслова у проаналізованих текстах;

частина 2: дієслова або дієслівні фрази;

частина 3: класифікація дієслова, згідно його головного значення: Vt – перехідне дієслово; Vi – неперехідне дієслово; Vs – зворотнє дієслово;

частина 4: темпоральна форма дієслова;

частина 5: акціональне значення дієслова на лексичному рівні: спосіб дії;

частина 6: акціональне значення на рекціональному рівні І;

частина 7: акціональне значення на рекціональному рівні ІІ;

частина 8: рівень досягнення межі дії; m1 – у межах речення; m2 – у межах когерентної схеми; sit – у межах ситуації. У других дужках – інші засоби досягнення межі дії, наприклад, дією маркера *wie lange*.

Таблиця 3.1

Кількісна репрезентація функціонування атермінативних та нейтральних дієслів, які досягли своєї межі.

1	2	3	4	5	6	7	8
73	stampfen	Vt	Plusq	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1/m2) (nachdem)
373	arbeiten	Vi	Plusq	Ат			ДМД (m1/m2) (nachdem)
391	sitzen	Vi	Plusq	Ат			ДМД (m1/m2) (nachdem)
391	dasitzen	Vi	Plusq	Ат			ДМД (m1/m2) (nachdem)
871	liegen	Vi	Plusq	Ат			ДМД (m1/m2) (nachdem)
912	überlegen	Vt	Plusq	Ат			ДМД (m1/m2) (nachdem)
29	begegnen	Vi	Prät	Ат		Ат 2	ДМД (m1/2) (schon)
234	behandeln	Vt	Prät	Нейтр		Ат 2	ДМД (m1/2) (deshalb)
453	abgeben	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1/2) (jetzt)
621	anhören	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m2)
590	brennen	Vi	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1/2) (eine Weile)
195	genießen	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1)

							(von...an)
373	machen	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m2)
38	reiben	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m2)
858	schlagen	Vi	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД(m1)(ganz aufgeregt)
954	stecken	Vi	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m2)
706	tanzen	Vi	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (sit)
1008	widerhallen	Vi	Prät	Нейтр	Ат 1		ДМД (m2)
204	absuchen	Vt	Prät	Ат			ДМД (m2)
472	besitzen	Vt	Prät	Ат			ДМД (m1/2) (nicht mehr)
29	empfinden	Vt	Prät	Ат			ДМД (m2)
516	feststehen	Vi	Prät	Ат			ДМД (m2)
797	fordern	Vt	Prät	Ат			ДМД (m2)
1011	gehören	Vi	Prät	Ат			ДМД (m1/2) (seit d. Tag)
274	gröhlen	Vi	Prät	Ат			ДМД (m2)
419	haben	Vt	Prät	Ат			ДМД (m1) (seit d. Tag)
25	herrschen	Vi	Prät	Ат			ДМД(m1/2) (schon a.n.Tag)
1008	heulen	Vi	Prät	Ат			ДМД (m2)
1010	jammern	Vi	Prät	Ат			ДМД (m1/2) (darum)

947	hinwegsein	Vi	Prät	At			ДМД (m2)
495	hüpfen	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (auf einmal)
277	johlen	Vi	Prät	At			ДМД (m2)
905	knien	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (schließlich)
277	lachen	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (wieder)
195	leben	Vi	Prät	At			ДМД (m1) (seitdem)
871	liegen	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (eine Weile)
453	sein	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (so daß)
499	sein	Vi	Prät	At			ДМД(m1/2) (i.d.Augenblick, schon)
954	sein	Vi	Prät	At			ДМД (m2)
779	sein, bereit	Vi	Prät	At			ДМД (m1/2) (gleich)
840	sein, dahin	Vi	Prät	At			ДМД (m1) (mit einem Mal)
749	sein, einer Meinung	Vi	Prät	At			ДМД(m1/2) (binnen kurzem)

406	sein, einverstanden	Vi	Prät	AT			ДМД (m2)
261	sein, frohes Mutes	Vi	Prät	AT			ДМД(m1/2) (bereits wieder)
239	sein, gerade	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (nun)
701	sein, nüchtern	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (wieder)
742	sein, überrascht	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (noch)
358	sein, unruhig	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (nun)
122	sein, unterlegen,	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (schließlich)
355	sein, verdattert	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (zunächst)
167	sein, weg	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (nun)
107	taxieren	Vt	Prät	AT			ДМД (m1/2) (dann)
729	überlegen	Vt	Prät	AT			ДМД (m1/2) (kurz)
239	umherstolzieren	Vi	Prät	AT			ДМД (m1/2) (seitdem)

703	verlangen	Vt	Prät	Ат			ДМД (m1/2) (darauf)
729	zögern	Vi	Prät	Ат			ДМД(m1/2)(einen Augenbl. Lang)
56	herausgeben	Vt	Präs	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1) (seitdem)
221	jucken	Vt	Präs	Нейтр	Ат 1		ДМД (sit)
536	dasein	Vi	Präs	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1) (wieder)
291	empfinden	Vt	Präs	Нейтр			ДМД (m2)
290	haben	Vt	Präs	Нейтр			ДМД (m1/2) (am Ende)
291	leiden	Vi	Präs	Нейтр			ДМД (m2)
908	sein, bekannt	Vi	Präs	Нейтр			ДМД (m1) (bereits)
916	sein, zu spät	Vi	Präs	Нейтр			ДМД (m1)(jetzt)
535	sein, zurück	Vi	Präs	Ат			ДМД (m2)
60	sich bedienen	Vs	Präs	Ат			ДМД (m2)
541	behandeln	Vt	Inf 1	Нейтр		Ат 2	ДМД (m1/2)(begann zu)
198	jucken	Vt	Inf 1	Нейтр	Ат 1		ДМД (m1/2)(begann zu)
706	tanzen	Vi	Inf 1	Нейтр	Ат 1		ДМД (sit)(schienen zu)

39	beschimpfen	Vt	Inf 1	At			ДМД (m2)(mußte lassen)
451	schützen	Vt	Inf 1	At			ДМД (m2)(mußte)

Отже, переважна більшість прикладів у випадку атермінативності – досягнення межі дії є маркованими. У 9 випадках досягнення межі дії відбувається в реченні завдяки часовому маркерові (m1), у 21 прикладі – в межах когерентної схеми (m 2), у 2 прикладах – у межах ситуації (sit) і в 39 прикладах спостерігаються обидва маркери m1 і m2.

Розглянемо модель At – ДМД на конкретних прикладах.

1. *Erst nachdem er einige Zeit auf seinem Bett **gelegen hatte**, beruhigte er sich so weit, dass er darüber nachdenken konnte, inwiefern diese Dinge ihn betrafen.* [WK:459]

2. *1998 erschien eine Anthologie junger Autoren, die erst seit den 1980er Jahren **debütiert hatten** (Ein Rosenbrunnen)...* [BUG:81]

Як у першому, так і в другому прикладах вжито часова форма плюсквамперфект. За своєю природою ця форма – минулий час, а отже, реалізує дію, яка вже відбулася. А прислівники *nachdem*, *seit* є маркерами досягнення межі дії лексично атермінативних дієслів *legen*, *debütieren*. Поєднання атермінативної дії із запереченням типу *nicht mehr* також є показником досягненості межі дії. Наприклад:

*Die Baumwolldecke, der Filzhut und das Hemd **besaß** er schon lange nicht mehr. Danach hatte er die Wattejacke versetzt. Jetzt gehörte ihm nur noch ein paar Hosen, aber die konnte er um keinen Preis ausziehen.* [NFO:138]

Словосполучення *er besaß etw. nicht mehr* виражає стан, але дещо інший, ніж у вислові *er besaß etw. nicht*. Перше словосполучення імплікує стан дії, що відбувається раніше, зміну одного стану на інший: *er besaß es früher, er hat es*

verloren / versetzt. Словосполучення *er besaß etw. nicht* передає інший стан. Заперечення атермінативної дії або атермінативного стану завдяки компоненту *nicht mehr* передбачає термінативну дію або термінативний стан, що прагматично конкретизує певні компоненти текстової структури. Досягнення межі дії може позначатись також темпоральною послідовністю та виявом нового стану дієслова, або їх співвідношень. Наприклад:

1. *Der Name Atom **stammt** aus der griechischen Naturphilosophie und **bedeutet** etwas Unteilbares. Doch **beweist** schon die Ionisierung von Atomen durch Abspaltung von Elektronen, dass sie keine letzten, unteilbaren Baustoffe der Materie sind.* [ESW:102]

2. *Nach vollendetem Sieg und nachdem sie ihre Feinde entweder über die Klinge haben springen lassen oder sie zur Unterwerfung gezwungen haben, **leiden** solche Sieger unter Einsamkeit und Gewissensbissen und bedauern es, durch ihre Siege würdige Feinde und offenherzige Freunde verloren zu haben.* [WK:63]

3. *Da ich fürchte, dass das neue Lautschriftsystem noch nicht überall bekannt ist, **bediene** ich mich am besten europäischer Buchstaben und schreibe den Namen nach der englischen Aussprache.* [BUG:124]

У трьох текстових фрагментах вживається презенс. У реченнях акцентується темпоральна послідовність, яка супроводжується виявом нового стану в дієслівних формах. Іншу прагматику простежуємо в наступних прикладах, коли досягнення межі дії атермінативного дієслова відбувається завдяки дієслову *'beginnen'*, яке містить сему початкової межі:

*Er spürte plötzlich, wie ihm sein Körper zu **jucken** begann.* [WEP:196]

*In der Schenke, im Teehaus und am Tempeltor wurde jede Einzelheit besprochen, bis man schließlich Ewald mit neuer Ehrerbietung zu **behandeln** begann.* [NFO:173]

У наведених контекстах яскраво ілюструється досягнення межі дії атермінативних дієслів 'jucken' (свербіти) та 'behandeln' (лікувати) за допомогою дієслова 'beginnen' (починати), яке вживається в імперфекті.

Маркована модель „термінативність – недосягнення межі дії” (T – НДМД).

Маркована модель, коли лексично-термінативне дієслово, у певній ситуації реалізує значення недосягнення межі дії, представлено у таблиці 3.2, в якій:

частина 1: кількість випадків вживання певного дієслова у проаналізованих текстах;

частина 2: дієслова або дієслівні фрази;

частина 3: класифікація дієслова, на основі його головного значення: Vt – перехідне дієслово; Vi – неперехідне дієслово;

частина 4: темпоральна форма дієслова;

частина 5: акціональне значення дієслова на лексичному рівні; спосіб дієслова;

частина 6: акціональне значення дієслова на рекціональному рівні I;

частина 7: акціональне значення дієслова на рекціональному рівні II;

частина 8: досягнення межі дії: m1: у межах речення; m2: у межах когерентної схеми. У других дужках – інші засоби досягнення межі дії.

Таблиця 3.2

Кількісна репрезентація функціонування термінативних та нейтральних дієслів із недосягнутою межею.

1	2	3	4	5	6	7	8
871	beruhigen	Vt	Plusq	T			НДМД (m1/2) (immer nicht)

1015	fahren	Vi	Plusq	Нейтр	Ат 1	Ат 2	НДМД (m2)
199	nehmen	Vt	Prät	T			НДМД (m1/2) (nicht)
579	vorbeikommen	Vi	Prät	T			НДМД (m1/2)(gerade)
477	ablaufen	Vi	Prät	Нейтр	T 1		НДМД(m1/2) (während)
226	drehen	Vt	Prät	Нейтр	T 1		НДМД (m1/2)(indem)
336	stamfen	Vt	Prät	Нейтр	T 1		НДМД (m1/2) (als)
357	stützen	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1	T 2	НДМД (m2)
379	zerren	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1	T 2	НДМД (m2)
379	ziehen	Vt	Prät	Нейтр	Ат 1	T 2	НДМД (m1/2) (gerade)
511	rufen	Vt	Prät	T		T 2	НДМД (m2)
314	verderben	Vt	Prät (K)	T			НДМД (m1/2) (nicht)
624	färben lassen	Vt	Inf I	T			НДМД(m1/2) (wollte)
240	stürzen	Vi	Inf I	T			НДМД(m1/2) (versuchte zu)
47	überwinden	Vt	Inf I	T			НДМД (m1)

							(habe zu)
1015	führen	Vt	Inf I	Нейтр	Ат 1	Т 2	НДМД (m2)
938	aufbieten	Vt	Part.I	Т			НДМД (m2) (adv)

Розглянемо функцію дієслова у конкретних висловах:

1. *Eine Weile lag er da, da noch immer hatte er sich nicht wieder **beruhigt**, noch immer kreisten seine Gedanken um den Vorfall...* [KW:143]

2. *Nun war dieser bärtige Wang nicht bärtig, sondern auch grindig. Und jedermann nannte ihn den Grindbart Wang. Zwar **nahm** Gottfried das Wort Grind nicht in den Mund, doch hinderte ihn das nicht, Wang zu verachten.* [KW:337]

3. *Wenn Richard gerade vorbeikam, hielten sie ihn auf und fragten: „Richard hast du noch Seidenröcke? Nein? Ich brauche auch Kattunhemden. Hast du welche?“* [NFO:49]

4. *„Der Edle bedient sich des Mundes, doch nicht der Hand.“ entrüstete sich Maria, indem sie ihren Kopf seitwärts **drehte**.* [KW:521]

У першому прикладі термінативне дієслово *‘sich beruhigen’* (заспокоюватися) означає термінативну дію, але у конкретному реченні передає стан недосягнення межі дії у когерентній схемі *‘тривалість – тривалість – тривалість’* (Währen – Währen – Währen). Недосягнення межі дії реалізується переважно прислівниковим сполученням *noch immer nicht* (ще не). Це складне заперечення реалізує значення досягнення межі дії, але не внутрішньої межі дієслівної дії. Термінативне значення (зміна: *ruhig werden*) простежується в реченні і далі.

У другому прикладі термінативність дієслівної дії анулюється запереченням *nicht*. Відповідно, заперечне речення виражає недосягнення межі дії.

Третій приклад з термінативним дієсловом *'vorbeikommen'* (проходити мимо) виражає термінативну дію, і є першим членом когерентної схеми (*vorbeikommen, aufhalten, fragen*). Прислівник *gerade* (щойно) при цьому виступає показником недосягнення дії.

У четвертому прикладі термінативна дієслівна фраза *ihren Kopf seitwärts drehen* (повернути голову набік) реалізує недосягнення межі дії. Одночасність двох термінативних дій позначається сполучником *indem* (у той час, як).

Наступні приклади свідчать про недосягнення межі дії:

1. *Man kann unterstellen, dass im allgemeinen die Empfänger hoher Einkommen große Teile ihres Einkommens sparen, während die niedrigen Einkommen eine hohe Konsumquote besitzen.* [ESW:186]

2. *Eines Tages, als Martin im Haus des ehrwürdigen Herrn Sager Reis stampfte, saß er nach dem Abendessen in der Küche und rauchte Pfeife.* [WEP:95]

3. *Und was war das für ein lächerlicher Held gewesen, den man so lange durch die Straßen gefahren hatte, ohne dass er ein Lied aus einer der bekannten Opern sang. Man war umsonst mitgegangen.* [WK:45]

4. *Der Hund bellte den leeren Baum an, die Nonne rief den Vater zu Hilfe.* [WK:423]

5. *Die junge Herrin zog gerade die Hausmagd aus dem Zimmer und tröstete sie: „Komm heraus ... du brauchst dich nicht in deinem Zimmer zu verkriechen und zu grämen ...“* [NFO:254]

Приклад 1 ілюструє недосягнення межі дії у когерентній схемі *'тривалість – початок – початок'* (*Währen – Eintritt – Währen*) (*während*) за допомогою дієслівного словосполучення *eine hohe Konsumquote besitzen*.

Підрядне речення із нейтральним рекціонально-термінативним дієсловом *'stampfen'* у 2 прикладі разом з сполучником *als* виражає недосягнення межі дії у когерентній схемі *'тривалість – тривалість'* (*Währen – Währen*).

У прикладі 3 термінативна дія *jmdn. durch die Straßen fahren* разом із атермінативною дією *Opern singen* виступають означенням. При паралельній дії не відбувається досягнення межі. Лексично атермінативна дія *'anbellen'* і термінативна *den Vater zu Hilfe rufen* означають паралельність дій і виражають недосягнення межі дії (приклад 4). Термінативна дія *'ziehen'* (приклад 5) відбувається паралельно до нейтральних рекціонально–атермінативних дій *'kommen'*, *'brauchen'* і не досягає своєї межі. Це означає, що в той момент, коли господарня говорить *'komm heraus'*, продовжує дію *'jmdn. aus dem Zimmer ziehen'* (*'тягнути когось з кімнати'*).

Наступні приклади є аналогічним свідченням недосягненості межі дії за допомогою термінативних дієслів:

1. *Martin, der vor der Wand kniete, war ebenfalls verdattert. Dann **stützte** er sich mit beiden Händen auf die leere Bank und richtete sich langsam auf.* [WK:189]

2. *Ziel des Ausbildungsförderungsgesetzes (BaföG) ist es, jedem jungen Menschen die Möglichkeit zu **geben** unabhängig von seiner sozialen und wirtschaftlichen Situationen eine Ausbildung zu **absolvieren**.* [WSK:22]

3. *Seine Mutter hatte ein dutzendmal geweint, und seine Frau versuchte dreimal, **sich** in den Brunnen zu **stürzen**.* [WK:34]

4. *Daraufhin legte der Mann das Papier vor ihm auf die Erde. Peter beugte sich nieder und malte, sämtliche Kräfte **aufbietend**, einen Kreis.* [WEP:119]

Дія, позначена дієслівною фразою *sich mit beiden Händen auf die leere Bank stützen* (приклад 1) виступає членом когерентної схеми *'початок – тривалість'* (*Eintritt – Währen*), тим самим експлікуючи недосягнення межі дії. Речення можна перефразувати „*er richtete sich langsam auf, indem er sich mit beiden Händen auf die leere Bank stützte*”. У другому прикладі термінативні дії *'geben'*, *'absolvieren'* стоять у зв'язку із сполученням *ist zu* у теперішньому часі. Оскільки спірна дія (*'мета закону сприяння освіти'*) ще не завершена, її ми розглядаємо як таку, що не досягла своєї межі.

Лексично атермінативна дія *'versuchen'* (приклад 3) пов'язана із дією *sich in den Brunnen stürzen*. Дія, яку намагаються виконати, але не виконують, насправді експлікує недосягнення межі. Термінативне дієслово *aufbieten'* (приклад 4) вживається у формі Partizip I і є паралельним до дії *'malen'*. Така дія виражає недосягнення межі.

Семантично ускладнені випадки термінативних дій.

У 3 прикладах із 6 семантично ускладнених випадків акціонального значення дієслів спостерігаємо наказову форму Imperativ:

„Steh auf!“ Knie nicht!“ riefen ihm die Männer in den langen Gewändern zu.“ [NFO:69]

„Du hörst noch von mir, du verfluchter Kerl ...“, rief sie über die Schulter. [NFO:275]

Дієслова у наведених прикладах означають термінативну дію, яка ще не здійснена. Це не дає підстав для визначення досягнення чи недосягнення межі. У наступному прикладі складно визначити акціональне значення дії у межах когерентної схеми:

Weil die Schwägerin an ihrem Seidenrock so viel Gefallen fand, lief sie zur gnädigen Mario, um sich in dem Rock bewundern zu lasssen, worauf die gnädige Mario dem Hans davon erzählte und wirklich nur des Lobes voll war. [WK:293]

Дія, яка позначається дієсловом *'erzählen'*, з одного боку, визначає початок дій, що вже відбулися, а, з другого, вживається паралельно до іншої дії (*wirklich nur des Lobes voll war*).

Jochen zögerte eine Weile und schaute nach allen vier Seiten. Da niemand zu sehen war, zog er sich an einigen Ranken hoch. [WEP:51]

Тут можливе перефразування за допомогою *während / nachdem er zögerte, schaute er ...*, тому складно з'ясувати, чи тут мається на увазі досягнення, чи недосягнення межі дії.

„... sie, die Hausmagd, **habe** ich lange nicht **gesehen**. Wer weiß, wo sie ist – schade, daß sie so große Füße hat.“ [WK:359]

Через заперечення *nicht* та прислівник *lange* важко семантично визначити, чи це заперечна форма дії, що досягла своєї межі (*ich habe sie nicht gesehen*), чи саме завдяки запереченню межа дії не досягається (*der Zustand dauert bereits lange, daß ich sie nicht gesehen habe*).

3.2. Дієслівні форми та акціональні значення

Специфіка організації виду і часу є не лише корелятивними структурами членів категоріальних опозицій (*schreibe – schrieb – werde schreiben*), але й кореляцією цих категорій стосовно одна одної та інших категорій дієслова. Внутрішня подібність між часом та видом полягає в тому, що обидві категорії визначають аспекти зв'язку суб'єкта з дією. „Часи”, які у мовах по-різному граматизовані, цікавили багатьох філософів. Думки мислителів щодо терміну „час” орієнтуються, в основному на питання природи і властивості цього феномену. Так, „час” за Арістотелем – це рух і зміна. Час є гомогенним, дуративним [224, 3]. Інший учений – Августинус звернув увагу на абстрактність тлумачення цього терміну. Він пов'язує його із людською свідомістю. Згідно з його теорією „теперішнє” і „минуле” існують лише тоді, коли вони у свідомості людини з'являються через сприйняття, а „майбутнє” виражається в очікуванні [133, 71]. Граматичний час характеризує зв'язок як такий, що здійснюється чи здійснювався у процесі мовлення, або здійснюватиметься в майбутній дії. Вид презентує зв'язок лише таким, що реалізується (*schreibe*), або вже реалізований (*habe geschrieben*).

Складність семантики відносних часових форм німецького дієслова передусім у тому, що в них реалізується одночасно абсолютний час (тобто, відношення моменту дії до моменту мовлення) і відносний (тобто, відношення моменту однієї дії до певного моменту іншої). Така особливість категорії часу німецького дієслова виявляється в тому, що у системі його часів є форми, які

містять ускладнене часове значення: відношення моменту дії до моменту мовлення та передування однієї дії іншій:

*Sie **sagt**, daß niemand **wußte**, daß Grünthal selbst für dieses Gerücht von einem angeblichen Überfall **gesorgt hatte**.* [NFO:53]

Як бачимо із прикладу, форма '*wußte*' виявляє, що дія відбулася раніше моменту мовлення (*sagt*); форма '*gesorgt hatte*' показує, що дія відбулася раніше моменту мовлення '*sagt*' і раніше іншій дії (*wußte*).

У нашому дослідженні аналіз аспектуальності у часових формах проведено згідно їх поділу на відносні та абсолютні. Абсолютний час – відношення моменту дії до моменту мовлення, відносний час – відношення моменту однієї дії до моменту іншої дії [68, 12]. Відносними часовими формами в німецькій мові є плюсквамперфект (Plusquamperfekt), інфінітив II (Infinitiv II), футурум II (Futur II), результативний пасив (Zustandspassiv) [12, 8]. Одна часова форма німецького дієслова перфект (Perfekt) вживається у двох функціях: як відносний час і як абсолютний. К. Крушельницька кваліфікує лише плюсквамперфект, футурум II і перфект як відносні часові форми [68, 124]. До абсолютних часових форм належать претеритум (Präteritum), презенс (Präsens), футурум I (Futur I), інфінітив I (Infinitiv I), дієприкметник I (Partizip I), дієприкметник II (Partizip II), імператив (Imperativ).

3.2.1. Відносні часові форми.

Результативний пасив як відносна часова форма.

Дослідники, зокрема Е. Лейс, та інші визначають стан як граматичну категорію речення, що передає співвідношення між одиницями глибинного семантичного та поверхневого синтаксичного рівнів. Речення розглядається як мовний знак, в якому розрізняють план змісту і план вираження. Планом змісту виступає ситуація як система об'єктивних відносин, представлена у вигляді реляційної структури, яка утворюється дієсловом-предикатом. Планом

вираження є синтаксична структура як регулярна репрезентація даних систем відношень, представлена в термінах членів речень [189, 74].

Питання пасивних конструкцій у німецькій мові досліджують українські та зарубіжні мовознавці. В Україні це – А. Гуменюк [44], П. Ноженко [93], в Німеччині це – Т. Хьоле [180], Е. Лейс [189] та ін. Вихідним критерієм для розгляду термінативності / атермінативності є необхідність загальної ознаки для різних пасивних конструкцій (як підметових, так і безпідметових). Такою загальною ознакою відповідно до викладеного розуміння категорії стану, є граматична категорія речення, яку пропонуємо вважати процесуальним представленням ситуації. Поняття процесуальності у нашому розумінні є ширшим, ніж поняття процесності. Процесність визначається переважно як представлення дії в її розвитку. Процесуальна дія може бути як одиничною, так і багатоактною. Ознака процесуального представлення ситуації передбачає дію безвідносно до називання діяча. Таким чином, ознака процесуального представлення ситуації включає в себе характеристику дії з точки зору її відношення до генератора дії і до граматичного підмета. Крім того, вона маркує процесуальність пасива як ознаки, обумовленої акцентуванням протікання дії, і яка в результаті цього пересікається з аспектуальністю.

Взаємодію граматичної категорії стану з функціонально-семантичною категорією аспектуальності простежуємо як на рівні функціонування в пасивному стані різних семантичних класів дієслів, так і на рівні часткових аспектуальних значень. Результатом перетину цих двох категорій є посилене аспектуальне забарвлення пасивного стану порівняно з активним.

Зв'язок пасивного стану з аспектуальністю характеризується переважно двома тенденціями:

- 1) більшою рельєфністю протилежних значень досягнення / недовсягнення межі дії у порівнянні з активним станом;

- 2) превалюючим тяжінням пасива до часткових аспектуальних значень, які означають недовсягнення дією своєї внутрішньої межі.

Неоднозначність аспектологічної характеристики пасива імплікується його різноплановістю. Пасивні конструкції можуть означати не лише процес протікання дії, але й одночасно з ним стан предмета в момент висловлювання, який настав у результаті попередньої дії.

Значення перфектності I. Азначєєва розглядає у двох основних варіантах: статичному й акціональному [6, 142]. У конструкціях із статальним перфектним значенням у центрі уваги знаходиться стан, який настав у результаті попередньої дії. Думка про дію, що призвела до такого стану, відсовується на задній план:

*Sie (die Baustelle) wurde in Terrassen **abgebaut**, die tiefer und tiefer stiegen.*
[WEP:51]

У цьому вислові в центрі уваги знаходиться не стан, а дія '*wurde ... abgebaut*', яка призвела до цього стану.

Подібні конструкції близькі за семантикою до конструкції *sein* + *Partizip II*:

1. *Kein Wunder, daß dieses, nach dem Urteil seiner Frau, verkümmert und **zurückgeblieben war**.* [NFO:77]

2. *Doch als er die Hände erheben wollte, wurde ihm bewußt, daß sie **gefesselt waren**,...* [NFO:142]

У прикладі 1, дія '*zurückgeblieben war*' є основною, термінативною і передає досягнення межі дії. У проаналізованій літературі спостерігаємо випадки вживання результативного пасивного стану, кожний із яких позначає термінативну дію, і відповідно, виражає досягнення межі дії (приклад 1, 2). Дія, виражена дієсловом '*fesseln*' є щойно завершеною, досягнення межі якої передається за допомогою пасивної конструкції *sein* + *Partizip II*. У такому прикладі при термінативній дії пасивний стан відповідає формі плюсквамперфект активного стану, який виражає передчасність (*die Hände waren gefesselt* = *jmd. hatte die Hände gefesselt*). На відміну від цього,

атермінативній дії, яка виражена пасивною конструкцією *sein+Partizip II*, відповідає часова конструкція презенс (Präsens) або претеритум (Präteritum) (*das Buch ist / war geliebt = jmd. liebt / liebte das Buch*). Останній приклад можна було б віднести до групи *атермінативність – недосягнення межі дії*. У досліджуваних текстах ми не знайшли жодного прикладу, коли б результативний пасивний стан експлікував атермінативну дію. Наступні контексти ілюструють вище сказане:

1. *Diese gesetzlichen Regelungen **sind** heute in vielen Tarifverträgen erheblich verbessert.* [GBW:36]

2. *Betriebe, die starr an Planvorgaben **gebunden waren**, ein riesiger Verwaltungsapparat und mangelnde Versorgung gehörten zum Alltag der Bevölkerung.* [GBW:77]

Приклади 1, 2 дають підставу переконатися у висунутій раніше гіпотезі про термінативність дій у результативному пасивному стані. В одному з прикладів ми зустріли також пасивний стан з дієсловом '*scheinen*' у інфінітиві:

*Als endlich die Trommelschläge auf seinem Kopf aufhörten, schien diese Pechsträhne **überstanden** zu sein, und er fühlte sich sogar etwas erleichtert. Außerdem stellte sich die Wirkung der kostbaren, von seinen Ahnen ererbten „Gabe des Vergessens“ ein. Langsam ging er weg, und als er an der Tür zur Schenke ankam, war er bereits wieder froher Mutes.* [WK:49]

Тут дія, вжита у результативному пасивному стані від термінативного дієслова '*überstehen*' містить семантику термінативності, тим самим досягає своєї межі разом із дієсловами '*sein*' та '*sich fühlen*'.

При акціональному термінативному значенні в центрі уваги знаходиться не стан, а дія, яка призвела до цього стану, як це має місце у наступному прикладі:

*Ich blies sie vorsichtig weg... und plötzlich sah ich, daß das Lächeln aus Grips war und mit dem Schmutz auch dem Zauber des Lächelns **weggeblasen war**.*
[WEP:38]

Речення засвідчує, що стан *plötzlich sah ich* локалізується на першому місці, а дія *weggeblasen war* – на другому.

*Darüber hatte er den bärtigen Wang und den „falschen ausländischen Teufel“ völlig vergessen, und das Pech des ganzen Tages **war** wie **weggeblasen**. Und so seltsam das klingen mag, sein ganzer Körper fühlte sich sogar noch behaglicher als nach den Schlägen und war so leicht, dass Vater geradezu in der Luft zu schweben glaubte.* [WK:32]

*Bis in die Nacht hinein wandete er umher. Nachdem er zwei Schalen Wein, die er anschreiben ließ, in sich hineingegossen hatte, **fühlte er sich** allmählich wieder **erleichtert**, und in seinem Geise tauchten erneut die weißen Helme und weißen Panzer auf.* [WK:66]

У наведених вище прикладах Partizip II від термінативних дієслів виражає досягнення межі дії у відносній часовій формі *результативний пасив*.

Отже, можливі такі випадки щодо вживання в пасиві термінативних дієслів:

1. Дія як засіб досягає межі і завершення переходу об'єкта дії в новий стан. Відбувається нейтралізація процесуальності пасива і формування конкретно-фактичного значення, наприклад:

*Plötzlich **waren** Stimmen im Flur, Schritte, die Tür wurde **aufgerissen**.*
[WK:461]

2. Дія майже досягає своєї внутрішньої межі, але залишається недоведеною до кінця, незавершеною, наприклад:

*Claude soll rasch und energisch als ein Studienfreund Annes und als junger Journalist **vorgestellt worden sein**.* [WEP:64]

3. Реальне досягнення чи недосягнення межі дії – несуттєва ознака в наведеному реченні. Темпоральність дії фіксується у процесі її протікання:

So tauschten zum Beispiel die "Westfälischen Nachrichten" (Münster) und das niederländische "Dagblad Tubantia" (Enschede) von März bis Oktober 1992 ganze Artikelserien aus, ein Projekt, das mit dem Alfred – Mozer – Preis 1993 ausgezeichnet wurde. [GBW:139]

Плюсквамперфект як аналітична часова категорія.

В аналізі плюсквамперфекта як аналітичної форми, констатуємо, що серед 86 прикладів 75 реалізують термінативну дію, 11 – атермінативну. 73 приклади (із 75) передають термінативну дію, виражають досягнення межі дії, і лише 2 приклади – містять семантику недосягнення межі дії. Серед речень із атермінативною дією, 6 виражають досягнення межі дії, а 5 – недосягнення межі дії (50 %). Отже, при наявності форм плюсквамперфекта можливі різні варіанти відношень між термінативністю / атермінативністю, між досягненням межі дії та її недосягненням.

Значення термінативності, досягнення межі дії може виражатися лише у сполученні з дією, яка відбувається раніше іншої дії. Абсолютне вираження термінативності дії за допомогою відносних часів можливе лише факультативно – для актуалізації завершеності дії (переважно із значенням термінативності). Таке вживання термінативності характерне особливо для перфекта, але ми простежували його і в плюсквамперфекті:

*Sie, die einzige Dienerin im Haus, **hatte sich** auch auf die Langbank **gesetzt**, nachdem sie die Schalen und Teller **aufgewaschen hatte**, und fing mit dem Vater zu schwatzen an. [WER:167]*

У цьому текстовому фрагменті форма плюсквамперфект передає наступну, або принаймі одночасну дію, але ця дія експлікує досягнення межі.

1. *Kaum war er drinnen, fuhr er vor Schreck zusammen, denn der falsche ausländische Teufel stand mitten im Hof, ganz in Schwarz – vermutlich trug er einen*

*ausländischen Anzug. Auch er **hatte** sich einen silbernen Pfirsich **angesteckt**, und in der Hand hielt er den Stock, der vor früher bestens bekannt war.* [WK:117]

*2. Während die rötlich flackernde Kerze, die nur etwa einen halben Zoll **herabgebrannt war**, seinen offenen Mund beleuchtete, **hatte** sie zu schnarchen **begonnen**, ehe er noch zu einem befriedigenden Entschluß gekommen war.* [WK:429]

Таким чином, дієслова, вжиті у формі плюсквамперфекта, виражають завершеність дії, її новий стан, як при термінативній дії з неперехідним дієсловом у другому прикладі (*war herabgebrannt*), так і при термінативній дії з перехідним дієсловом у першому прикладі (*hatte ... angesteckt*). Досягнення межі дії передає неперехідне дієслово *beginnen* у другому прикладі (*hatte begonnen zu*). У таких прикладах досягнення межі дії є очевидним (модель *термінативність – досягнення межі дії* (Т – ДМД).

Значні труднощі виникають у вживанні атермінативних дієслів у формах відносних часів:

1. *Vor ihm stand ein Mann, der sein Freund **gewesen war**.* [NFO:95]
2. *Er bedauerte zutiefst, daß er **geschlafen hatte**. Aber er war andererseits höchst verwundert, daß sie nicht gekommen waren, um ihn zu rufen.* [WEP:73]

У прикладі 1 відносний час вживається у формі плюсквамперфекта '*gewesen war*'. Це речення можна трансформувати у форму *der sein Freund war*. Основне значення плюсквамперфекта – реалізувати відносний час. Він виражає дію, яка передує іншій дії в минулому. Але вживання цієї форми обмежене конкретними умовами, залежними від типу речення, коли дія досягає своєї межі.

У прикладі 2 атермінативне дієслово '*schlafen*' має значення атермінативної дії та виражає недосягнення межі цієї дії. „Персонаж твору шкодує не про те, що дія виконана, а про те, що він заснув тоді, коли це йому не можна було робити”.

Наступні речення є підтвердженням того, що атермінативні дії реалізують також недосягнення межі дії, хоча в часовому значенні вони вже завершені і такі дії є початком нових:

*Die vier Männer, die **zugehört hatten**, wandten sich um und starrten Matias verwundert an, ... [WEP:165]*

*Seine Mutter **hatte** ein dutzendmal geweint, und seine Frau versuchte dreimal, sich in den Brunnen zu stürzen. [WEP:241]*

*Die Männer mit weißen Helmen und weißen Panzern **waren dagewesen**, daran gab es keinen Zweifel, doch hatten sie ihn nicht aufgefordert, sich ihnen anzuschließen. [NFO:221]*

У реченнях форма плюсквамперфекта вживається разом із формою претеритум. Завчасність плюсквамперфекта по відношенню до претеритум не є гарантією досягнення межі дії. Чи межа дії досягається, чи ні, як свідчать приклади, залежить від термінативності / атермінативності певного дієслова. Так, атермінативні дієслова *'zuhören'*, *'sein'* виражають недосягнення межі дії, наче починається нова дія, хоча в часовому значенні вони є завершеними.

Серед прикладів із проаналізованих дискурсів лише у 6 простежуємо атермінативні дієслова у формі плюсквамперфекту, завдяки якому реалізується досягнення межі дії. Фрази марковані за допомогою когерентної схеми, темпорального сполучника *nachdem* і відповідають на питання “як довго” (*wie lange*).

Nachdem er eine Weile gestampft hatte, wurde es ihm warm. Er hielt inne und zog das Hemd aus. [WK:42]

Nachdem Richard dort eine Weile gesessen hatte, überlief ihn eine Gänsehaut, ihn fror. [NFO:111]

“ Ich wollte eigentlich kommen ... und eintreten”, sprach stockend Hanricki, nachdem er einen Moment krampfhaft überlegt hatte. [WK:79]

З речень випливає, що тривалість дії є показником атермінативності. Дії, виражені формою плюсквамперфекта, 'gestampft hatte', 'gesessen hatte', 'gelegen hatte', 'überlegt hatte' досягають завданої межі.

У простих самостійних реченнях плюсквамперфект вживається лише в тому випадку, якщо послідовність дій в повідомленні не відповідає їхній послідовності в дійсності:

*Beumann wehrte sich bald nicht mehr gegen die verbrauchte Luft, er wehrte sich auch nicht mehr gegen die Berührung mit anderen Fußgängern, sein Hemd **hatte** er schon auf dem Weg zum Hochhaus **durchgeschwitzt**, seine Hände waren vollends klebrig geworden, seine Lungen **hatten sich** an die Luft **gewöhnt**.* [WK:221]

Форми 'hatte...durchgeschwitzt', 'hatten sich...gewöhnt' засвідчують дію, яка відбувається раніше іншої дії 'wehrte sich', що аргументовано лексемою *schon*. Такі дії досягають своєї межі. У складнопідрядних реченнях плюсквамперфект реалізується незалежно від порядку слідування дій у повідомленнях та у дійсності, наприклад:

*Er bemerkte, dass jedes Augenpaar sich eine Stelle **gesucht hatte**.* [NFO:66]

У наведеному реченні термінативність дії 'gesucht hatte' відбувається раніше іншої дії і досягає своєї межі.

При наявності нейтральних часових сполучників, як *als*, *wenn*, *wie* вживається плюсквамперфект для вираження передування дії. Саме такі сполучники із загальним часовим значенням нейтральні в розумінні одночасності чи різночасності дій. Наприклад:

*Mit dem jungen Herrn werde sie besser auskommen, sagte Frau Färber, als sie Hans Beumann alles über seine Vorgängerin **erzählt hatte**.* [WK:417]

Плюсквамперфект здатний чітко виразити передування дії, а разом з тим завершеність, термінативність дії. Використання однієї і тієї ж форми як в головному, так і в підрядному реченнях свідчить про одночасність дій:

*Da war die in einen Lachkrampf verfallen, den Frau Färber hatte anschauen müssen, dann **hatte** die Tänzerin sich wieder **beruhigt**, **hatte sich** **aufgerichtet**, und*

*gut **gewachsen war** sie ja, dass mußte man ihr lassen, und **hatte** ganz langsam und von oben herab **gesagt**.* [NFO:218]

Таким чином, у своєму основному значенні в процесі прагмастистичної функціональності плюсквамперфект виражає минулий час з реалізацією термінативності дії та досягнення відповідної межі.

Konjunktiv Plusquamperfekt:

*Aber wie es im Sprichwort heißt: „Der Alte vom Fort verlor sein Pferd. Weiß man, ob es ein Glück ist?“ Einmal hatte er unglücklicherweise gewonnen, und das **hätte** ihm beinahe eine Niederlage **eingebracht*** [WK:34].

*Er sagte sich, sein Sohn **hätte** ihn **weggenommen**, aber das konnte ihn nicht trösten* [WEF:129].

*Er stürzte zur Küchentür hinaus. Ihm war, als ob er noch einen Schlag auf den Rücken **abbekommen hätte*** [WEF:75].

У всіх наведених вище прикладах простежуємо випадки вживання термінативних дієслів 'einbringen', 'wegnehmen', 'abbekommen', 'beziehen', які досягають своєї межі (модель Т-ДМД).

Аспектуальність і футурум II.

Часова форма Futur II трапляється лише в одному прикладі:

Was die anderen Probleme anbetrifft, so sind sie nicht von solcher Art, dass ungebildete Menschen wie ich sie lösen könnten, und ich kann nur hoffen, dass Historiker und Bücherwürmer in Zukunft aufnehmen und die verschiedenen, jetzt noch zweifelhaften Punkte aufklären werden. Doch befürchte ich, dass zu dieser Zeit die wahre Geschichte des Bruders schon lange aus dem Gedächtnis der Menschen geschwunden sein wird. [WEP:54]

Лексично термінативне дієслово 'schwinden' експлікує досягнення межі дії при обставині *aus dem Gedächtnis der Menschen*.

Інфінітив II: семантика термінативних дієслів.

У всіх випадках вживання форми інфінітив II термінативні дієслова виражають досягнення межі дії:

*Er bedauerte zutiefst, an diesem Morgen **verschlafen zu haben**, und war sehr gekränkt, weil man ihn nicht aufgefordert hatte, sich an dem Unternehmen zu beteiligen.* [WK:312]

Як видно, термінативна, егресивна дія головного речення, реалізована дієсловом 'verschlafen' завдяки формі *Inf + zu* досягає межі дії.

В інших прикладах із конструкцією Infinitiv II + zu у підрядному реченні, дії головного речення стосуються завершення термінативної дії.

*„Es tut mir leid, im Rausch meinen guten Bruder **erschlagen zu haben** ...“*
[NFO:278]

*Aber obwohl er sich einen Wurm nannte, ließen die Taugenichtse nicht von ihm ab, sondern stiessen seinen Kopf wie früher fünf-, sechsmal gegen etwas und gingen erst dann befriedigt über ihren Sieg davon, als sie meinten, Markus diesmal einen Denkkzettel für ewig **verpaßt zu haben**.* [WK:47]

У цих реченнях інфінітивні конструкції *erschlagen zu haben*, *verpaßt zu haben* експлікують семантику термінативності та досягнення межі дії.

Є приклади, в яких інфінітив II вживається з модальним дієсловом *müssen*.

*War es wirklich so, wie man sich auf dem Markt erzählte, dass der Kaiser die Beamtenprüfungen abgeschafft habe und keine Bakkalaurei und Doktoren mehr brauche? Folglich mußte sie ihr Ansehen **eingebüßt haben**, und deshalb behandelte man wohl auch ihn so geringschätzig?* [WK:159]

Однак, модальне дієслово *müssen* не впливає на акціональне значення інфінітивної форми. Лексично термінативне дієслово 'einbüßen' в інфінітиві II досягає межі дії.

В одному реченні інфінітив II вживається у комбінації з дієсловом *scheinen*:

Plötzlich aber schien ihm doch eine Idee gekommen zu sein. [WEP:56]

Як і в попередньому прикладі, дієслово *scheinen* не має впливу на акціональне значення дієслівної фрази. Лексично термінативне дієслово 'kommen' у інфінітивній II конструкції виражає завершення дії і досягає своєї межі.

Перфект: відносна й абсолютна часова форма.

Методом суцільної вибірки текстів нами визначено, що із загальної кількості дієслів, вжитих у формі перфекта 119, всі вони термінативні й досягають межі дії.

Перфектні форми можуть набувати в мовленні різного забарвлення: експресивно-емоційного, образного. Наявність таких нашарувань у перфекті пояснюється взаємодією форми комунікації з сферою дії суб'єкта. Мова йде про зацікавленість суб'єкта у виконанні даної дії.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що, коли в межах контексту безперервно акцентується наслідок або результат дії, вираженої перфектом, у таких випадках найчіткіше виявляється зв'язок перфекта з теперішнім часом:

Von Januar bis Oktober 1997 hat die deutsche Automobilindustrie 4,1 Millionen Fahrzeuge produziert. Die Stütze des Wachstums ist der Export. [GBW:46]

Лексично атермінативне дієслово 'produzieren' у формі 'hat ... produziert' експлікує семантику досягнення межі дії.

Виявлено, що результатом дії може бути не лише об'єкт, що виник внаслідок дії, але і стан, який продовжується в момент мовлення:

Seit dem 29.Oktober 1993 tragen die Frankfurter ihre Nase ein ganzes Stück höher, als an diesem Tag nämlich die Metropole am Main in die erste Liga der internationalen Finanzplätze aufgestiegen ist. [ESW:243]

Форма 'aufgestiegen ist' акцентує результативність дії в момент мовлення і досягає своєї межі.

Але семантику результативності перфекту простежуємо не у всіх випадках вживання. Результативне значення характерне для термінативних, особливо термінативних неперехідних дієслів, які означають зміну стану й утворюють перфектну форму з дієсловом *sein*. Результативність такої форми також виявляється в дискурсних сегментах або як стан суб'єкта в теперішньому, або як поява чи зникнення якогось предмета:

*Ein überschaubarer Zeitraum – und dennoch zeigt es sich, daß bei vielen Schlüsseltechnologien von morgen die Deutschen noch nicht **aufgewacht sind**.*
[ESW:104]

Результат минулої дії в теперішньому може виражатися не лише формою дієслова *sein* з дієприкметником II перехідних дієслів, але і формою перфекта в Passiv, як от:

*Das Werk des Schriftstellers **ist** in mehr als 30 Sprachen **übersetzt worden**.*
[BUG:52]

Результативне значення із семантикою завершеності дії матиме і форма перфекта, утворена від перехідних і нейтральних дієслів, які поєднуються з дієсловом *haben*. У цьому значенні виступає переважно перфект дієслів '*tun*', '*machen*', '*verstehen*', '*vergessen*', '*bekommen*', '*lesen*', '*bringen*', '*errichten*', наприклад:

*Das ist eine der 'Erkenntnisse', die amerikanische, japanische und deutsche Wissenschaftler einem hochspezialisierten Computer **beigebracht haben**.* [ESW:91]

У наведеному реченні перехідне дієслово '*beibringen*' вживається у формі перфекта і реалізує результативне значення.

Особливо чітко результативне значення перфекта виявляється у тих випадках, коли воно підсилене лексичними маркерами *schon, heute, jetzt, bereits*, які часто супроводжують перфект або презенс, як у наступному реченні:

*Unser Häuptling **hat schon** zweimal dringend nach Ihnen **verlangt**.* [ESW:214]

У цьому та в аналогічних випадках явно актуалізуються семи "закінченості дії", "контактності з моментом мовлення" у вигляді результату. Проте, у багатьох реченнях у межах контексту відсутня пряма вказівка на

результат або наслідки дії, вираженої перфектом. Це стосується, передусім, ситуацій, коли мовець представляє значення того, що відбулося до моменту акту мовлення.

Спостереження над семантикою дієслівних форм показало що, в сучасній німецькій мові часові форми претерита і перфекта нейтральні по відношенні до виду, тобто можуть означати як термінативну, так і атермінативну дії. Претерит є загальною (універсальною) формою, а перфект і плюсквамперфект подекуди набувають спеціального значення і вживаються лише за певних умов.

В абсолютному часовому значенні перфект виражає те, що і претерит, тобто дію, яка відбулася до моменту мовлення безвідносно до інших дій. Саме тому перфект в абсолютному вживанні і претерит розглядаються як синонімічні форми минулого часу, відмінність між якими переважно зумовлена стилістично. Претерит вживається, в основному, у зв'язному мовленні, перфект – в діалогічній комунікації.

Зіставний аналіз функціонування перфектних та імперфектних форм показує, що перфект термінативних дієслів у абсолютному вживанні виражає завершену дію, яка досягає своєї межі не частіше, ніж претерит:

*Durch die industrielle Revolution **herrschte** ein großes Überangebot an Arbeitskräften. Dies **hatte** schlechte Arbeitsbedingungen (z.B. Kinderarbeit, niedrige Löhne, lange Arbeitszeiten pro Tag) zur Folge. Auch **haben** sich inzwischen die Aufgaben der Gewerkschaften **gewandelt**.* [WK:235]

*Im Laufe der Entwicklung **haben** sich für die geschriebene Sprache strengere Maßstäbe **herausgebildet** als für die gesprochene.* [BUG:108]

*Auf der Ebene der Grammatik **fand** spätestens seit der mittelhochdeutschen Zeit eine Entwicklung von der Synthese der Analyse statt.* [GDG:11]

Бачимо, що перфектна дія 'haben gewandelt', 'haben herausgebildet', так і імперфектна дія 'herrschte', 'hatte', 'fand' однаковою мірою виражають завершену дію.

У функції відносного часу перфект реалізує передування однієї дії іншій, причому у термінативних дієслів це передування супроводжується значенням

завершеності. Слід зауважити, однак, що в перфекті значення відносного часу не завжди легко демаркується, як у плюсквамперфекті. Це призводить до того, що функція перфекта як виразника відносного часу нерідко розуміється дуже вузько. Її вбачають іноді лише у складнопідрядних реченнях, тоді як у плюсквамперфекті відносне часове значення помітне у всіх випадках.

Відносне вживання перфекту має місце в тих випадках, коли він здійснює попередню дію, яка знаходиться в актуальному зв'язку з іншою дією в теперішньому чи майбутньому часі. Цей зв'язок може бути часовим, причинно-результативним і т.д.:

*Bis dahin **hat** alles reibungslos **funktioniert**, wie das nach halbjähriger Vorbereitungszeit auch **funktionieren muss**.* [WEP:199]

Переконаємося, що при зіставленні перфекта з дією в теперішньому часі він набуває семантики минулого часу і досягає своєї межі.

Для термінативних дій актуальним у теперішньому часі може бути досягнення межі або її недосягнення, тобто результат, а не сам процес дії. Тому відносний перфект термінативних дієслів, зазвичай, передає завершення, досягнення межі дії:

*Durch die Erfolgskontrolle der Werbung will das Unternehmen feststellen, ob die Werbung erfolgreich war und welche Wirkung sie **erzielt hat**.* [WSK:105]

Інша особливість відносного перфекта полягає в тому, що його вживання не обмежене певними умовами, як це спостерігається у вживанні плюсквамперфектних форм. Воно не залежить ні від послідовності дій, ні від семантики сполучників. Це в значній мірі полегшує засвоєння вживання перфекта в навчальному процесі. Якщо і допускаються помилки (замість перфекта вживається претерит), то вони здебільшого стилістичного характеру і не призводять до спотворення змісту, оскільки так чи інакше відображено минулий час. Вибір аспектуальної форми легко визначається контекстом. Що стосується значення передування, то в плані теперішнього часу воно міститься вже у формі минулого часу.

Труднощі становить вживання перфекта для вираження майбутнього часу. При перекладі слід враховувати, що ця форма може використовуватися лише для підкреслення завершеності дії в майбутньому:

*Wenn wir aber diese Fehler so zeigen, daß sie überwunden werden und der Weg bergauf geht, dann **haben** unsere Feinde bald **ausgelacht**.* [ESW:141]

Перфектна форма '*haben ... ausgelacht*' у наведеному прикладі акцентує майбутню дію, але досягає своєї межі: „Коли ми покажимо ці помилки так, ..., то наші вороги **висміють**”.

Konjunktiv Perfekt

Із 12 зафіксованих прикладів, в яких використовується перфект кон'юнктив, у 10 випадках вживається термінативне дієслово, котре виражає досягнення межі дії, і в 2 реченнях вживається атермінативне дієслово, яке виражає недосягнення межі дії.

Модель Т – ДМД:

*Hätte er sich auch gesagt, er **sei** von seinem eigenen Sohn **beraubt worden**, es hätte ihn nicht getröstet* [WEF:117].

*War es wirklich so, wie man sich auf dem Markt erzählte, daß er die Prüfungen **abgeschafft habe** und keine Doktoren mehr brauche?* [WK:324]

*Hals über Kopf **habe** sie **zusammengepackt**, viel habe sie ja allerdings nicht zu packen gehabt, uns **sei ausgezogen**, ohne sich zu verabschieden* [WK:459].

У цих реченнях лексично термінативні дієслова '*abschaffen*', '*zusammenpacken*', '*ausziehen*', '*berauben*' експлікують семантику термінативності і досягають своєї межі.

Модель Ат - НДМД спостерігаємо у таких реченнях:

*Die Leute staunten, daß er überhaupt zurückgekommen war, und fragten sich, was er denn so lange **getrieben habe*** [NFO:50].

*Und der Herr Klaff **habe** es bis heute noch nicht für nötig **gehalten**, ihr, der Hausbesitzerin, eine Erklärung über diese Vorkommnisse abzugeben* [NFO:241].

Як бачимо, лексично нейтральні дієслова 'treiben', 'halten' експлікують семантику атермінативності і не досягають своєї внутрішньої межі.

3.2.2. Абсолютні часові форми.

Претерит як абсолютна часова форма.

Термінативність / атермінативність може виражатися не тільки за допомогою форм складного минулого часу (перфекта, плюсквамперфекта), але й простого (претерита). Претерит є універсальною формою минулого часу, яку ще називають аспектуально нейтральною [219, 12]. Він виражає передування даної дії моментові мовлення незалежно від його зв'язків з іншими діями.

Сферу вживання претерита М. Ратич визначає особливостями цієї форми: короткістю і простотою структури, обмеженістю синтагматичних значень, нейтральністю по відношенню до вербальної семантики [105, 7].

Серед 431 прикладів, у яких вживається претерит, 315 випадків термінативних дієслів і 116 – атермінативних. Із 315 термінативних дієслів 306 прикладів виражають досягнення межі дії, і 9 – недосягнення межі дії. Із 116 атермінативних дієслів 55 прикладів виражають досягнення межі дії, і 61 – недосягнення межі дії.

Німецький претерит не здатний ізолювати подію або процес від інших подій, які відбулися раніше, або відбудуться пізніше:

*Von unten **hörte** er hin und wieder Schritte. Diese Schritte **waren** es auch, die ihn die Festung Bett räumen ließen. Etwas überhastet **verließ** er das Zimmer und **stieg** leise die Treppe hinunter.* [NFO:203]

*Plötzlich **hörte** er das Schnaufen und Schmatzen des Kindes. Ihres Kindes.* [NFO:203]

У наведених прикладах видно, що процеси, передані претеритними формами, з'єднані в неперервний ланцюг подій. Кожне попереднє речення ніби, відкриває шлях наступному, даючи в такий спосіб можливість опису нових даних, необхідних для плавного розповідного дискурсу. У першому випадку лексично атермінативне дієслово *'hören'* актуалізує необмеженість, тривалість дії. А в другому – це дієслово набуває термінативного змісту завдяки маркеру лімітативності *plötzlich* і досягає межі дії.

За нашими спостереженнями, претерит має всі моделі співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії:

1. *Der Bruder starrte einen Augenblick lang wie vom Donner gerührt die Wand an, vor der er kniete, dann **legte** er langsam die Hände auf die Bank und erhob sich.* [WEP:210]

2. *Nach einer kurzen Pause wich Klaas drei Schritte zurück, während der kleine Nelly drei Schritte vorging, und der Kampf **kam** wieder **zum Stillstand**.* [WK:276]

У першому реченні дія з лексично термінативним, егресивним дієсловом *'legen'* виступає першим членом когерентної схеми *'початок – початок'* (*Eintritt – Eintritt*) і експлікує семантику досягнення межі. Термінативна, мутативна дія *zu Stillstand kommen* у другому контексті виражає досягнення межі дії. З двома попередніми діями когерентну схему можна сформулювати таким чином: *'початок (тривалість – тривалість) – початок'* (*Eintritt – (Währen – Währen) – Eintritt*). У наведених вище прикладах мають місце когерентні схеми, але їх наявність не є обов'язковою, бо, як показують наступні добірки, лексично термінативні дієслова поза когерентною схемою досягають межі дії:

*Die Bundeswehr **setzte** alle verfügbaren Kräfte **ein**, um die drohende Katastrophe zu verhindern.* [ESW:113]

*Narbe für Narbe von ihm **lief** dunkelrot **an**.* [WEP:148]

Лексично термінативні, інхоативні дієслова *'einsetzen', 'anlaufen'* показують досягнення межі дії. Аналіз речень засвідчує, що лексично термінативні дієслова *'legen', 'kommen', 'einsetzen', 'anlaufen'*, вжиті у формі претеритума, виражають досягнення межі дії.

Наступні речення ілюструють недосягнення межі дією у формі претериту:

1. *Als er noch **lebte**, riefen ihn alle Leute Klaus, aber nach seinem Tode sprach kein einziger mehr von Klaus.* [WEP:17]

2. *Das Unglück wollte es, daß dieser Glatzkopf einen gelblackierten Stock in Händen **hielt** – Tarald sagte immer, ein Stock wie für ein Begräbnis. Mit großen Schritten kam er auf ihn zu.* [WK:274]

У прикладі 1, атермінативне дієслово *'leben'* як перший член когерентної схеми *'тривалість – тривалість'* (*Währen - Währen*) виражає недосягнення межі дії. У прикладі 2 лексично нейтральне рекціонально-атермінативне дієслово *'halten'* виступає першим членом когерентної схеми *'тривалість – початок'* (*Währen - Eintritt*) і експлікує недосягнення межі дії.

В ізольованих атермінативних діях спостерігаємо недосягнення межі дії, що підтверджує нашу гіпотезу про те, що для визначення досягнення / недосягнення межі дії у немаркованих моделях у часовій формі претеритума наявність когерентної схеми не обов'язкова:

1. *Offizier **blieb** unschlüssig **stehen**.* [WK:95]

2. *Das große Tor zum Abwesen der Anne **stand** gerade **offen**.* [WEP:220]

3. *Hinter einem Tisch ihm gegenüber **saß** ein älterer Mann mit kahlrasiertem Kopf.* [WEP:189]

4. *Dort **war** er in Sicherheit.* [NFO:162]

У всіх чотирьох прикладах лексично нейтральні рекціонально атермінативні дієслова *'stehenbleiben', 'offen stehen', 'sitzen', 'sein'* не мають значення досягнення своєї межі.

Спосіб досягнення межі дії позначаємо *m 1* та / або *m 2* (таблиця № 6). Досягнення межі дії відбувається за допомогою додаткових засобів (6 прикладів), за допомогою предикативного зв'язку (18 прикладів) і за допомогою поєднання як додаткових засобів, так і предикативного зв'язку (30 прикладів). Для кращої презентації аналізу таких форм, розглянемо їхні шляхи маркування:

I. Досягнення межі дії за допомогою простих форм позначення (*m1*).
Нами простежено 5 таких випадків:

1. *Seitdem lebte* Eva viele Jahre recht zufrieden. [WK:19]
2. *Von jenem Tag an genoß* sie mehrere Jahre lang Ruhe und Frieden. [NFO:34]
3. Rainer *schlug* das Herz ganz aufgeregt. [NFO:197]
4. All sein Streben, sein Ehrgeiz, seine Hoffnungen, seine Zukunft *waren* mit einmal *dahin*. [WER:44]

Як бачимо із речень 1, 2, завдяки часовим показникам *seitdem*, *von jenem Tag* та взаємодією з атермінативними дієсловами '*leben*', '*genießen*' досягається межа дії. Атермінативний стан *das Herz schlug* у прикладі 3 характеризується як особливий та новий завдяки певній обставині (*ganz aufgeregt*), і ми розглядаємо його як результат досягнення межі дії.

Атермінативне дієслово '*sein*' (бути) (приклад 4) у поєднанні з прислівником *dahin* (туди) означає такий стан, який передбачає інший. У згадуваному реченні *dahin sein* можна перекласти як "давно минуле". Різниця полягає в тому, що дія у значенні „щось давно минуле” є термінативною дією, а *dahin sein* є станом дії після досягнення нею межі. Обидва варіанти взаємопов'язані. Завдяки обставині *mit einmal* знову відновлюється імпліковане потенційне значення термінативності в атермінативній дієслівній фразі як значення раптової зміни.

II. Є також речення, в яких досягнення межі дії відбувається завдяки поєднанню присудка з іншими членами речення:

*Der Bakkalaureus **hörte sich** diese „väterliche Unterweisung“ **an**, stimmte vollkommen zu und ließ sogleich seinen Vorschlag, Holly fortzujagen. Außerdem schärfte er der siebenten Schwägerin Marta ein, auf gar keinen Fall zu irgend jemanden etwas von diesem Gespräch zu sagen. [WK:141]*

Атермінативна дія у виділеній атермінативній синтагмі *sich etw. anhören* досягла своєї межі, що призводить до слідування інших дій (*stimmte zu, ließ sogleich seinen Vorschlag fallen*). Атермінативна дія стоїть в одному ряді дій, які йдуть одна за одною, виконує роль початку цих дій, хоча вона є завершеною і досягла своєї межі.

У наступних прикладах атермінативна дія виступає останнім членом певної синтагми і виражає швидше змістову, а не часову послідовність дій.

1. *Als der falsche ausländische Teufel zurückkehrte, **forderte** er vom Bakkalaureus vier Mark, worauf hin sich dieser einen silbernen Pfirsich an den Rock heftete. [WK:327]*

2. *Auf Peters Verlangen gab er ihm auch zwei flache Kuchen. Nachdem er diese gegessen hatte, **forderte** eine schon etwas abgebrannte Kerze von vier Unzen Gewicht und einen Leuchter. [WK:31]*

3. *Aber es dauerte nicht lange, da **war** er auch darüber hinweg. [WEP:74]*

Так, у прикладах 1, 2, 3 спостерігаємо змістову послідовність дій, а не часову, тобто атермінативні дії, виражені дієсловами '*fordern*', '*hinweg sein*' виступають останніми членами когерентної схеми '*початок – початок*' (*Eintritt – Eintritt*). У деяких реченнях атермінативна дія при послідовних діях, тобто у когерентній схемі '*тривалість – тривалість*' (*Währen – Währen*) і за наявності сполучників *so, dass* виконує функцію первинної межі, наприклад:

*Damals machte diese Mitteilung auf mehrere der Zuhörer einen solchen Eindruck, dass sie sogar eine gewisse Ehrfurcht vor ihm **empfanden**. [WEP:117]*

Атермінативна дія у сполученні *eine gewisse Ehrfurcht vor jmdm. empfinden*, яка виражає точку зору людини завдяки попередній результативній дії *machte*, досягає своєї межі. Оскільки досягнення межі раніше стосувалося суперечливої дії, то таку дію можна перефразувати дієсловом *'beginnen'* (починати) (*so daß sie sogar begannen, eine gewisse Ehrfurcht vor ihm zu empfinden*).

Спостерігаємо також текстові фрагменти, в яких суперечливе атермінативне дієслово експлікує первинну межу, будучи останнім членом когерентної схеми *'початок – початок'* (*Eintritt – Eintritt*), а досягнення межі дії означає новий стан. Наприклад:

1. *Der Provinzbeamter Anwärter war in größter Verlegenheit, gab jedoch nicht nach und drohte mit seinem Rücktritt als Vorsitzender des Komitees der Bürger.* [WK:261]

2. *Ein halbes Jahr später kam er als ein vollkommen veränderter Mensch heim: seine Beine waren nun gerade, der Zopf war weg. Seine Mutter weinte sich die Augen aus dem Kopf, seine Frau versuchte nicht weniger als dreimal, sich in den Brunnen zu stürzen.* [NFO:142]

Такі дієслівні синтагми (речення 1) не можна перефразувати дієсловом *'beginnen'*. Тут, атермінативне дієслово *'war'* виражає результат і є досягненням межі дії. У наступному фрагменті описаний стан атермінативної дії є насправді іншим, що виникає внаслідок сполучення *gerade sein* + *nun*. Завдяки сполученню *gerade sein*, а також обставині *nun* особа, про яку йде мова, сприймається іншими особами зовсім по-іншому. А в дієслівній фразі *weg sein* новий стан сигналізується лише контекстом.

III. Досягнення межі дії засобами маркерування на рівні речення.

З аналізу текстів слідує, що на рівні речення спостерігаємо два види досягнення межі дії: кінцеву та початкову межі відповідної дії. Досягнення

початкової у когерентній схемі виступає останнім членом, тоді як досягнення кінцевої може виявлятися на початку, в середині або у кінці когерентної схеми.

Серед прикладів атермінативної дії, яка функціонує у претериті, нами виявлено три види досягнення межі дії, а саме: атермінативна дія, супроводжувана вказівкою на тривалість часу, атермінативна дія, виражена дієсловами, які пов'язані стратегіями часової послідовності дій, і поєднання атермінативної дії із запереченням, що також є показником досягнення межі дії.

Атермінативна дія, пов'язана із ознакою тривалості часу (*eine Weile, einen Augenblick lang, eine ganze Weile*), є першим членом синтагми у послідовності дій, які слідуєть одна за іншою. Вказівка на час передбачає в синтагмі кінцеву межу. Наприклад:

1. *Eine Weile lag er da, doch noch immer hatte er sich nicht wieder beruhigt, noch immer kreisten seine Gedanken um den Vorfall.* [WK:98]

2. *Einen Augenblick lang zögerte er, dann klopfte er an, worauf drinnen sofort ein Hund drohend anschlug.* [NFO:62]

3. *Nun brannte zwar die Öllampe schon eine ganze Weile, doch Richard war trotzdem nicht gekommen.* [NFO:165]

У вищенаведених реченнях, атермінативні дії, виражені дієсловами 'liegen', 'zögern', 'brennen', пов'язані із стратегією часової послідовності дій та мають місце на початку, в середині, або в кінці ряду дій, які слідуєть одна за одною. Завдяки цьому атермінативну дію ми розглядаємо як подію, що групує дії в ряд подій, які є ознакою досягнення кінцевої межі.

До засобів, завдяки яким дії можна згрупувати в одну об'єднану подію, ми відносимо темпоральні маркери *zunächst, darauf, dann, schließlich*:

*Wenn jemand mit oder ohne Absicht dieses Tabu verletzte, wurde Paul so wütend, daß ihm sämtliche Narben rot anliefen. Er **taxierte** dann seinen Gegner, und war dieser nicht maulfertig, beschimpfte er ihn, war er schwächlich, schlug er auf ihn ein.* [WEP:85]

*Wenn Peter in der Schlägerei schließlich **unterlegen** war, wurde er an seinem bräunlichen Zopf gepackt und vier-, fünfmal mit dem Kopf gegen eine Mauer gestoßen, worauf hin die Taugenichtse, befriedigt über ihren Sieg, davongingen.* [WK:316]

Якщо прислівник *schließlich* вживається разом із дієсловом і є останнім членом когерентної схеми, досягнення межі дії ми розглядаємо як початкову межу:

*Paul schien zwar zu verstehen, war aber nicht in der Lage, sich aufrecht zu halten. Ob er wollte oder nicht, ihm knickten die Knie ein, und schließlich **kniete** er wieder.* [WEP:71]

У тексті атермінативне дієслово '*knien*' виражає досягнення межі дії завдяки новому станові у когерентній схемі, в якій дії послідовно слідують одна за іншою (*knickten ... ein* та *kniete*), та завдяки прислівникам *schließlich* і *wieder*.

Серед прикладів атермінативних дій у претериті привертають увагу три випадки комбінованого маркування для досягнення початкової межі дії.

Bunadok 1. Початкова межа виникає у зв'язку атермінативної дії із прислівниковими ознаками (*seitdem, jetzt, nun*), які передбачають досягнення такої межі в діапазоні когерентної схеми:

*Ein halbes Jahr darauf kehrte er nach Hause zurück, und seitdem **stolzerte** er in einem steifen, fremdartigen Gang **umher**.* [WK:271]

Атермінативна дія дієслова '*umherstolzieren*' встановлює межу між вираженою дією попереднього речення та прислівником '*seitdem*'. Це речення можна перефразувати на: *Seitdem begann er, ... umherstolzieren.*

У текстах знаходимо також зв'язок атермінативної дії з дією різних факторів, котрі характеризують час, або стан атермінативної дії, тим самим визначаючи початкову межу цієї дії:

*Früher hatte Herr Hoffmann den kleinen Christian niemals ernst genommen, aber vor lauter Hunger war er in der letzten Zeit ziemlich schlapp geworden, und so **gab** der kleine Christian jetzt einen durchaus ebenbürtigen Gegner **ab**.* [WK:117]

*Er **war** nun ziemlich **unruhig**, steckte hastig die Pfeife in den Gürtel und wollte in den Raum, als ein schwerer Schlag auf seinen Kopf niedersauste. Er drehte sich um und sah den erfolgreichen Kreisbeamten – Anwarter einen großen Bambusknüttel schwingen.* [WK:316]

*Ein Haufen blanker, glänzender Dollars! Der hatte ihm gehört – und nun **war** er **weg**!* [NFO:173]

У наведених реченнях бачимо зв'язок дієслова, який виражає атермінативну дію ('*abgeben*', '*unruhig sein*', '*weg sein*') із обставинами (*jetzt*, *nun*), що акцентують початкову межу дії.

Bunadok 2. У проаналізованих текстах продуктивними є також обставини типу *schon*, *wieder*, *schon wieder*, *auf einmal*, *gleich*, *noch*, які нерідко пов'язуються з атермінативною дією й описують спосіб виникнення її стану. Простежимо їхню прагматику:

Schon сигналізує про те, що виникнення нового атермінативного стану відбувається швидше, ніж можна сподіватись:

*Schon **begegneten** ihm mehrere seiner Zuhörer voll Ehrfurcht.* [WEP:72]

*Nun hatte Heiko für Leute wie kleine Nonnen nie etwas anderes als Verachtung übrig gehabt, aber es gibt Augenblicke, in denen „Besonnenheit der bessere Teil des Mutes ist“, also zog er schnell nur vier Rettiche heraus und versteckte sie in den Falten seiner Jacke. Aber in diesem Augenblick **war** schon eine alte Nonne auf dem Schauplatz.* [NFO:66]

Висловлена нами вище гіпотеза стосовно семантизації прислівника *schon* чітко реалізується у контексті.

Wieder є підтвердженням повторного стану атермінативної дії, або утворення нового, протилежного. Таку прагматику ітеративних прислівникових та сполучникових компонентів містять наступні речення:

1. *Wieder **lachten** die Leute in der Schenke, ...* [WK:58]

2. *Außerdem stellte sich die Wirkung der kostbaren, von seinen Ahnen ererbten „Gabe des Vergessens“ ein. Langsam ging er weg, und als er an der Tür zur Schenke ankam, **war** er bereits wieder **frohen** Mutes.* [WK:163]

3. *Einige Zeit noch schien Helmut Flügel an den Füßen zu haben, aber als er den Tempel des Dorfschutzgottes erreichte, **war** er wieder **nüchtern**.* [WEP:152]

У першому реченні прислівник *wieder* підтверджує попередній стан дієслова, а в другому та третьому експлікує новий. Поєднання прислівників *schon* та *wieder* є показником того, що цілком інший стан дієслова наступить швидше, ніж цього можна сподіватись:

*Bei einer Gelegenheit scheint er den Familiennamen Köhler geführt zu haben, aber schon am nächsten Tag **herrschte** in dieser Angelegenheit wieder einige Verwirrung.* [NFO:371]

Як бачимо, компоненти *schon ...wieder* екстраполюють зміни стану дієслів.

Вунадок 3. Прислівники *auf einmal, gleich, binnen kurzem* також впливають на експлікацію нового стану, в тому числі психологічного:

*Richard hörte davon mit großem Staunen. Wohl hatte er längst erfahren, daß der Bakkalaureus sich den Zopf aufsteckte, aber nie hatte er daran gedacht, es auch zu tun. Erst jetzt, als er Peter sah, wollte er nicht länger zurückstehen und **war** gleich bereit, seinen Entschluß zu verwirklichen.* [WK:153]

*Denn jetzt war die Zeit gekommen, dass „alle das Werk der Reformen anpackten“. Sie redeten lebhaft aufeinander ein und **waren** binnen kurzem **einer Meinung**, nämlich daß Revolution zu machen sei.* [WK:271]

Прислівник *noch* разом із дієсловом *sein* можуть також акцентувати новий стан:

„*Wer?*“ *fragte er und war womöglich noch überrascht.* [WK:39]

Поєднання атермінативної дії з прислівником, який означає дію або стан як логічне послідовне завершення, або необхідну послідовність інших дій (*deshalb, darum, so daß usw.*), виражає також початкову межу нової дії, або стану:

War es wirklich so, wie man sich auf dem Markt erzählte, daß der Kaiser die Beamtenprüfungen abgeschafft habe und keine Bakkalaurei und Doktoren mehr brauche? Folglich mußte die Familie Königsgarten ihr Ansehen eingebüßt haben, und deshalb bahandelte man wohl auch ihn so geringschätzig? [WK:162]

Darum heulte und jammerte auch seine ganze Familie in einer Weise, als gehörte sie seit diesem Tage zu den übriggebliebenen Anhängern der gestürzten Dynastie. [WK:371]

Вунадок 4. Лише в одному реченні з проаналізованих джерел досягнення межі дії здійснюється контекстно:

*Der ungewohnte Luxus gab ihm das Gefühl des Reichtums und machte ihn unsäglich glücklich. Die Kerzenflamme flackerte wie beim Laternenfest, und Martas Gedanken **tanzten** mit ihr.* [NFO:251]

Рекціонально атермінативне дієслово '*tanzen*' означає психологічну зайнятість думок людини. У контексті має місце досягнення межі дії, зокрема, в діапазоні когерентної схеми. (*während die Kerzenflamme flackerte, begannen Martas Gedanken mit ihr zu tanzen*).

Konjunktiv Präteritum

Серед речень, у яких вживається кон'юнктив претерітум, нами виявлено 3 випадки, в яких термінативна дія виражає досягнення межі дії та 4 випадки, в яких атермінативне дієслово виражає недосягнення межі дії.

У формах Konjunktiv Präteritum, спостерігаємо такі моделі: Т – ДМД та Т – НДМД:

1. *Diese Länder könnten den deutschen Markt mit billigem Wein überschwemmen; die deutschen Winzer **würden** leer **ausgehen*** [WSK:241].

2. ***Würde** er den Stoff selbst **mitbringen**, **läge** ein Werkvertrag **vor*** [WEF:69].

3. *Beispielsweise **wäre** ein verdoppelter Gewinn bei verzehnfachtem Kapitaleinsatz kein wirtschaftlicher Erfolg* [GBW:213].

4. *Ohne öffentliche Abgaben **wären** viele staatliche Leistungen nicht möglich* [GBW:90].

У першому і другому реченнях лексично термінативні дієслова 'ausgehen', 'mitbringen', 'vorliegen' експлікують семантику термінативності й досягають своєї внутрішньої межі. Третій і четвертий приклади ілюструють модель, коли лексично нейтральне дієслово 'sein' завдяки запереченням *kein*, *nicht* експлікує семантику атермінативності і не досягає своєї внутрішньої межі. Аналогічні випадки спостерігаємо у наступних реченнях, у яких термінативні дієслова 'wegnehmen', 'trinken' у кон'юнктив претерітум виражають досягнення межі дії (модель Т-ДМД):

*Wer hätte jemals gedacht, daß dieser kleine Bursche ihm einst seine Schale Reis **wegnehmen würde**?* [WK:190]

*Die Leute sahen ihn mit entsetzten Blicken an. Solch erbärmlichen Blicken war Peter noch nie begegnet, er genoß sie, als **würde** er im Hochsommer Eiswasser **trinken*** [NFO:58].

Аспектуальність і презентні часові форми.

Спочатку проаналізуємо співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії у прикладах із часовою формою презенс, дії яких виражають термінативну дію і відбувається досягнення межі дії (модель Т – ДМД):

*„Sprich die Wahrheit, und du wirst mit einer leichten Strafe davonkommen“, sagte der alte Mann mit dem rasierten Kopf mit leiser, aber durchaus deutlicher Stimme und richtete seinen Blick auf Stefan. „Alles ist mir bereits bekannt. Wenn du **gestehst**, lasse ich dich laufen.“ [WK:395]*

Вжите термінативне дієслово *'gestehen'* виражає майбутню дію у сполученні із *laufen lassen* у межах когерентної схеми, в якій носії слідують одна за одною і тим самим досягають межі дії і її завершеність є передумовою наступної дії.

1. *Die ungewöhnliche Interpunktion des Romans **trägt** wesentlich zum Erzeugen des Effekts des Nicht-genau-wissens, der Mutmaßung **bei**.* [BUG:103]

2. *„Beumann ... die Familie Beumann **wird geplündert!**“ brachte der kleine Frank völlig außer Atem hervor.* [WK:291]

3. *Als der Nachtwächter die Straße herabkam, ohne daß etwas von seinem Kopf herunterbaumelte, riefen die Bauern: „Ah, hier **kommt** ein Mann!“* [WK:227]

У всіх трьох прикладах спостерігаємо ізольовані випадки моделі Т – ДМД, тобто поза межами когерентної схеми. Серед проаналізованих випадків маркованої моделі Ат - ДМД у 15 реченнях функціонує теперішній час. Оскільки презенс переважно застосовується в розмовній мові художнього дискурсу, досягнення межі дії стає зрозумілим переважно з контексту:

*Seinem Urteil zufolge läßt sich dieses Problem auch in Zukunft nicht lösen, denn seitdem die Zeitschrift „Neue Jugend“ **herausgibt** und für die Einführung der Europäischen eintritt, sei die nationale Kultur zum Untergang verurteilt.* [ESW:62]

Словосполучення *Zeitschrift herausgeben* виражає атермінативну дію, на відміну від вислову *ein Buch herausgeben*, який передає лише одноразову термінативну дію. Прислівник *seitdem* є початковою межею й актуалізує досягнення межі дії.

Прислівники *wieder*, *bereits*, *jetzt*, *nichts mehr* виконують переважно функцію вказівки на початкову межу:

1. „Zurück, Angelika?“ – „Ja, ich **bin** wieder **da**.“ [WK:72]
2. „Sprich die Wahrheit, und du wirst mit einer leichten Strafe davonkommen“, sagte der alte Mann mit dem rasierten Kopf mit leiser, aber durchaus deutlicher Stimme und richtete seinen Blick auf Eva.“ *Alles **ist** mir bereits **bekannt**. Wenn du gestehst, lasse ich dich laufen.*“ [WEP:98]
3. „Dummes Geschwätz! Jetzt **ist** es **zu spät**, jetzt kannst du dich nicht mehr herausreden. Wo sind deine Komplizen?“ [WEP:111]
4. „Unsinn! Jetzt **ist** es **zu spät** zu behaupten, daß du kommen wolltest.“ [NFO:184]
5. „Ich habe es doch schon der siebenten Schwägerin Maja gesagt. Es **ist** nichts mehr **da**.“ [NFO:218]
6. „Hallo, du **bist** **zurück**!“ – „**Bin** **zurück**.“ [WK:402]
7. „**Juckt** es dich in den Knochen?“ sagte der Bart, stand auf und schlüpfte in seine Jacke. [WK:39]

Прислівник *wieder* у першому прикладі реалізує семантику відновлення попереднього стану дієслова. Аналогічне значення має прислівник *bereits* у прикладі 2. Прислівник *jetzt* констатує час певної думки *zu spät sein*. Він вказує, що раніше щось було зробити не пізно, але вже настав інший час (приклади 3, 4). Словосполучення *es ist nichts mehr da* передбачає наявність протилежного значення (*es war etwas da, jetzt nichts mehr*), зміну попереднього стану на теперішній, встановлюючи тим самим початкову межу та її досягнення, як це має місце у 5 прикладі. Ряд проаналізованих контекстів 6, 7 є свідченням того,

що виникнення нового стану, або зображення нової події реалізується лише у мовних ситуаціях.

Konjunktiv Präsens

Форму Konjunktiv Präsens ми виявили лише в художньому дискурсі. В обох прикладах спостерігаємо модель Ат - НДМД:

*Sie **sehe** ja schon, daß er nicht zu dem **passe**, deshalb **wisse** sie auch, daß sie mit ihm so gut fahren werde* [NFO:213].

*Jeder von ihnen **trage** einen weißen Hemd* [NFO:306].

Атермінативні дії, виражені атермінативними дієсловами 'sehen', 'passen', 'wissen', 'tragen', не виявляють досягнення своєї межі.

Футурум I: семантика термінативності / атермінативності.

В акціональному значенні німецьких дієслів у часовій формі футурум I, спостерігаємо такі моделі співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії.

Немаркована модель Т – ДМД:

1. *Zuerst **werde** ich das Bett, dass die Frau des kraisbeamten Anwaltes als Mitgift in die Ehe gebracht hat, in den Tempel **holen** und mich natürlich auch mit den Tischen und Stühlen **ausstatten**.* [WK:359]

2. *Der Unternehmer **wird** für den Warenversand fremde Firmen **beauftragen**, wenn er keinen eigenen Fuhrpark besitzt oder der Wohn- bzw. der Geschäftssitz des Kunden außerhalb seines Zustellungsgebietes liegt.*[GBW: 123]

3. *Mit der Renterreform **wird** eine zusätzliche kapitalgedeckte Altersfürsorge diese Lücke **schließen**.* [WSK:240]

У когерентній схемі дій першого прикладу лексично термінативні, егресивні дієслова 'holen', 'ausstatten' показують досягнення межі дії. У

реченнях 2, 3 дії *wird ... beauftragen, wird ... schließen* виступають першим членом когерентної схеми 'початок – початок' (*Eintritt – Eintritt*), в якій досягають своєї межі.

Модель **Ат – НДМД**:

*Bietet das Ausland seine Waren günstiger an, so **wird** in Deutschland die Nachfrage nach diesen Produkten **steigen**.* [WSK:245]

Лексично атермінативне дієслово (приклад 1) експлікує семантику атермінативності і не досягає своєї межі у когерентній схемі 'початок – тривалість'.

Маркована модель **Ат – ДМД**:

*Sie **werden** die Gesellschaft nur dann zum Erfolg führen, wenn sie gut zusammenarbeiten und sich nicht in Konflikten aufreiben.* [GBW:203]

Лексично атермінативне дієслово 'führen' виступає останнім членом когерентної схеми 'тривалість – початок', в якій досягає своєї межі.

Модель **Т – НДМД**:

*Auch wenn körperliche Beanspruchungen und Routinetätigkeiten am Arbeitsplatz **abnehmen werden**, so steigen die Anforderungen an die Beschäftigten erheblich, da bei solchen Geräten fehlerhafte Programme große Schäden an Maschinen und Material verursachen können.* [WSK:28]

У когерентній схемі дій лексично термінативне дієслово 'abnehmen' експлікує семантику недосягнення межі, що ілюструє сполучник 'wenn' (якщо, коли).

*Die Qualifikationsanforderungen der Berufe **werden** sich ständig ändern, lebenslange berufliche Weiterbildung wird nötig sein um die Gefahren eines Qualifikationsverlustes auszuschalten.* [WSK:28]

В останньому прикладі лексично термінативне, каузативне дієслово 'ändern' не досягає своєї межі завдяки маркерів повторюваності *ständig*.

Konjunktiv Futur I

У формі Konjunktiv Futur I зафіксовано лише один приклад у художньому дискурсі. Ми пояснюємо це призначенням кон'юнктиву I передавати чужу думку, що в інших досліджуваних дискурсах недопустимо:

*Er machte kehrt und hoffte, auf die Tenne entwischen zu können, doch galt es zu bedenken, daß ihm der Bambusküttel den Rückzug **abschneiden werde**. Also lief er in die entgegengesetzte Richtung und verließ schnurstracks das Anwesen durch die Hintertür [WK:41].*

Тут термінативне дієслово '*abschneiden*' експлікує семантику термінативності, але виражає недосягнення межі дії: „Він повернувся кругом і надіявся, ..., що бамбукова дубинка **відріже** йому відхід”.

Аспектуальність у фрагментах з Інфінітивом I.

Інфінітив як висхідна форма дієслова, що за своїм походженням є віддієслівним іменником, позначає дію поза її зв'язком із суб'єктом, тобто безвідносно до особи, числа, часу та дієвідміни. [65, с.259]. Досягнення межі атермінативної дії може відбуватись завдяки темпоральній хронологізації дій:

*Der kleine Peter **hielt** mit einer Hand schützend den Ansatz des eigenen Zopfes und **packte** mit der anderen den Zopf von Klaus, so daß dieser mit der freien Hand seinen eigenen Zopf **schützten mußte**. [WK:312]*

*Draußen **mußte** er sich noch einmal vom Dorfbüttel **beschimpfen lassen** und ihm mit einem Trinkgeld von zweihundert Käschen Abbitte **leisten**. [WEP:63]*

У наведених прикладах, дії, представлені атермінативними дієсловами '*halten*', '*müssen*' у хронологічній послідовності і досягають межі.

В одному з речень реалізується досягнення межі дії лише завдяки контексту:

*So leicht und so froh hatte er sich lange nicht gefühlt. Die Kerzenflamme **tanzte** flackernd wie in der Neujahrsnacht, und auch seine Gedanken schienen zu tanzen.*
[NFO:179]

Досягнення межі дією *tanzen* розглядаємо як початок нового стану в текстуальній ситуації *auch ... schienen zu tanzen*.

Оскільки форма інфінітив в основному з'являється у різних аналітичних структурах, доцільно дослідити його також з фінитивним зв'язком. Інфінітив переважно вживається з модальними дієсловами. Разом з інфінітивом вони утворюють вислів з певним модальним значенням, яке позначає одну й ту саму дію. Акціональне значення вислову майже завжди виявляється залежно від інфінітивного дієслова, без впливу модального дієслова. Розглянемо такі контексти:

können + Infl

*Obwohl juristische Personen rechtsfähig sind, **können** sie nicht selbstständig im Wirtschaftsleben tätig **werden**.* [GBW:131]

Модальне дієслово *können* у конструкції з нейтральним дієсловом *werden* і завдяки запереченню *nicht* експлікує семантику атермінативності, тим самим недосягаючи своєї межі.

*Nun **konnte** er sich ja das Trinken **verkneifen** und so der Kreditverweigerung in der Schenke Geschenk bieten.* [WEP:80]

*Dennoch suchte er jemanden, dem er sich **anvertrauen konnte**.* [WEP:208]

У наведених вище прикладах виявляємо модель Ат – НДМД. Отже, дія, позначена конструкцією *konnte+Infl* від атермінативного дієслова, межі дії не досягає.

müssen+ Infl

*1. Er beriet sich ständig mit Saslonow, und er wiederum **mußte** die Gründe seiner Genossen **kennen**.* [WK:321]

2. Bei der einstigen sowjetischen Kulturpolitik war es nur zu verständlich, dass hier vor allem die russische Literatur der älteren und sowjetischen Periode im Vordergrund **stehen mußte**. [BUG:70]

3. Als ihm nun zur Besinnung kam, was geschehen war, stieg feindseliger Haß in ihm auf. „Nun sie hat an meinem Unglück heute schuld! Daß ich ihr **begegnen muß!**“ dachte er sich. [NFO:49]

У першому і другому прикладах модальне дієслово *müssen* вживається в часовій формі *Imperfekt* у конструкції з лексично атермінативними дієсловами 'kennen', 'stehen' і виражає недосягнення межі дії. Третє речення ілюструє вживання модального дієслова в межах інфінітивної конструкції в теперішньому часі, яке не досягає своєї межі.

sollen + InfI

*Auch wenn wir wissen, daß die Geschichte eine gute Grundlage als Basis für zukünftige Entwicklungen ist, **sollten** wir dennoch **uns bemühen**, unsere gemeinsame Regionalpartnerschaft nicht vordergründig unter dem Gesichtspunkt der materiellen wirtschaftlichen Hilfe zu bewerten.* [BUG:109]

Модальне дієслово *sollen* в інфінітивній конструкції з атермінативним дієсловом 'sich bemühen' виражає недосягнення межі дії.

wollen + InfI

1. Achim Steinhauer jedoch drehte sich brüsk um, als er ihm zum Gruß die Hand **reichen wollte**. [WK:315]

2. Er **wollte sich nicht setzen**. [WEP:176]

3. Er **wollte nichts sagen**. [WEP:176]

4. Sie **wollten** damit die Vorteile eines Großbetriebes beim Einkauf, in der Fertigung, beim Absatz und in der Kapitalbeschaffung durch den Zusammenschluss der Kleinbetriebe zu einer leistungsfähigen Genossenschaft **weltmachen**. [ESW:170]

У наведених прикладах, модальне дієслово *wollen* вживається у часовій формі Imperfekt. У першому і другому реченнях *wollen* аналізуємо в конструкціях з лексично термінативними дієсловами *'reichen'*, *'sich setzen'*, а в третьому і четвертому – з атермінативними *'sagen'*, *'weltnachen'*. Але у всіх реченнях спостерігаємо недосягнення межі дії. Аналогічний випадок простежується при вживанні модального дієслова *wollen* у часовій формі Präsens:

„*Was **wollen** Sie eigentlich **werden**?*“ *fragte er dann.* [NFO:217]

Лексично атермінативне дієслово *'werden'* в інфінітивній конструкції з модальним дієсловом *wollen* не досягає своєї межі.

dürfen + Infl

*Ich erfuhr nur, was er alles nicht **sagen dürfte**.* [WEP:115]

Модальне дієслово *dürfen* в інфінітивній конструкції з атермінативним дієсловом *'sagen'* також не досягає своєї межі.

Конструкції з дієсловом *'scheinen'* мають модальне значення.

*Eine Weile noch **schien** Daniel wie durch die Luft **zu schweben**, ...* [WK:277]

*Einige Zeit noch **schien** Cecile Flügel an den Füßen **zu haben**, ...* [WK:439]

У першому прикладі значення термінативної дії визначається від термінативної дієслівної фрази *durch die Luft schweben*, а в другому прикладі значення атермінативного стану – від атермінативного дієслова *'haben'*.

Деякі інфінітивні конструкції впливають на акціональне значення дії, яка позначається інфінітивним дієсловом.

Конструкції *es gelang + zu + Infl; bekam + zu + Infl* передають досягнення межі дії, що ілюструють такі приклади:

*Unter seinen tastenden Füßen lösten sich Lehmklumpen von dem Wall, doch **gelang** es ihm, den Zweig eines Maulbeerbaumes **zu fassen** und sicher auf dem festen Boden **zu landen**.* [NFO:69]

*Da niemand zu sehen war, zog er sich an einigen Ranken hoch. Doch auf der bröckligen Lehmmauer fanden seine Beine keinen Halt. Schließlich **bekam** er den Ast eines Maulbeerbaums **zu fassen** und sprang ins Innere. [WK:112]*

Конструкція ***pflegten*** + ***zu*** + ***InfI*** реалізує недосягнення межі дії, якої вона стосується.

*Erst nachdem Hans verprügelt und an seinem braunen Zopf gezogen worden war, erst nachdem man seinen Kopf vier- oder fünfmal gegen eine Mauer gestoßen hatte, **pflegten** die Müßiggänger befriedigt im Bewußtsein ihres Sieges **abzuziehen**. [WK:316]*

У вживанні дієслова '***sehen***' у формі перфект + Infinitiv спостерігаємо дві дії, як термінативну, так і атермінативну.

1. *Er trug eine neue gefütterte Jacke, und an seinem Gürtel **sah** man einen großen Geldbeutel **hängen**, dessen beachtliches Gewicht den Gürtel straffte. [WEP:59]*

2. *... aber als er am unteren Ende eine Reihe Soldaten sowie an beiden Seiten gut zehn Männer in langen Gewändern **stehen sah**. [WK:473]*

3. *... **sah** er in einiger Entfernung den ältesten Sohn seiner Tante **herankommen**, einen seiner schlimmsten Feinde. [WK:169]*

У першому і другому прикладах інфінітивні конструкції з дієсловом '***sehen***' від атермінативних дієслів '***hängen***', '***stehen***' експлікують атермінативну семантику і не досягають межі дії. У третьому реченні, дієслово '***sehen***' вживається в інфінітивній конструкції з термінативним дієсловом '***herankommen***', акцентуючи термінативну дію з досягненням своєї межі. Отже, акціональне значення досягнення / недосягнення межі дії від лексично нейтрального дієслова '***sehen***' визначається лише з контекстуально.

Дієслово '***lassen***' у значенні '*давати можливість, заставляти, наказувати*' з інфінітивом виражають дію, яка досягає межі.

*Dieser Teil der Geschichte **ließ** die Zuhörer **erzittern**. [NFO:163]*

*Nachdem er draußen eine Standpauke des Polizeimeisters über sich **hatte ergehen lassen**, zeigte Achim ihm seine Erkenntlichkeit, in dem er ihm zweihundert Käsch Weingeld gab. [WK:255]*

Лише в одному прикладі ми зафіксували недосягнення межі дії у дієслівній конструкції *etwas machen lassen*:

*Nichtsdestoweniger gab Barbara auf dem Weg zum Färber, bei dem sie ihr blaues Hemd schwarz **färben lassen** wollte, der Argwohn der Familie in bezug auf Peter allein und jedem gegenüber Ausdruck. [WK:457]*

Термінативна дія *etw. schwarz färben lassen* була запланована (*sie wollte*), але межі не досягла.

Дієслово '**versuchen**' у значенні '*намагатися, пробувати*' експлікує семантику атермінативності й у інфінітивній конструкції своєї межі не досягає.

*Unter dem Begriff „Humanisierung der Arbeitswelt“ **versucht** man durch unterschiedliche Maßnahmen Stress zu **vermindern** und die Arbeitsleistung zu **steigern**. [ESW:62]*

*Durch das Mutterschutzgesetz **versucht** der Staat diesen besonderen Schutzanspruch zu **berücksichtigen**. [GBW:342]*

Досягає чи не досягає своєї межі лексично атермінативне дієслово '**haben**' в інфінітивній конструкції з модальним значенням '*мусити*', можна визначити лише на рівні речення.

*Sollte dennoch ein Arbeitsunfall geschehen, so **hat** sie die Betroffenen finanziell zu **sichern** und ihre Erwerbetätigkeit **wiederherzustellen**. [GBW:347]*

*Bei außergerichtlichen Aufwendungen, wie den Kosten für den Rechtsanwalt, entscheidet das Gericht, wer diese zu **tragen hat**. [GBW:351]*

У прикладах спостерігаємо значення недосягнення межі дії у інфінітивних конструкціях.

В інших випадках із *Inf + zu* спостерігаємо завершення термінативної дії:

*Nach vollendetem Sieg und nachdem sie ihre Feinde entweder über die Klinge haben springen lassen oder sie zur Unterwerfung gezwungen haben, leiden solche Sieger unter Eiskälte und Gewissensbissen und bedauern es, durch ihre Siege würdige Feinde und offenherzige Freunde **verloren** zu **haben**; ... [WK:63]*

*Es tut mir leid, im Rausch meinen guten Bruder **erschlagen** zu **haben** ... [WEP:41]*

*Diese Aufzeichnung ist der erste Versuch dieser Art, und darum **habe** ich als erster diese Schwierigkeit zu **überwinden**. [WEP:137]*

Термінативна дія, що виражається дієсловом 'überwinden', пов'язана із конструкцією *haben+zu+Inf.* Оскільки дія, про яку йде мова, повністю ще не завершена, вона виражає недосягнення межі дії.

У синтагматиці реалізація аспектуальних значень інфінітива І набула варіативності. Як значення термінативності, так і значення атермінативності, може бути нейтралізоване за допомогою різних контекстуальних засобів:

unterbringen (терм.)----- *stetig unterbringen* (атерм.)

lesen (атерм.)----- *das Buch lesen* (терм.).

У першому випадку має місце нейтралізація значення термінативності, яке виражається на рівні парадигматики термінативним дієсловом 'unterbringen'. Нейтралізація виникає в результаті взаємодії дієслова 'unterbringen' з обставиною *stetig*, семантика якої містить сему повторюваності. У другому прикладі можна спостерігати нейтралізацію значення термінативності, яка виражається на рівні парадигматики атермінативним дієсловом 'lesen'. Нейтралізація виникає внаслідок обмеження названої дієслівної дії „зовнішньою межею“ – *das Buch*. Важливо наголосити, що нейтралізація значень термінативності й атермінативності не означає повного зникнення цих значень: у першому прикладі термінативне дієслово 'unterbringen' у результаті нейтралізації не стає атермінативним, а в другому випадку атермінативне дієслово 'lesen' у результаті нейтралізації не стає

термінативним. В обох випадках йдеться не про „зміну термінативного або атермінативного характеру дієслова“, а про те, що його аспектуальний потенціал не реалізовано.

Дієприкметник I: семантика недосягнення межі дії.

Специфічність граматичної системи німецької мови на різних етапах розвитку вимагає у процесі подальшого дослідження адекватного визначення відповідних наукових понять. Елементами цієї системи, крім уже розглянутих, є також форми дієприкметників як I, так і II. Звернімося до парадигматичного аналізу дієприкметників, щоб виявити акціональне значення дієприкметникових форм сучасної німецької мови.

У мінімальному контексті дієприкметник I як від атермінативних: *der liebende Junge, ein tragendes Wasser*, так і від термінативних дієслів: *der anfahrende Schnellzug, die zerstörenden Wirkungen* означає дію у її процесі, без ознак завершеності. Значення тривалості, властиве наведеним дієприкметникам I, обумовлюється можливістю їх поєднання із обставинами тривалості типу *"sehr lange"*:

der sehr lange liebende Junge

der sehr lange anfahrende Schnellzug.

На рівні речення дієприкметник I вживається або в ролі означення, або в ролі обставини:

1. *Zuerst nur verdutzt, began Peter plötzlich zu zittern und stürzte dann **kreischend** und wehklagend, so daß es sich bald anhörte, als sei sie in Tränen aufgelöst, aus der Küche.* [NFO:154]

2. *„Bastard!“ rief ihm der Leiter nach, das Lieblingsschimpfwort der Mandarin **verwendend**.* [WK:399]

3. *Daraufhin legte der Mann das Papier vor ihm auf die Erde. Frau Volkmann beugte sich nieder und malte, sämtliche Kräfte **aufbietend**, einen Kreis.* [WK:265]

4. Zurück blieben nur der schwarze Köter, der noch den Maulbeerbaum anbellte, und die alte **betende** Nonne. [WEP:69]

5. Hans warf einen **zögernden** Blick in die Runde und kletterte, nachdem er sich überzeugt hatte, daß ihn niemand sah, über den niedrigen Wall. [WEP:161]

У перших 3-х реченнях Partizip I вживається у ролі обставини, а у 4 і 5 – у ролі означення. У кожному з цих прикладів відповідну дієприкметникову конструкцію можна трансформувати у дієслівну форму:

*Peter stürzte dann **kreischend** ... aus der Küche → stürzte dann aus der Küche und **kreischte** gleichzeitig.*

*„Bastard!“ rief ihm der Leiter nach, das Lieblingsschimpfwort der Mandarin **verwendend** → „Bastard!“ rief ihm der Leiter nach, in dem er das Lieblingsschimpfwort der Mandarin **verwendete**.*

*Frau Volkmann beugte sich nieder und malte, sämtliche Kräfte **aufbietend**, einen Kreis → Frau Volkmann beugte sich nieder und malte, wobei er sämtliche Kräfte **aufbot**, einen Kreis.*

*Zurück blieben nur der schwarze Köter, der noch den Maulbeerbaum anbellte, und die alte **betende** Nonne → Zurück blieben nur der schwarze Köter, der noch den Maulbeerbaum anbellte, und die alte Nonne, die **betete**.*

*Hans warf einen **zögernden** Blick in die Runde ... → Hans **zögerte** kurz, in dem er einen Blick in die Runde warf, ...*

При такій трансформації спостерігаємо, що дієприкметникові конструкції описаних дій на рівні речення представляють предикативний зв'язок. У всіх випадках як лексично атермінативні *'kreischen', 'aufbieten', 'beten', 'zögern'*, так і термінативне дієслово *'verwenden'* експлікують недосягнення межі дії, моделі Ат-НДМД, Т-НДМД. Форму Partizip I ми розглядаємо як маркер недосягнення межі дії.

Дієприкметник II: семантика досягнення межі дії.

Щодо дієприкметників II, утворених від термінативних дієслів, то вони, як похідні від неперехідних, так і від перехідних дієслів, виражають у

дискурсних фрагментах кінцеву реалізацію дією внутрішньої межі: *das entstandene Leben, die gefundene Frau*, або результат дії: *die zerstörte Brücke, das zerrissene Kleid*.

Наявність зазначеної семантики можна довести шляхом стилістичного експерименту, моделюючи обставини тривалої дії:

das sehr lange (ewig) entstandene Leben

die sehr lange (ewig) zerstörte Brücke

die sehr lange (ewig) zerrissene Kleid

Граматична немаркованість та семантичні деструкції змодельованих структур свідчать про відсутність семи тривалості у наведених дієприкметників II.

Дієслова, вжиті у формі дієприкметника II, мають лише термінативне значення, і вони, як і дієприкметники I, можуть виступати у ролі означення або обставини. Наведемо деякі ілюстрації.

У ролі обставини:

*Eines Tages im Frühling, als er in seligem Rausch die Straße entlangschlenderte, erblickte er den bärtigen Wang, der, bis zum Gürtel **entblößt**, an einer Mauer lehnte und die abgelegte Jacke nach Läusen absuchte.* [WK:261]

*Kaum drinnen, erschrak er tödlich, denn da stand in der Mitte des Hofes der „falsche ausländische Teufel“, ganz in Schwarz, zweifellos in ausländische Kleidung, und auch mit einem silbernen Pfirsich **geschmückt**.* [NFO:142]

*„Es genügt, wenn du ihn morgen bringst“, sagte er weniger **begeistert**. „Aber wenn du in Zukunft etwas hast, mußt du es zuerst uns bringen ...“* [NFO:84]

У ролі означення:

*Sie ging mit **gesenktem** Kopf weiter, ohne ihm die geringste Aufmerksamkeit zu schenken.* [WEP:66]

*Die beiden Männer der Familie Volkmann standen gerade mit zwei anderen Verwandten vor dem großen Tor und sprachen über seine Reportagen. Beumann sah sie gar nicht, als er mit **erhobenem** Kopf singend an ihnen vorbeiging.* [WEP:51]

So standen dann beiden Genossen länger als eine halbe Stunde regunglos da und bildeten einen blauen Regenbogenschatten vor der weißen Mauer – mit vier Händen auf zwei Zöpfen und **vorgeneigten** Körpern. [WK:113]

Такі конструкції з дієприкметником II **трансформуємо** у речення:

*der, bis zum Gürtel **entblößt**, an einer Mauer lehnte* → *der, der bis zum Gürtel **entblößt war** / **sich entblößt hatte**, und an einer Mauer lehnte*

*da stand der „falsche ausländische Teufel“, auch mit einem silbernen Pfirsich **geschmückt*** → *da stand der „falsche ausländische Teufel“, der auch mit einem silbernen Pfirsich **geschmückt war** / der sich auch mit einem silbernen Pfirsich **geschmückt hatte**.*

*sagte er weniger **begeistert*** → *sagte er, der weniger **begeistert war***

*ging mit **gesenktem** Kopf weiter* → *ging weiter, der Kopf **gesenkt hatte***

*als er mit **erhobenem** Kopf singend an ihnen vorbeiging* → *er ging vorbei, als sein Kopf **erhoben war***

Як бачимо, конструкції з дієприкметником II ілюструють тісний дієслівний зв'язок на рівні речення. Дієприкметник II від термінативного дієслова описує стан, який передає досягнення межі попередньої дії. Усі термінативні дієслова досягають своєї межі (модель Т-ДМД).

У наступному реченні можлива трансформація не лише за допомогою пасивного стану, але і за допомогою часових форм:

*„Bitte nicht“, verwahrte sich Anne mit seitwärts **geneigtem** Kopf.* [WEP:67]

У пасивний стан: *verwahrte sich Anne mit seitwärts **geneigtem** Kopf* → *verwahrte sich Anne, als ihr Kopf seitwärts **geneigt war***

Наступна трансформація передбачає дві можливості: → *verwahrte sich Anne, nachdem sie ihren Kopf seitwärts **geneigt hatte***; → *verwahrte sich Anne, während sie ihren Kopf seitwärts **neigte**.*

Таку різницю ми пояснюємо поглибленою диференціацією семантики дієслова 'neigen'. Словник Duden презентує наступне значення цього дієслова: 'aus der senkrechten oder waagerechten in eine schräge Lage bringen, schräg halten'. Таким чином, дієслово має як термінативну семантику (*aus der*

senkrecht oder *waagrecht* in eine *schräge Lage* bringen), так і атермінативну (*schräg halten*). Лише в контексті можна виявити термінативність / атермінативність дієслова. Але, якщо на рекціональному рівні немає достатньої інформації, то визначення семантики дієслова стає неможливим. Так, у наведеному реченні, неможливо встановити, чи можна дієприкметник II трансформувати у форму пасивного минулого стану з термінативною семантикою:

ihr Kopf war seitwärts geneigt → *sie hatte ihren Kopf seitwärts geneigt*

(із семантикою '*aus der senkrechten in eine schräge Lage bringen*')

чи з атермінативною семантикою:

ihr Kopf war seitwärts geneigt → *sie neigte ihren Kopf seitwärts*

(із семантикою '*schräg halten*')

У першому випадку дієслово '*neigen*' актуалізує термінативну, егресивну дію, досягаючи своєї межі, а в другому – атермінативну, яка своєї межі не досягає.

Таким чином, зіставлення форм дієприкметників I і II термінативних дієслів, дає підстави для висновку про важливість функціонування лексико-граматичної категорії аспектуальності, особливо її семантичного компонента – досягнення / недосагнення межі дії – у цих формах. Враховуючи сказане, дієприкметник I термінативних дієслів, який виражає тривалу дію, можна назвати дієприкметником з недосагненою межею дії, а форму дієприкметника II, яка має парадигматичне значення кінцевого завершення внутрішньої межі (а також значення результату дії), – дієприкметником з досагненою межею дії. Акціональне значення тривалості як у дієприкметника I (*liebend*), так і в дієприкметника II (*geliebt*) атермінативних дієслів виражається не формалізовано і виявляється завдяки лексичній семантиці дієслова. Видове значення німецьких дієприкметників, яке виявляється як у тексті, так і в окремих реченнях, відображено у наступній таблиці, в якій знаком + позначено форму вираження даного значення в парадигматиці; знаком - – відсутність

даного значення; знак 0 – означає відсутність лексичних маркерів актуалізації даного значення.

Таблиця 3.3

Видове значення німецьких дієприкметників.

Лексико-граматична характеристика дієслова		Дієприкметникові форми	Видові значення	
			недосягнення межі дії	досягнення межі дії
Термі- натив- ність	перехідність	findend	+	-
		gefunden	-	+
	неперехідність	entstehend	+	-
		entstanden	-	+
Атермі- натив- ність	перехідність	tragend	+	0
		getragen	+	0
	неперехідність	schlafend	+	0
		geschlafen	0	0

З таблиці видно, що в системі німецького дієслова існує лексико-граматична контрастивність за ознакою термінативність / атермінативність, про що свідчить різна граматична поведінка дієприкметникових форм стосовно значень досягнення / недосягнення межі дії. Дієприкметникові форми, утворені від атермінативних дієслів, індіферентні до вираження видових значень, кореляції досягнення/недосягнення межі дії (напр.: *suchend* / *gesucht*). Виявом такої індіферентності є відсутність видового значення у дієприкметника II *geschlafen* від атермінативних неперехідних дієслів. Форма *geschlafen* є лише другорядним компонентом дієприкметникової аналітичної форми дієслова, яку О.Смірницька називає „псевдодієприкметником“ [109, 79]. Таблиця показує що

в системі німецьких дієприкметників, утворених від термінативних дієслів, має місце граматичне (парадигматичне) протиставлення форм за ознакою досягнення / недосягнення межі дії (напр.: *finden* / *gefunden*, *entstehend* / *entstanden*).

Отже, встановлена на рівні парадигматики граматична категорія аспектуальності в дієприкметників німецької мови має статус словозмінної категорії, оскільки вона ґрунтується на опозиції форм дієприкметників одного і того ж термінативного дієслова. Для зіставлення зауважимо, якщо в українській мові дієприкметники можуть утворювати свої видові форми від дієслів доконаного і недоконаного виду, то дієприкметники німецької мови такої можливості не мають. Це пояснюється тим, що в системі особових форм німецького дієслова категорія виду ще не отримала граматичного статусу.

Аспектуальність та імператив.

У розділі 3.1. дисертаційного дослідження нами досліджено семантичні випадки акціонального значення дієслів, серед яких спостерігаємо наказову форму Imperativ, коли складно визначити акціональне значення дії у межах когерентної схеми. У наступному прикладі семантика термінативності / атермінативності, досягнення / недосягнення межі дії очевидна:

„Gestehe die Wahrheit, dann sparst du dir Unheil! Ich weiß sowieso alles. Gestehe, und du bist frei“, redete der glatzköpfige Alte mit ruhiger, klarer Stimme auf Peter ein, indem er dessen Gesicht eindringlich musterte. [NFO:176]

Дія, позначена термінативним, егресивним дієсловом *‘gestehen’* (усвідомлювати, визнавати) виступає передумовою наступного стану (*frei sein*) у когерентній схемі *‘початок – початок – досягнення межі’*.

Отже, співвідношення між термінативністю / атермінативністю та досягненням / недосягненням межі дії представлено на матеріалі трьох дискурсів: наукового, художнього, економічного і ретельно простежується у

системі чотирьох моделей: немарковані Т – ДМД (термінативність - досягнення межі дії), Ат – НДМД (атермінативність – недосягнення межі дії) та марковані Т – НДМД (термінативність – недосягнення межі дії), Ат – ДМД (атермінативність – досягнення межі дії). Функціонування цих моделей у різних дієслівних формах дає підстави узагальнити наступне:

- у Partizip I можлива реалізація моделей, які призводять до недосягнення межі дії (Ат-НДМД, Т-НДМД). З аспектологічної точки зору, Partizip I є імперфективною формою;

- у Partizip II можливі тільки звичайні, немарковані моделі. Лише в одному випадку спостерігаємо подвійне значення дієслівного вираження термінативності / атермінативності. Це стосується реалізації моделей Т-ДМД, або Ат-НДМД, які пояснюють різне значення Partizip II, які він може мати: Partizip II від термінативних дієслів або дієслівних фраз позначає завершення дії і результат; Partizip II від атермінативних дієслів, або дієслівних фраз виражає тривалість дії і стан;

- категорія аспектуальності у дієприкметників німецької мови має статус словозмінної категорії, яка ґрунтується на опозиції форм дієприкметників одного і того ж термінативного дієслова;

- сумісність плюсквамперфекта із моделями Т-ДМД та Ат-НДМД є первинна, а з моделями Ат-ДМД та Т-НДМД – вторинна. Без конкретного маркування акціональне значення плюсквамперфекта є можливим лише із немаркованими моделями;

- для визначення досягнення / недосягнення межі дії у немаркованих моделях у часовій формі претеритуму наявність когерентної схеми не обов'язкова;

- способи дії відіграють важливу роль для претеритум з огляду на те, чи епізод із речень інтерпретується поступово чи асоціативно. Послідовність результативних дієслів розглядається поступово, а послідовність нерезультативних дій – асоціативно.

- результативний пасив (*Zustandspassiv*), як і *Partizip II*, передбачає лише дві немарковані моделі. Це зумовлено тим, що пасив утворюється за допомогою допоміжного дієслова *sein* та *Partizip II*. Серед проаналізованих прикладів виявлено лише модель Т-ДМД. Акціональну ж різницю реалізує тільки *Partizip II*. Тому, відповідно до дієслівної термінативної чи атермінативної моделей із *Partizip II* пасив позначає перфективний (ДМД) чи імперфективний (НДМД) стани;

- в імперативі для визначення досягнення / недосягнення межі дії обов'язково потрібні маркери. Інакше неможливо провести семантичну диференціацію;

- в інфінітивних формах (*Infiniti I, II*) акціональне значення дій часто знаходиться під впливом фінітивних закінчень, які містять певне аспектуальне значення. Так, дієслова *beginnen*, *aufhören*, *gelingen*, *bekommen* вказують на досягнення межі дії, а *pflügen* – на недосягнення межі;

- як у відносних, так і в абсолютних дієслівних формах, як і у відповідних формах умовного способу співвідношення між немаркованими моделями Т-ДМД та Ат-НДМД є первинним, а між маркованими Т-НДМД та Ат-ДМД – вторинним. Акціональне значення перших двох немаркованих моделей можна завжди пояснити без конкретного маркування через внутрішні компоненти речення чи відповідну когерентну схему;

- способи дії відіграють важливу роль, а саме, перш за все, враховуючи те, чи епізод із речень потрібно інтерпретувати поступово чи асоціативно. Низка результативних дій сприймається поступово, а нерезультативних – асоціативно.

Аналіз підтверджує тезу про те, що не кожна завершена термінативна дія в німецькій мові передається відносним часом, який вживається лише при наявності передування однієї дії іншій. Однак не кожна дія, яка передуює іншій дії, для вираження потребує відносний час. Потреба у відносному часі виникає лише в тому випадку, якщо ця дія може, або повинна бути зіставлена в часі з

іншою дією, а саме зіставлення має певне значення для представлення (ситуації).

Кількісні обстеження щодо акціональної опозиції термінативність / атермінативність, досягнення / недосагнення межі дії у відносних і абсолютних часах зведено до таких даних:

Відносні часи: 125 прикладів:

Немарковані моделі – 93%

а) Т – ДМД – $110 / 125 = 87\%$

б) А_Т – НДМД – $7 / 127 = 6\%$

Марковані моделі – 7%

а) Т – НДМД – $2 / 125 = 2\%$

б) А_Т – ДМД – $6 / 125 = 5\%$

Частотність досягнення / недосагнення межі дії:

а) термінативні дієслова $110 + 2 = 112$;

досягнення межі дії: $110 / 112 = 98\%$

недосагнення межі дії: $2 / 112 = 2\%$ (винятки)

б) атермінативні дієслова $7 + 6 = 13$;

недосагнення межі дії: $7 / 13 = 54\%$

досягнення межі дії: $6 / 13 = 46\%$

Абсолютні часи: 464 приклади

Немарковані моделі – 84%

а) Т – ДМД – $319 / 464 = 69\%$

б) А_Т – НДМД – $70 / 464 = 15\%$

Марковані моделі – 16%

а) Т – НДМД – $10 / 464 = 2\%$

б) АТ – ДМД – $65 / 464 = 14\%$

Частотність досягнення / недовсягнення межі дії:

а) термінативні дієслова $319 + 10 = 329$;

довсягнення межі дії: $319 / 329 = 97\%$

недовсягнення межі дії: $10 / 329 = 3\%$ (винятки)

б) атермінативні дієслова $70 + 65 = 135$;

недовсягнення межі дії: $70 / 135 = 52\%$

довсягнення межі дії: $65 / 135 = 48\%$

ВИСНОВКИ

Категорія аспектуальності, яка стосується різних дієслівних форм, часових категорій і текстових кореляцій є складною, полісемантичною і поліфункціональною. Одні із зафіксованих і проаналізованих нами дієслівних форм (термінативних чи атермінативних) відзначаються частотністю, інші є рідковживаними, реалізуються переважно в художніх текстах.

Відповідно до поставленої у монографії мети встановлено лінгвосемантичні та функціонально-дискурсні аспекти категорії аспектуальності в сучасній німецькій мові, а саме:

- представлено і досліджено аспектуальну категорію сучасної німецької мови з позицій сучасних наукових парадигм;
- поглиблено вивчено категорію аспектуальності в ракурсі взаємодії компонентів мовного та позамовного змісту;
- визначено і сформульовано теоретичні засади категорій акціональності та аспектуальності;
- простежено та проаналізовано приклади аспектуальності у різножанрових дискурсах та здійснено зіставий аналіз аспектуальних та акціональних дієслівних лексем.

Результати аналізу показують, що способи дії є основними носіями акціональності. Сюди належать прості, похідні та складні дієслова. Крім того існують інші додаткові лексичні та семантичні засоби вираження акціональності (прикметники, прислівники, допоміжні дієслова, повторюваність дієслів). Два члени акціональної опозиції термінативність / атермінативність в реалізації аспектуального значення досягнення / недосягнення межі дії функціонують не в однаковій мірі. Акціональні опозиційні структури в мові реалізують різне лексико-граматичне значення і стосуються, передусім, дієслів та лексичних засобів. У способах дії дієслів зафіксовано, що лексично термінативні дієслова реалізують досягнення межі набагато частіше (98%), ніж атермінативні дієслова – недосягнення межі (46%).

Аналіз термінативних / атермінативних дій, виявив аналогічну картину. При термінативних діях досягнення межі дії становить 97% (477 із 494 прикладів), а при атермінативних – недосягнення межі дії лише 47% (88 із 189 прикладів). Це свідчить про те, що атермінативність слід розглядати як слабкий немаркований член акціональної опозиції термінативність / атермінативність, а термінативність – як сильний. Аспектуальні категорії беруть на себе функцію представлення результативних дієслівних подій. Немарковане атермінативне дієслово, як і позначена ним дія може досягнути межі через поступове розширення синтагми на рекціональному чи предикативному рівнях. Аналіз засвідчив, що немає суттєвої різниці у частотності вживання аспектуального значення досягнення / недосягнення межі дії між відносними та абсолютними часовими формами. У відносних часах досягнення межі дії становить 92% прикладів, у абсолютних – 83%.

Граматична релевантність акціональної опозиції термінативність / атермінативність, а також досягнення / недосягнення межі дії здійснюється всупереч дієслівним формам, серед яких, з можливих чотирьох, є лише дві моделі відносин між опозицією термінативність / атермінативність і досягнення / недосягнення межі дії (1.2.2.).

Як підсумок теоретично-аналітичних екскурсів зазначимо, що у всіх часових формах спостерігаємо сумісність відносин між термінативністю / атермінативністю, досягненням / недосягненням межі дії. Моделі Т – ДМД (термінативність – досягнення межі дії) та Ат – НДМД (атермінативність – недосягнення межі дії) кваліфікуємо як звичайні, немарковані, оскільки вони є первинні і вживаються найчастіше. Моделі Ат – ДМД (атермінативність – досягнення межі дії), Т – НДМД (термінативність – недосягнення межі дії) вважаємо маркованими – є вторинними, такими, що вживаються рідше. Акціональне значення перших двох моделей можна розкрити без особливих маркерів чи схем, тоді як наявність таких особливостей обов'язкова для визначення акціонального значення двох маркованих моделей.

Опозиція термінативність / атермінативність пояснює більшість акціонально-релевантних синтаксичних явищ та їхню семантичну диференціацію (єдине значення Partizip I, значення Partizip II в ролі обставини, означення, його взаємодія із допоміжними дієсловами при утворенні часових форм). Ця опозиція пояснює також вибір допоміжного дієслова *haben* чи *sein* у перфекті.

Семантичну опозицію термінативність / атермінативність розглядаємо як семантичне значення дієслівних фраз, так як з однієї сторони акціональне значення дієслів визначається згідно певної синтагматичної конструкції, а з іншої сторони синтаксична релевантність (наприклад значення дієприкметника II у різних позиціях) акціонального значення дієслів розглядається однаково із комплексними дієслівними фразами.

Аналіз часових форм досліджуваних текстів дозволяє констатувати, що акціональна опозиція у темпоральній системі є єдиним засобом вираження акціональності, яка є повністю систематизована і члени якої (завершеність / незавершеність), крім акціональної різниці, не мають ніяких лексично-семантичних відмінностей. Відносно частотності вживання лексично-термінативних дієслів, модель Т – ДМД (термінативність – досягнення межі дії) є звичайним явищем, а модель Т – НДМД (термінативність – недосягнення межі дії) – винятком. Співвідношення моделей Ат – НДМД (атермінативність – недосягнення межі дії), Ат – ДМД (атермінативність – досягнення межі дії) від лексично атермінативних дієслів є врівноваженим. Форми теперішнього часу з лексичними інтенсифікаторами і модифікаторами термінативності виражають потенційну межу дії, тоді як перфект в основному орієнтований на реальну межу (абсолютну і відносну), залежно від додаткової аспектуальної обробки висловлювання. Претерит термінативних дієслів виражає, зазвичай, реальну межу, а функція атермінативних дієслів безпосередньо залежить від текстових особливостей. Отже, значення досягнутої / недосягнутої межі дії здійснюється в тісній взаємодії засобів лексичного та морфологічного рівнів мови.

Значення сумарного результату, яке виражається перфектом з іменником у множині, є однією із семантичних функцій перфекта. Ітеративність також виражається претеритом і теперішнім часом, де претериту властива передача звичайних, типових дій, які повторюються, оскільки такі значення входять до категоріального спектру цієї форми. Теперішній час у такій функції виступає як форма для транспозиції з набуванням додаткових експресивно-оцінних конотацій.

В окремих випадках претерит і презенс виступають як функціональні синоніми, хоча кожна з форм накладає свій відбиток на спосіб представлення часового узагальнення: презенс представляє “загальні істини” як дійсні “для максимально розширеного плану теперішнього”, а претерит виражає те, що відбувається постійно, на прикладі одного конкретного факту (того, що відбувся); конкретність ситуації в цілому при цьому поєднується з метафоричною локалізованістю прикладу.

Здійснена спроба дослідити проблему зв'язку лексико-граматичної категорії аспектуальності із дієприкметниками I та II як на парадигматичному, так і на синтагматичному рівнях. Результати показали, що цей зв'язок відбувається з такими компонентами аспектуальності, як категорія термінативності / атермінативності та категорія досягнення / недосагнення межі дії. Дієприкметникам сучасної німецької мови властиве таке протиставлення. У Partizip I можливі лише ті випадки, які призводять до недосагнення межі дією. У дослідженні ми спостерігали обидві моделі Ат – НДМД (атермінативність – недосагнення межі дії) та Т – НДМД (термінативність – недосагнення межі дії), причому, перша модель переважає у частоті вживання. З аспектологічної точки зору Partizip I розглянуто як суто імперфективну форму, яка завжди передбачає недосагнення межі дії. У Partizip II спостерігаємо лише звичайні моделі (Т – ДМД (термінативність – досагнення межі дії), Ат – НДМД (атермінативність – недосагнення межі дії)), серед яких Т – ДМД (термінативність – досагнення межі дії) є частотною. Таку закономірність пояснюємо тим, що Partizip II може мати два різних значення, а саме: Partizip II від термінативних дієслів чи

дієслівних фраз означає завершення дії, а від атермінативних – передумову завершення і стан цієї дії.

Можливість формування в пасиві того чи іншого загального аспектуального значення визначається значенням дієслова, семантикою об'єкта дії, а також комунікативними цілями. Актив і пасив мають суттєві розбіжності не лише в засобах вираження, але і в змісті аспектуальних значень. В активних конструкціях краще виражена початкова та середня фаза дії, а в пасивних – кінцева. Аспектуальність обмежує утворення та функціонування пасива. Дослідження мовної фактури прикладів у дискурсі виявило факти впливу семантики пасива на формування в пасивному стані значення досягнутості дією внутрішньої межі. Таке значення досягнутості дією внутрішньої межі формується у випадках, коли у зіткненні аспектуальних характеристик дієслова і пасива процесуальність другого приглушується, нейтралізується. Результативний пасив показує стан предмета, що настав у результаті спрямованої на нього дії, виконаної іншою особою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аветисян А. Глаголы и глагольное словосложение. (На материале современного немецкого языка): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 – германські мови. – Л., 1971.– 23 с.
2. Авилова Н. Вид глагола и семантика глагольного слова. – М.: Наука, 1976.– С.131-263.
3. Авраменко В. Временные компоненты в семантике немецкого глагола (на материале ретроспективных глаголов): Дис. ... канд. филол. наук.– К., 1988.– 164 с.
4. Агрелль С. О способах действия польского глагола // Вопросы глагольного вида.– Москва: ИЛ, 1962. – С.35-38.
5. Адмони В. Теоретическая грамматика немецкого языка: Строй современного немецкого языка. – М.: Просвещение, 1986. –333 с.
6. Азначеева А. О взаимодействии категории залога и функционально-семантической категории аспектуальности в современном немецком языке // Вопросы грамматики немецкого языка / Под. ред. Гулыги.– Вып. 109.– М., 1997.– С.21.
7. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики: Монография.– М.: Гнозис, 2005.– 326 с.
8. Аспектология и контрастивная лингвистика: Меж вуз. темат. сб. науч. тр. – Калинин: КГУ, 1988. – 173 с.
9. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов.– М., 1966.
10. Бабійчук Л. Аспекти розуміння аргументативного дискурсу // Лінгводидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах: Збірник наукових праць.– Тернопіль, 1999.– С.40-41.
11. Балин Б. Германский аспектологический контекст.– Липецк, 1971.– 529 с.
12. Балин Б.М. Немецкий аспектологический контекст в сопоставлении с английским.– Калинин: Калининский госпединститут им. М.И. Калинина, 1969. – 432 с.

13. Балин Б.М., Бурмистрова Л.А. и др. Сравнительная аспектология русского и немецкого языков.– Калинин: КГУ, 1979.– С.52.
14. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики.– Київ.: Академія, 2004.– 342 с.
15. Башкирцева Э. Влияние контекста на аспектологическую характеристику немецкого глагола. (Роль рядов сопряжённых в последовательности действий и состояний).– Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германські мови.– Челябинск, 1970.– 15 с.
16. Беличенко И. Глагольные грамматические категории современного немецкого языка. (Парадигматический и синтагматический анализ): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германські мови.– Д., 1976.– 203 с.
17. Белих О.М. Акціональне значення поняття „Межа дії” // Матеріали XIV Міжнародної наукової конференції „Мова і культура“ (20-24 червня 2005). – Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.– 2005.– Т.2.– С.166-171.
18. Белих О.М., Луцишин Т.П. До історії питання про категорію виду у німецькій мові // Матеріали XLII наукової конференції. – Луцьк: Вежа, 1996.– С. 211.
19. Белих О.М., Луцишин Т. П., Капітанюк Т.М. Порівняння видових значень дієслів у німецькій та українській мовах // Науковий вісник ВДУ. Філологічні науки (романо-германська філологія).– Луцьк: Вежа, 1998.– № 3.– С.55-57.
20. Белих О.М. Категорія виду в німецькій мові: теоретичні аспекти, дискурсна функціональність // зб. Лінгво-дидактичний плюралізм навчального процесу з іноземних мов у вищих навчальних закладах.– Тернопіль, 1999.– С.51-53.
21. Белих О.М. Категорія аспектуальності в німецькій мові: функціонально-семантичні аспекти // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка: Серія мовознавство.– 2000.– № 1.– С.90-93.

22. Белих О.М. Категорія виду в сучасній німецькій мові: концептуальні питання теорії та німецько-української контрастивістики // Науковий вісник ВДУ.– 2000.– № 2.– С.115-117.

23. Белих О.М. Зв'язок лексико-граматичної категорії аспектуальності з дієприкметниками в сучасній німецькій мові // Науковий вісник ВДУ.– 2001.– № 13.– С.87-90.

24. Белих О.М. Питання класифікації дієслів сучасної німецької мови за семантичними критеріями // Науковий вісник ВДУ.– 2004.– № 3.– С.147-152.

25. Белих О.М. Способи дії в німецькій вербальній системі // Проблеми сучасного перекладознавства: Матеріали міжвузівського наукового семінару.– Луцьк: ПВД «Твердиня», 2006.– С.39-40.

26. Белих О.М. Аспектуальність як лінгвістична категорія в методичних працях з економіки (на матеріалі німецькомовних джерел).– Зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгв. ун-т.– К.: Вид. центр КНЛУ.– Вип. 16 / Відп. ред. Н. М. Корбозерова.– 2006.– С.8-14.

27. Бондарко А. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии.– Л.: Наука, 1983.– 208 с.

28. Бондарко А. Теория морфологических категорий.– Л., 1976.– 57 с.

29. Бондарко А. Теория грамматического значения и аспектуального исследования.– Л.: Наука; ЛО, 1984.– 279 с.

30. Бородина А. Категория таксиса в современном немецком языке в сопоставление с категорией таксиса в английском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук.– Х., 1973.– 25 с.

31. Булыгина Т. Классы предикатов и аспектуальная характеристика высказывания // Аспектуальные и темпоральные значения в славянских языках. – М.: Наука, 1983.– С. 20-39.

32. Бурмистрова Л. Особенности функционирования средств аспектологического контекста в немецкой разговорной речи: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германські мови.– Калинин, 1972.– 24 с.

33. Ван Дейк Т.А. Язык, познание, коммуникация.– М., 1998.– 27 с.

34. Введение в германскую филологию: Учебник для филологических факультетов университетов.— М.: Высшая школа, 1980.— 319 с.

35. Великова Л. Типология взаимосвязанных таксисных и аспектуальных отношений в высказывании с темпоральной полипредикативной конструкцией (на материале английского языка): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 — германские языки.— Минск, 1994.— 26 с.

36. Верижникова Е. Категориальный статус и функционирование глагольных форм с компонентом *—ке* в современном македонском литературном языке: Автореф. дис... канд. филол. наук.— М., 1997.— 23 с.

37. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение слова).— Учпедгиз. — М.: Изд-е 2-е.— М: Высшая школа, 1972.— 614 с.

38. Гарифулин Л. Аспектологический анализ глагольной фразеологии современного немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 — германские языки.— Калинин, 1968.— 26 с.

39. Гловинская М. Семантика, прагматика и стилистика видо-временных форм // Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект. — М., 1989.— С.158-218.

40. Горбова Е. Сопоставительный анализ категорий поля аспектуальности в русском и испанском языках и их речевой реализации (На материале пер. худож. текстов): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01.— СП б / С-Петербург. гос. ун-т.— 1996.— 16 с.

41. Грамматические категории глагола и предикатный синтаксис текста // Межвузовский сборник научных трудов.— Владимир, 1985.— 189 с.

42. Гулыга Е. В. К вопросу о взаимосвязи уровней (языковые макро- и микрополя) // Лингвистика и методика в высшей школе. I МГПИИЯ.— М., 1967.— С.13-22.

43. Гулыга Е.В., Шендельс Е.И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке.— М.: Изд-во МГУ, 1976.— 183 с.

44. Гуменюк А. Глаголы со значением пассивности в функционально-семантическом поле залоговости немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– К., 1989.– 24 с.

45. Дебова Н. Контексты рекциональной предельности I и II в сопоставлении с семисиологической предельностью в современном немецком языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– Калинин, 1983.– 15 с.

46. Дешериева Т. К проблеме определения категории глагольного вида // Вопросы языкознания.–1976.– № 1.– С.126-129.

47. Дешериева Т. К проблеме соотношения глагольных категорий вида и времени // Вопросы языкознания.–1976.– № 4.– С.88-91.

48. Добжанська Н. Лімітативні відношення у мікронах локальності (на матеріалі англійської та німецької мов) // Науковий вісник ВДУ.– 1998.– № 3.– С.13-16.

49. Добжанська Н. Границя дії в англійській мові та види границь // Науковий вісник ВДУ.– 2000. – №2. – С.137–141.

50. Добжанська Н. Швидка одноразова гранична дія в англійській мові // Науковий вісник ВДУ.– 2002.– № 4.– С.122-130.

51. Домбровская Р. Взаимодействие временной и видовой семантики в системе немецкого глагола: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– Минск, 1974.– 28 с.

52. Жеребков В. Грамматическая категория времени в системе немецкого глагола: Автореф. дис... доктора филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– 1972.– 39 с.

53. Зализняк А., Шмелёв А. Лекции по русской аспектологии. – München: Verlag Otto Sagner, 1997.– 151 с.

54. Звегинцев В.А. Лингвистические универсалии и лингвистика универсалий // Проблемы языкознания: Доклады и сообщения советских ученых на X Международном конгрессе лингвистов.– М: Наука, 1967.– С.44-50.

55. Звегинцев В.А. О цельнооформленности единиц текста // Изв. АН СССР: Сер. лит. и яз.– 1980.– Т.39.– № 1.– С.13-21.

56. Звегинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи.— М.: Изд-во МГУ, 1976.— 307 с.
57. Зиндер Л. Научная грамматика немецкого языка.— Л., Учпедгиз, 1938.— 320 с.
58. Зорьева В. Поле завершительности немецкого глагольного действия в сопоставлении с английским: Автор. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 — германские языки.— К., 1979. — 21с.
59. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. — Ч. II. — Братислава, 1960.— С.175.
60. Калинин И. А. Категория вида в русских глаголах // Литературный сборник Горьковского гос. пед. института.— Вып. 8.— Горький, 1940.— С.165-200.
61. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс.— Москва: Гнозис, 2004.— 390 с.
62. Карпчук Н. Адресованість в офіційному та неофіційному англomовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): Дис. канд. філол. наук.— Луцьк, 2004.— 217 с.
63. Кикец Н. И. Формирование аспектуальных ситуаций в микрoзонах простого прошедшего времени в современном английском языке: Дис... канд. филол. наук.— Луцк, 1983.— 205 с.
64. Ким Чул Х. Категория способа действия в русском и корейском языках. (На материале русских бесприставочных глаголов передвижения и их корейских соответствий) // Голоса молодых учёных.— М., 1997.— С.11-128.
65. Кияк Т., Огуй О., Науменко А. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів.— Вінниця: Нова книга, 2006.— 592 с.
66. Комри Б. Общая теория глагольного вида // Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова.— М., 1997.— Т.1. — С.115-121.

67. Кравченко А. Язык и восприятие: когнитивные аспекты языковой категоризации.– Иркутск: Из-во Иркутского ун-та, 1996.– 159 с.
68. Крушельницкая К., Попов М. Советы переводчику:– М.: Астрель–АСТ, 2004.– С.123-147.
69. Кукушкина О. Из истории вида русского глагола // Вестник Московского университета.– 1978.– № 1.– С.51-61.
70. Кульбакин А. Средства выражения аспектуальности в современном немецком языке в сопоставлении с русским: Автор. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– М., 1977.– 27 с.
71. Кусько К. Дискурс іноземномовної комунікації.– Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002, С.25-48.
72. Кусько К. Дискурс іноземної комунікації: концептуальні питання теорії і практики // Наукові записки АН Вищої школи України.– Вип. 4.– Київ, 2002, С.97-114.
73. Кусько К. Лінгвістика тексту та її когнітивний потенціал.– Іноземна філологія.– Вип. 111.– Львів, 1999, С.68-71.
74. Лимарь Л. Некоторые соображения относительно вида как категории // Филологические науки.– 1961.– № 2.– С.15-22.
75. Лук'янець В. Філософія дискурсу // Вісник НАН України.– 2000.– № 10.– С.18-31.
76. Луценко Н. Вид и предикативность (к постановке вопроса) // Филологические науки.– 1987.– № 2.– С.41-47.
77. Луценко Н. Грамматические категории в системе и узусе (Русские глаголы и имя): Дис... д-ра филол. наук.– Донецк, 1990.– 438 с.
78. Луцишин Т. Перфект и его функции в современном немецком языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– К., 1990.– 17 с.
79. Маслов Ю. Вид и лексическое значение глаголов в современном русском литературном языке.– ИАНОЛЯ.– 1948.– Вып. 4.– Т.7.– С.35.

80. Маслов Ю. Система основных понятий и терминов славянской аспектологии // Вопросы общего языкознания.– Л., 1965.– с.53-80.

81. Маслов Ю. Глагольный вид в современном болгарском литературном языке // Вопросы грамматики болгарского литературного языка.– М., 1959.– С.138-191.

82. Маслов Ю. Очерки по аспектологии.– Л.: Изд-во ЛГУ, 1984.– 263 с.

83. Маслов Ю. Рецензия на кн.: S-G Anderson. *Aktionalität im Deutschen* // Вопросы языкознания.– 1976.– № 2.

84. Медведева Л. К вопросу о языковых способах выражения категориальных значений глагола // Вестник Киевского ун-та. Вып. 13.– К., 1979.– С. 38-41.

85. Морковина Н. Предельность / неопредельность немецких глаголов как категория семасиологического уровня: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– Калинин, 1968.– 27 с.

86. Морозов В. Категория глагольного вида и „обманутые ожидания”. (О виде глаголов при отрицании) // Русский язык за рубежом. М., 1997.– № 3/4.– с.60-66.

87. Москальская О. Теоретическая грамматика немецкого языка: Учебник.– М.: Высш. шк., 1983.– С.338-349.

88. Мыркин В. Вид и время глагола в русском и немецком языках: (сопоставительный анализ): Учеб. пособие.– Л., 1989.– 249 с.

89. Нагаева М. Длительность в сфере передачи видовых отношений в современном английском языке.– К., 1971.– 228 с.

90. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (Основи лінгвопоетики). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.– Вінниця: Нова книга, 2005.– 416 с.

91. Нефёдов В. Д. Влияние обстоятельств внешней и внутренней характеристики действия на аспектологическую тенденцию предельных и неопредельных глаголов в современном немецком языке: Дис... канд. филол. наук.– Калинин, 1968.– 258 с.

92. Нефёдов В. Д. О некоторых лингвистических возможностях различения значений предельности / неопредельности в немецких глаголах // Немецкий глагол.– Калинин: КГУ, 1968.– С. 83-111.

93. Ноженко П. Конструкция *sein* с причастием II от переходных глаголов в грамматической системе немецкого языка: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– М., 1964.– 16 с.

94. Павлов В. Темпоральные и аспектальные признаки в семантике „временных форм” немецкого глагола и некоторые вопросы теории грамматического значения // Теория грамматического значения и аспектологические исследования.– Л., 1984.– С. 42-70.

95. Падучева Е. Вид и лексическое значение глагола (от лексического значения глагола к его аспектальной характеристике) // Russian Linguistics.– Vol. 14.– 1990.– P. 1-18.

96. Пащенко Н. До питання про видове значення дієслова (на матеріалі сучасної англійської мови) // МВІМ.– Вип. 1.– К., 1974.– С. 6-11.

97. Пешковский А. Русский синтаксис в научном освещении.– Вып.6.– М.: Госучпедгиз.– 1956.– С. 105.

98. Полищук Н. Аспектально-временное значение антропонимов в современном немецком языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– К., 1987.– 24 с.

99. Полюжин М. Дискурсивні стратегії та організуючі стереотипні висловлювання в англійській мові // Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002.– С. 50.

100. Потенбня О. Из записок по русской грамматике.– Т. IV, М., 1941.– С.75.

101. Почепцов Г. О коммуникативной типологии адресата // Речевые акты в лингвистике и методике.– Пятигорск: ПГПИИЯ, 1986.– С. 10-17.

102. Почепцов Г. Теорія комунікації: 2-ге вид., доп.– К.: ВЦ „Київський університет”, 1999.– 308 с.

103. Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков.— М.: Изд-во иностранной литературы, 1954.— 379 с.
104. Пушкарева О. Пародирование как способ сюжетно-композиционной организации анекдота // Филологические науки.— 1996.— № 2.— С. 35-41.
105. Ратич М. Проблема противопоставления форм простого и сложного прошедшего времени в современном немецком языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 — германские языки.— Львов, 1985.— 21с.
106. Раевский М. Глагол в германском языке.— Тула, 1976.— 136 с.
107. Рахилина Е. О старом: Аспектуальные характеристики предметных имён // Логический анализ языка.— М., 1997.— С. 201-217.
108. Рибачок С. Дискурс і когезія тексту.— ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2002.— 194 с.
109. Рожкова Д. Лингвостатистический анализ английского глагола в плане категории аспектуальности: Автор. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 — германские языки.— Калинин, 1979.— 15 с.
110. Рощина Л. Соотношение лексической семантики и видовых значений в глаголе (в сфере повторяемости действий) // Семантический аспект изучения языковых единиц.— Ашхабад: МВ ССО ТССР, 1982.— С. 11-19.
111. Слюсарева Н. Проблемы функциональной морфологии современного английского языка.— М.: Наука, 1986.— 214 с.
112. Смеречанский Р. Грамматика немецкого языка: На материале нем. яз.— К.: Вища школа, 1981.— 312 с.
113. Смирницкая О. Морфологизация аналитических глагольных конструкций в германских языках.— Историко-типологические исследования морфологического строя германских языков, М., 1972.— С. 79.
114. Соболева П. Опыт упорядочения способов глагольного действия // Аспектуальные и темпоральные значения в славянских языках.— М.: Наука, 1983.— С. 46-52.
115. Совгира А. Категория временной определенности (на материале глагольных систем немецкого и русских языков).— К., 1969.— 386 с.

116. Степанов Ю. С. Вид, залог, переходность. 2 // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз.– 1977.– Т. 36.– № 2.– С.135-152.
117. Степкина Т. Аспектуальные средства английского языка (функциональный подход).– Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1980.– 50 с.
118. Струк Т. Проблема категорії виду в німецькій мові // Іноземна філологія. – Вип. 109.– Львів: Світ, 1996.– С.14-19.
119. Теория функциональной грамматики / Отв. ред. А.Бондарко.– Л.: Наука, 1987.– 352 с.
120. Федотова Н. Категория вида в русском литературном языке: Дисс... канд. филол. наук.– Х., 1953.– 196 с.
121. Фефилов А. И. Конфронтативный анализ модальных и акциональных отношений немецких и русских глаголов передвижения // Сравнительная типология родного и германских языков: Межвузовский тематический сборник (под ред. Б.М. Балина).– Калинин: Калининский госуниверситет, 1980.– С.138-154.
122. Филипс Л., Йоргенсен М. Дискурс. Анализ. Теория и метод: Пер. с англ.– Х.: Гуманитарный Центр, 2004.– 336 с.
123. Храковский В. Категории глагола и структура предложения: Конструкции с предикатными актантами.– Л.: Наука, 1983.– 247 с.
124. Чернюк Б. Категорії виду і часу в дієслівній системі латинської мови І-ІІ ст. н. е.: Дис. канд... філол. наук.– Львів, 1993.– 217 с.
125. Шахматов А. // Из трудов А. Шахматова по современному русскому языку.– М.: Учпедгиз, 1952.– С.89.
126. Шеина М. Добавки, компенсирующие аспектуальную недостаточность немецких глаголов в переводах с русского языка на немецкий: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германские языки.– Калинин, 1984.– 16 с.
127. Семиотика политического дискурса.– М.: ИТДГК: Гнозис.– 326 с.
128. Шелякин М.А. Категория вида и способа действия русского глагола (теоретические основы).– Таллин: Тартуский госуд. ун-т, 1983.– 216 с.

129. Шелякин М. А. Основные проблемы современной русской аспектологии // Вопросы русской аспектологии, II.– Тарту, 1977.– С.3–22.
130. Штейнберг Н. Изменение структуры поля аспектуальности английского глагола в диахронии // Способы действия германского глагола в синхронии и диахронии: Сб. науч. тр. Калинин. гос. ун-та.– Калинин, 1983.– С.3-11.
131. Шубик С. Аспектуальность и залоговость в немецком языке // Теория грамматического значения и аспектологические исследования.– Л., 1984.– С.166–174.
132. Чубань Т. Особливості видової співвіднесеності дієслів у сучасній українській мові: Дис. ... канд. філол. наук.– Переяслав-Хмельницький, 1997.– 173 с.
133. Ясаи Л. О принципах выделения видовой пары в русском языке // Вопросы языкознания.– М., 1997.– № 4.– С.70-84.
134. Admoni W. Der deutsche Sprachbau.– München: Beck Verlag.–1982.– S.156-161.
135. Agrell S. Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitwort.– Lund, 1908.– S.69.
136. Aforkin J. Adverbiale Partikeln als Mittel zur Differenzierung der Aktionsarten // Deutsch als Fremdsprache.– 1980.– № 6.– S.354-359.
137. Anderson S-G. Akionalität im Deutschen. Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem I. Die Kategorien Aspekt und Aktionsart im Russischen und im Deutschen.– Stockholm, 1972.– S.39.
138. Andersson, Swen-Gunnar. Zur Interaktion von Temporalität, Modalität, Aspektualität und Aktionsart bei den nicht futurischen Tempora in Deutschen, Englishen und Swedisch // Die Lexicalischen und grammatischen Formen in den Germanischen Sprachen.– Tübingen: Niemeyer, 1989.– S.127-149, 191-198.
139. Bache C. Aspect and Aktionsart: towards a semantic distinction // Journal of Linguistics.– 1982.– № 18.– P.57-72.

140. Balin B. M., Žerebkov V. A. Aspektuell relevanter Kontext in den germanischen Sprachen // *Linguistics*.– 1973.– № 117.– S.5-13.
141. Barwise J., Cooper R. Generalized Quantifiers and Natural Language // *Linguistics and Philosophy*.– 1981.– № 4.– p.159-219.
142. Belletti A. The Case of Unaccusatives // *Linguistic Inquiry*.– 1988.– № 19.– p.1-34.
143. Braun P. Deutsche Gegenwartssprache: Bestand und Veränderungen // *Das Wort*.– 1995.– S.28-36.
144. Breu W. Handlungsgrenzen als Grundlage der Verbklassifikation // *Slavistische Linguistik* (W. Lehfeld ed.).– München: Otto Sagner, 1984.– S.9-34.
145. Breu W. Interaction between lexical, temporal and aspectual meanings // *Studies in Language*.– 1994.– № 18.– p.23-44.
146. Brinkmann, H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung. (2. Auflage).– Düsseldorf.– 1971.– S.219-248.
147. Brugmann K. Kurze vergleichende Grammatik.– Strassburg, 1904.– Bd. XVIII.– S.492.
148. Brunner G., Graefen G. Zur Konzeption der Funktionalen Pragmatik // *Texte und Diskurse. Methoden und Forschungsergebnisse der Funktionalen Pragmatic*.– Opladen: Westdeutscher Verlag, 1994.– 439 S.
149. Carmen T-K. Zu den Verbalkategorien Aspekt und Tempus // *Deutsch als Fremdsprache*.– 1998.– № 1.– S.17-22.
150. Cate A. Aspektualität und Nominalisierung: zur Bedeutung satzsemantischer Beziehungen für die Beschreibung der Nominalisierung im Deutschen und im Niederländischen.– Frankfurt/M., 1985.– S.31-64.
151. Comrie B. Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems.– Cambridge et. al.: Cambridge University Press, 1976.– 142 p.
152. Comrie B. Tense.– Cambridge et. al.: Cambridge University Press, 1985.– 139 p.
153. Curme G. A Grammar of the English Language.– London, New-York. D.C. Heath and Company, 1931, vol. 3.– P.373-386.

154. Curme G. A Gramma of the German Language.– London, New-York. D.C. Heath and Company, 1931.– P.256.
155. Deutschbein M. Die Einteilung der Aktionsarten.– S. Studien.– Bd. 54, 1920. System der neuenglischen Syntax.– Leipzig, 1931.– S.156.
156. Dorfmueller-Karpusa K. Temporalität, Theorie und Allgemeinwissen in der Textinterpretation.– Eine sprachübergreifende Analyse.– Hamburg, 1983.– S.284.
157. Dowty D. Thematic Proto-Roles and Argument Selektion // Language, 67.– S.547-619.
158. Duden. Die Grammatik.– Duden Verlag, Mannheim (Leipzig), Wien, Zürich.– Bd. 4, 1984.– S.462-464.
159. Egg M. Aktionsart und Kompositionatität // Studia grammatica XXXVII. Akademie Verlag, 1994.– 209 S.
160. Ehrich V. Hier und jetzt. Studien zur lokalen und temporalen Deixis im Deutschen.– Max Niemeyer Verlag, 1992.– S.65-107.
161. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik.– Studgart, Weimar: Metzler, 1994.– S.117-126.
162. Elser M. Enzyklopädie der Philosophie. Von der Antike bis zur Gegenwart.– Denker und Philosophen, Begriffe und Probleme, Theorien und Schulen.– Ausburg, 1992.– S.371.
163. Engelberg S. Valency and Aspectuality (Syntactic and semantic motivation for the notion of “Change of state”) // Sprache – Sprechen – Handeln.– Tübingen: Niemeyer, 1994.– P.53-59.
164. Erben, J. Deutsche Grammatik. Ein Abriß. (12. Auflage).– Berlin: Akademie-Verlag.– 1980. – S.62-67.
165. Eroms H.-W. Relativer und absoluter Gebrauch des Plusquamperfekts im Deutschen.– Askedal et al., 1983.– S.58-71.
166. Flämig, W. Zur Funktion des Verbs, 3: Aktionsart und Aktionalität // DaF.– 1965. – № 2.– S.4-12.
167. Francis W. The Structure of American English.– New-York, The Rondol-Press Company, 1958.– 333 p.

168. Goedsche C. Verbal Aspect in German // The Journal of English and Germanic Philology.– 1934.– № 33.– S.506-519.
169. Grewendorf G. Aspekte der deutschen Syntax.– Tübingen, 1988.
170. Grimm J. Kleine Schriften.– Bd. 8, 1890.– S.96-129.
171. Haider H. Einführung in die Grammatiktheorie. Generative Grammatik.– University of Vienna, 1984.
172. Harweg R. Aspekte als Zeitstufen und Zeitstufen als Aspekte // Linguistics.– 1976.– № 181.– S.5-28.
173. Heidolf, E. / Flämig, W. / Motsch, W. Grundzüge einer deutschen Grammatik.– Berlin.– 1981.– S.501-661.
174. Helbig G., Buscha I. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.– Leipzig: VEB Verl. Enzyklopädie, 1972.– 629 S.
175. Helbig G. Geschichte der neueren Sprachwissenschaft: Unter dem besonderen Aspekt der Grammatik.– Theorie.– Leipzig, 1986.– 392 S.
176. Helbig G. Grammatik und Lexikon.– Berlin, 1997.– S.14-15.
177. Hentschel E., Weydt H. Die Wortarten des Deutschen // Grammatik und deutsche Grammatiken: Budapester Grammatiktagung.– Tübingen, 1995.– S.39-60.
178. Herweg M. Temporale Konjunktionen und Aspekt. Der sprachliche Ausdruck von Zeitrelationen zwischen Situationen // Kognitionswissenschaft.– 1991.– № 2.– S.51-90.
179. Herweg M. Zeitaspekte. Die Bedeutung von Tempus, Aspekt und temporalen Konjunktionen.– Wiesbaden: Deutscher Universitätsverlag, – 1990.– S.15.
180. Höhle T. Lexikalistische Syntax. Die Aktiv-Passiv-Relation und andere Infinitkonstruktionen im Deutschen.– Tübingen, 1978.
181. Jacobsohn H. Aspektfragen.– Bd. 51, 1933.– S.292-318.
182. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache.– Leipzig: VEB Bibliografisches Institut, 1967.– S.208-215.
183. Karsten T. Zur Kenntnis der inchoativen Aktionsart im Deutschen // Neuphilologische Mitteilungen.– 1910.– № 12.– S.153-161.

184. Koschmieder E. Der Begriff des "Zeitstellenwerts" in der Lehre vom "Verbalaspekt" und "Tempus" // Koschmieder E. Gesammelte Abhandlungen zur Phonetik, Phonologie und Morphologie der slavischen Sprachen.– Neuried, 1979.– S.339-354.
185. Krifka M. Nominalreferenz, Zeitkonstitution, Aspekt, Aktionsart: Eine semantische Erklärung ihrer Interaktion // W. Abraham, T. Janssen (Hgg.): Tempus – Aspekt – Modus.– Tübingen: Niemeyer, 1989.– S.95-177.
186. Krifka, M. Four thousand ships passed through the lock // Linguistics and Philosophy.– 1990.– № 13.– P.487-520.
187. Leclercq R. Aktionsart im Niederländischen und im Deutschen // Geben und Nehmen.– 1989.– S.187-222.
188. Leclercq R. Aktionsart: ein Kapitel einer deutsch-niederländischen Kontrastivgrammatik // Leuv Bijar.– 1990.– S.141-172.
189. Leiss E. Die Verbalkategorien des Deutschen: Ein Beitrag zur Theorie der sprachlichen Kategorisierung.– Berlin, New York: de Gruyter, 1992.– S.15-21.
190. Leopold M. Die Entwicklung des Präfixes „ver“ im Gotischen.– Breslau, 1909.– S.78.
191. Lötscher A. Zeit, Text und Aktionsarten // Theorie, Praxis und Dokumentationen.– Mannheim, 1976.– S.120-147.
192. Markus M. Tempus und Aspekt.– München, 1977.– S.165.
193. Meyer E. Ruhe und Richtung, Aktionsart und Satzton im Neuhochdeutschen.– 1928.– S.26.
194. Mourek V. Syntaxis gotskych predložek.– Prague, 1890.– S.195-204.
195. Nauman H. Kurze historische Syntax der deutschen Sprache.– Strassburg, 1915.– S.121.
196. Pollak W. Aspekt und Aktionsart // Linguistik und Didaktik.– 1970.– Bd. 1, H. 1.– S.40-47; H. 2.– S.155-163.
197. Pollak W. Studien zum Verbalaspekt: mit besonderer Berücksichtigung des Französischen.– Bern; New York, 1988.– S.311.

198. Sacker, U. Aspektueller und resultativer Verbalausdruck im Französischen, Italienischen, Russischen und Deutschen.– Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1983.– S.261.
199. Sasse H-J. Aspektsysteme.– Köln: Institut für Sprachwissenschaft Universität, 1991.– S.155.
200. Schendels E. Deutsche Grammatik.– M.: Vyssaja Skola, 1979.– S.397.
201. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik.– Volk und Wissen Volkseigener Verlag.– Berlin, 1965.– S.235-238.
202. Schwall U. Aspektualität. Eine Semantisch – funktionelle Kategorie.– Tübingen: Narr, 1991.– S.187.
203. Schütterlin L. Die deutsche Sprache der Gegenwart.– 2.Aufl., 1907.– S.145.
204. Seidel E. Zu den Funktionen des Verbalaspekts.– Prague, 1936.– S.76.
205. Sternefeld W. Deutsch ohne grammatische Funktionen: Ein Beitrag zur Rektions- und Bindungstheorie // Linguistische Berichte.– № 99.– 1985.– S.394-439.
206. Streitberg W. Perfektive und imperfektive Aktionsart im Germanischen.– PBB: Bd.15, 1989.– S.102.
207. Struk T. Zu einigen Aktionsarten im Ukrainischen und deren Äquivalenten im Deutschen // Dokumentation einer internationalen Konferenz (25. – 28. Januar 2001).– Bayerisch – Ukrainische Germanistentagung an der Ukrainischen Freien Universität, L'wiw: PAIC, 2003.– S.82-91.
208. Struk T. Zum Problem des pragmatischen Potentials grammatischer Formen // Dokumentation einer internationalen Konferenz (23. – 24. Mai 2005).– Ukrainisch – Bayerische Germanistentagung an der Nationalen Iwan-Franko-Universität, L'wiw: PAIC, 2006.– S.143-146.
209. Tobin Y. Tense – Aspect – Aktionsart: a question of lexicon as well as grammar // Perspectives of Aspect and Aktionsart: Belgian Journal of linguistics.– 1991.– № 6.– P.151-180.
210. Vendler Z. Verbs and Times // The Philosophical Review LXVI.– 1957.– P.143-160.

211. Verkuyl H. On the Compositional Nature of the Aspects.– Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1972.– 185 p.
212. Verkuyl H. Aspectual classes and aspectual composition // Linguistic and philosophy.– 1989.– № 12.– P.39-94.
213. Verkuyl H. A theory of Aspectuality: the interaction between temporal and atemporal structure.– Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1993.– XVII.– 393 p.
214. Werner A. Aspektsemantik und Aspektsyntax // Sprache – Sprechen – Handeln.– Tübingen: Niemeyer, 1994.– S.3-9.
215. Werner A. Tempus – Aspekt – Modus.– Tübingen: Max Niemeyer, 1994.– S.3-9.
216. Wunderlich D. Über die Argumente des Verbs // Linguistische Berichte.– № 97.– 1985.– S.183-227.
217. Wunderlich D., Herweg M. Lokale und Direktionale // Handbuch der zeichenorientierten internationalen Forschung.– Berlin: de Gruyter, 1991.– S.758-785.
218. Wunderlich D., Kaufmann I. Lokale Verben und Präpositionen – semantische und konzeptuelle Aspekte // S. Felix, S. Kaunzinger, G. Rickheit (Hrsg.): Sprache und Wissen. Studien zur kognitiven Linguistik.– Opladen: Westdeutscher Verlag, 1991.– S.223-252.
219. Zifonun G. Grammatik der deutschen Sprache.– Berlin, New York: de Gruyter.– Bd. 3.
220. <http://www.daad.ru/wort/wort2004/Schipina.Druck.pdf>.
221. <http://www.lexicograph.ru/eng/pub/files/14-bertinetto-NN.pdf>.
222. www.ges.usinfo/oehl/Writings/AktaArgsAufs.pdf.
223. www.philology.ru/linguistics3/sdubik-d.pdf.
224. http://www.linguistik-online.de/16_03/thierof.html.
225. http://www.chronos.msu.ru/biographies/lubinskaya_aristotel.html.

СПИСОК АНАЛІТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dokumentation einer internationalen Konferenz (25. – 28. Januar 2001). – Bayerisch – Ukrainische Germanistentagung an der Ukrainischen Freien Universität, Lwiw: ПАІС, 2003.– 172 S.
2. Neutsch E. Der Friede im Osten.– Mitteldeutscher Verlag Halle, 1974.– 510 S.
3. Nuding H., J.Haller. Wirtschaftskunde.– Ernst Klett Verlag.– Stuttgart, 2002.– 312 S.
4. Schade G. Einführung in die deutsche Sprache der Wissenschaften.– Erich Schmidt Verlag, 1993.– 320 S.
5. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik.– Volkseigener Verlag Berlin, 1965.– 323 S.
6. Seidel H., R.Temmen. Grundlagen der Betriebswirtschaftslehre.– Bildungsverlag Eins-Gehlen.– Troisdorf, 2002.– 408 S.
7. Walser M. Ehen in Philippsburg.– Rowohlt, 1963.– 227 S.
8. Wolf C. Kindheitsmuster.– Aufbau–Verlag, 1976.– 531 S.

ГЛОСАРІЙ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ, ВИКОРИСТАНИХ У МОНОГРАФІЇ

1. *Аспектуальність* – функціонально-семантична категорія, властива різним мовам як універсальна. Семантична сфера аспектуальності визначається як характер протікання та розподілу дії у часі. До аспектуальних відносять такі різнопланові з семантичної точки зору характеристики дії, як термінативність / атермінативність, досягнення / недосягнення межі дії, способи дії.
2. *Вид* – граматична категорія, що передає характер протікання дії, в основі якої лежить уявлення про обмеження тривалої дії певною межею.
3. *Способи дії* – загальні особливості лексичного значення тих чи інших дієслів, які виражають семантику протікання дії у часі, що виявляється в загальних особливостях їх функціонування в мові, зокрема у межах словотворчої активності, виду і синтаксичного вживання.
4. *Лімітативність* – аспектуальна ознака, яка виражає відношення дії до її межі.
5. *Межа* – аспектуальна ознака, яка виражає відношення дії до лімітативності.
6. *Лексично термінативні дієслова* – дієслова, у семантиці яких існує наявність межі дії (Т – лексично термінативні дієслова).
7. *Лексично атермінативні дієслова* – дієслова, у семантиці яких не існує наявності межі дії (Ат – лексично атермінативні дієслова).
8. *Лексично нейтральні дієслова* – дієслова, які залежно від умов контексту мають властивість експлікувати термінативне, або атермінативне значення.
9. *Рекціональна лімітативність* стосується лексично нейтральних дієслів, термінативність / атермінативність яких залежить від синтагматичної конструкції „дієслово + додаток” або „підмет + дієслово + більш як один додаток”.
10. *Когерентна схема* – схема, в якій дії, згідно контексту, мають значення початку або тривалості по відношенню одна до одної.
11. *Дискурс* – форма мовленнєвого спілкування, коли адресат провокує запитання у адресанта і має власні відповіді на них.

12. Термін *фрейм* ми застосовуємо у дослідженні стосовно термінативних, атермінативних, нейтральних дієслів, а зв'язки між цими дієсловами ми називаємо *фреймовими*.